

**PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI VE
TÜRKİYEDEKİ KREDİ KANALLARI**

Çağatay PANCAROĞLU

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-2001

**PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI VE TÜRKİYEDE KREDİ
KANALLARI**

Çağatay PANCAROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat (İktisat Politikası) Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak 2001

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI VE TÜRKİYEDE KREDİ
KANALLARI****Çağatay PANCAROĞLU****İktisat (İktisat Politikası) Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2001****Danışman: Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR**

Yüksek Lisans Tez Konusu olarak “Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizması ve Türkiye’de Kredi Kanalları” isimli çalışmayı seçmemdeki amaç Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizmasının teorik çatısının kurulması, Türkiye’deki ticari bankaların işlevleri ve kredi kanallarının nasıl çalıştığının incelenmesi ve Türkiye’deki kredi kanallarının çalışıp çalışmadığının kontrol edilmesidir.

Ülkemizin 1980’den itibaren liberal ekonomiye geçiş ile birlikte bankacılıkta 1980’den sonra hızla bilgisayar sistemine geçilmesi yabancı bankaların ülkemizde şubeler açarak hizmet vermeye başlamaları Ticaret Bankalarının gelişmelerine olumlu katkılar sağlamıştır.

Ticari Bankaların işlevleri, yapıları, fon kaynakları incelenerek, Türkiye’ nin ekonomik yapısı üzerindeki etkileri ve kredi kanallarının işleyişi araştırılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, Merkez Bankasından aldığım veriler ile 1987-2000 dönemine ait üç aylık veriler doğrultusunda nedensellik testi yapılmıştır.

ABSTRACT

The purpose of choosing the study named "The mechanism of the transfer of the money to economy and credit channels in Turkey" as my postgraduate thesis subject is to build up the theoretic principle of the mechanism of the transfer of the money to economy, the functions of the banks of commerce and examining how the credit channels are working on and controlling whether the credit channels are working on or not.

Since 1980, with our country's transfer to liberal economy, moving to computer system rapidly in banking after 1980, opening new branch offices by the foreign banks and starting to serve, have provided positive contributions to the development of banks of commerce.

In this thesis the functions of banks of commerce, their construction, the source of funds are examined and the effects of these on Turkey's economical construction and the processing of credit channels are analyzed.

In the conclusion part of the study with the data taken from the Central Bank and in the direction of months data related to the periods between 1987-2000, a causality test has been done.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Çağatay PANCAROĞLU'nun "Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizması ve Türkiye'de Kredi Kanalları" başlıklı tezi 16.02.2001 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat (İktisat Politikası) Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı**İmza**

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan İSLATINCE...

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tayfun MOĞAL

Prof. Dr. ~~Yves~~ OZKALP

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI

1. PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI.....	3
1.1. Tanım ve Kapsam.....	3
1.2. Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizmasının İşleyişine Yaklaşımlar.....	5
1.2.1. Keynesyen Yaklaşım.....	5
1.2.2. Monetarist Yaklaşım.....	7
1.2.3. Parasal Politikada Geçiş Sistemine Yaklaşımlar.....	8
1.2.3.1. Reel Konjonktür Teorisi.....	9
1.2.3.2. Geleneksel Faiz Oranları.....	9
1.2.3.3. Diğer Mevduat Hesapları.....	11

1.2.3.4. İhracat Piyasası Üzerinde Döviz Kurlarının Etkisi	11
1.2.3.5. Tobin'in q Teorisi	12
1.2.3.6. Mal Varlığının Etkileri	13
1.2.3.7. Kredi Görüşü	14
1.2.3.8. Banka Borç Kanalı	15
1.2.3.9. Bilanço Kanalı	16
1.2.3.10. Nakit Para Akışı	17
1.2.3.11. Tahmini Olmayan Ücret Seviyesi Kanalı	18
1.2.3.12. Eve Ait Likidite Etkiler	18
1.2.3.13. Tüketicilerin Bilançoları ve Ekonomik Kriz	20
1.2.3.14. Kredi Kanalları Neden Bu Kadar Önem Taşımaktadır	20
1.2.3.15. Kredi Çıkmazı ve 1990-1991 Yılları Arasındaki Durgunluğun Telafisi	21
1.2.3.16. Para Politikası İçin Dersler	22
1.3. Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizmasının Şekli	24
2. PARA ARZI, SERVETTEKİ DEĞİŞMELER VE TOPLAM HARCAMALAR	26
2.1. Para ve Servet Arasındaki İlişki	26
2.2. Servet ve Toplam Harcamalar Arasındaki İlişki	27
2.2.1. Para Piyasası	27
2.2.2. Aktifler Piyasası	27
2.2.3. Mal Piyasası	29
3. BEKLEYİŞLER VE FAİZ ORANLARININ VADE YAPISI	29
3.1. Uyarıcı Bekleyişler	29
3.2. Rasyonel Bekleyişler	30
3.3. Para Miktarındaki Artışın Enformasyon Değeri	31

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KANALLARI

1. TİCARİ BANKALARIN İŞLEVLERİ	33
2. TİCARİ BANKALARIN YAPILARI	36
2.1. Az ve Çok Şubeli Bankalar	36
2.2. Bankacılık Sektöründe Birleşmeler	36
2.3. Holding Bankacılığı	37
2.4. Parekende ve Toptan Bankacılık	38
3. TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAKLARI	39
3.1. Özkaynaklar	39
3.1.1. Ödenmiş Şermaye	39
3.1.2. Yedek Akçe.....	39
3.1.3. Karşılıklar	40
3.2. Mevduatlar(Tl.).....	40
3.2.1. Tasarruf Mevduatı	41
3.2.2. Mevduat Sertifikaları.....	42
3.2.3. Devlet Kuruluşları Mevduatı	42
3.2.4. Ticari Kuruluşlar Mevduatı	43
3.2.5. Bankalar Arası Mevduat.....	43
3.2.6. Diğer Kuruluşlar Mevduatı.....	43
3.3. Döviz Tevdiat Hesapları.....	44
3.4. Yurt Dışı Sendikasyon Kredileri.....	44
3.5. Banka Garantili Bonolar.....	45
3.6. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (Vdmk)	45
3.7. Hizmet Karşılığı Sağlanan Fonlar	45
3.8. Merkez Bankası Kaynaklı Krediler.....	45
3.9. Exımbank Kaynaklı Krediler.....	46

4. TİCARİ BANKALARDA FON KULLANIMI	47
4.1. Krediler	47
4.1.1. Kredinin Tanımı	47
4.1.2. Kredilerde Aranılacak Başlıca Unsurlar	47
4.1.2.1. Kredide Vade Unsuru	47
4.1.2.2. Kredide Güven Unsuru	48
4.1.2.3. Kredi Verim Unsuru	48
4.1.2.4. Kredide Teminat Unsuru	48
4.2. Ticaret Bankalarında Kredi Türleri	49
4.2.1. Kısa Vadeli Nakdi Krediler	49
4.2.1.1. Borçlu Cari Hesap Şeklinde Açılan Krediler	49
4.2.1.2. İskonto ve İştira Kredileri	51
4.2.1.3. Döviz ve Prefinansman Kredileri	52
4.2.1.4. İhracat Krediler	53
4.2.1.5. Merkez Bankası Kaynaklı Krediler	53
4.2.2. Orta ve Uzun Vadeli Krediler	54
4.2.3. Gayrinakdi Krediler	55
5. KREDİ YÖNETİMİ	57
5.1. Kredi Politikası	58
5.2. Kredilere Tahsis Ve Onay	59
5.3. Kredilerin İzlenmesi	68
5.4. Kredi İzleme Şekilleri	69
5.4.1. Firma Ara Finansal Tablolarının Değerlendirilmesi	70
5.4.2. Firmaya Yapılan Ziyaretler	70
5.4.2. Kredi Koşullarına Uygunluk	71
5.4.2. Diğer İzleme Kaynakları	72
5.5. Krediler İzleme Servisi Raporları	72
5.5.1. Gün Sonu Raporları	73
5.5.2. Aylık Raporlar	73
5.5.3. Üçer Aylık Dönem Raporları	73
5.6. Kredilerin Yeniden Değerlendirilmesi Bölümü	74
5.6.1. Bankanın Kredi Kalitesi	74

5.6.2. Kredilerin Sektörel Yoğunluğu	75
5.6.3. Kredilerin Bankanın Kredi Politikasına Uygunluğu.....	75
5.6.4. Kredilerin Verimliliğinin Kontrolü	75
5.6.5. Kredi Yönetim ve Servisinin Kalitesi.....	76
5.6.6. Problemlı Kredilerin Tesbiti	76
5.6.7. Takipteki Kredilere Ayrılan Karşılıklar	77
5.7. Uygulamada Kredilerin Yeniden Değerlendirilmesi	78
5.7.1. Üst Yönetim Desteğinin Olması	79
5.7.2. Objektif Olması.....	79
5.7.3. Saygın Bir Kadroya Sahip Olması	79
5.7.3.1. Krediler Yeniden Değerlendirme Görevinin Banka Teftiş Kurulunca Yapılması.....	80
5.7.3.2. Krediler Yeniden Değerlendirme Görevinin Krediler Tahsis Bölümü Tarafından Yapılması.....	80
5.7.3.3. Krediler Yeniden Değerleme Görevinin Bağımsız Bir Bölüm Tarafından Yapılması.....	81
5.8. Kredilerin Müşteri Bazında Yeniden Değerlendirilmesi	81
5.8.1. Müşteri Bazında İncelemede Dikkat Edilmesi Gereken Konular.....	81
5.8.1.1. Kredi Kalitesinin Tesbit Edilmesi	82
5.8.1.2. Kredi Dosyasının İncelenmesi	82
5.8.1.3. Kredi Teminatlarının Rayiç Değerlerinin Tespiti.....	83
5.8.1.4. Kredi Politikasına ve Yasalara Uygunluğun İncelenmesi.....	83
5.8.1.5. . Kredi Verimliliğinin Saptanması.....	84
5.9. Kredilerin Portföy Bazında Yeniden Değerlendirilmesi.....	84
5.9.1. Kredi Portföyündeki Gelişmelerin İncelenmesi.....	85
5.9.2. Kredi Portföy Yöneticisinin Değerlendirilmesi.....	86
5.10. Kredi Değerliliği Sınıflandırması.....	86
5.10.1. I. Sınıf Çok İyi Firmalar.....	87
5.10.2. II.Sınıf – İyi Firmalar.....	88
5.10.3. III. Sınıf Orta Firmalar.....	88
5.10.4. IV. Sınıf Zayıf Firmalar.....	88
5.11. Kredilerde Fiyatlandırma.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KREDİ KANALLARI VE SEKTÖREL GELİŞİMİ

1. TÜRK FİNANS KESİMİNDE BANKACILIK	91
1.1. Türk Finans Kesiminde Bankacılık Sisteminin Konumu ve Önemi.....	91
1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Bugünkü Durumu ve Özellikleri	94
1.3. Kamu Sermayeli Bankaların Özel Sermayeli Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi.....	95
1.4. Banka Mevduatındaki Gelişiminin Değerlendirilmesi.....	96
1.5. Banka Kredilerindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi.....	97
1.6. Türk Bankacılık Sistemi'nin Temel Özellikleri.....	97
2. TÜRKİYE'DE KREDİNİN KAYNAĞI VE DEVLET SEKTÖRÜ İLE ÖZEL SEKTÖR ARASINDAKİ DAĞILIMI	104
2.1. Türkiye'de Kredilerin Kaynağı.....	105
2.2. Yalnız Mali Kurumlara, Devlet Kurumlarına ve Mahalli Kurumlara Kredi Açan Bankaların Kaynakları.....	106
2.2.1. Merkez Bankası Kredilerinin Kaynakları.....	106
2.2.2. Devlet Yatırım Bankası Kredilerinin Kaynakları	108
2.2.3. Merkez Bankası, İller Bankası, Yatırım Bankası Ve Bunların Kaynakları Hakkında Toplu Açıklama.....	110

3. KREDİLERİN SEKTÖR ARASI DAĞILIMI	111
4. DEĞERLENDİRMELERİ ÖZELLİK GÖSTEREN KREDİLER	112
4.1. Tarım Kredileri	113
4.1.1. Tarım Kredilerinde Riski Artıran Etmenler	113
4.1.2. Tarım Sektöründe Kredi Gereksinmesini Artıran Etmenler	117
4.1.3. Tarım Kredilerinin Amaçlara Göre Ayırımı	118
4.1.4. Tarımsal Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesinde Dikkate Alınacak Etmenler	120
4.1.5. Tarım Kredilerinin Riski Azaltması İçin Alınabilecek Önlemler	122
4.2. Uluslararası Ticaretin Finansmanına Yönelik Krediler	125
4.3. Tüketici Kredileri	128
4.3.1. Genel Açıklama	128
4.3.2. Tüketici Kredi Sistemleri	129
4.3.3. Kredi Kartı Sisteminin Sağlayacağı Yararlar	130
4.3.4. Bankaların Tüketici Kredisi Açarken Dikkate Alacakları Etmenler	131
4.4. İnşaat Mütahidi Firmalara Verilen Krediler	137
5. DURAĞANLIK TEST SONUÇLARI	141
5.1. Veri ve Yöntem	141
5.2. Test Sonuçları	142
SONUÇ	145
EKLER	149
KAYNAKÇA	150

GİRİŞ

1970'li yılların başlarından beri gerek Dünya' da gerekse ülkemizde ekonomik alanda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Kuşkusuz bu durum ekonomi politikasıyla ilgili kararları da önemli ölçüde etkiledi.

Parasal işlemlerin ekonomik faaliyet üzerindeki görece önemlerini belirlemek, son yıllarda geniş ilgi alanı bulmuş bir konudur. Bu konu özellikle kısa dönem ekonomik istikrar politikası açısından önem kazanmaktadır. Çünkü ekonomide kısa dönem istikrarsızlıkları gidermede kullanılan en etkin araçlar mali ve parasal işlemlerdir.

Bu çalışmada önce paranın ekonomiye geçiş mekanizmasını ve bu mekanizmanın içerisinde yer alan çeşitli parasal etki yolları ve kredi yöntemlerine değinilecektir.

Ülkelerin ekonomilerinde ve sosyal yapılarında meydana gelen olumlu gelişmelerle, o ülkelerin finans sistemini oluşturan bankaların finansal ürünlerinde çeşitlenmesine aynı derecede olumlu katkılar sağlamaktadır.

Ülkemizin 1980' den itibaren liberal ekonomiye geçiş ile birlikte bankacılıkta 1980' den sonra hızla bilgisayar sistemine geçilmesi yabancı bankaların ülkemizde şubeler açarak hizmet vermeye başlamaları Ticaret Bankalarının gelişmelerine olumlu katkılar sağlamıştır.

1980' den sonraki yıllarda Ticaret Bankalarında pazarlama departmanı kurularak işletmelerin kredilendirilmesi kararlarında kredinin fiyatlandırılması, verimliliği, seyyaliyeti ve geri ödenebilirliği ön plana çıkmıştır.

1994 Ekonomik krizi mali sektörleri ve işletmeleri olumsuz yönde etkilemiş ve sistemi önemli ölçüde problemlili kredilerle baş başa bırakmıştır.

Sistem kendi içinde problemleri kredilere çözüm yolu ararken kredi talep eden firmaların mali analizinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde Türkiye’de Kredi kanallarının çalışıp çalışmadığı test edilerek sinaması yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI

1. PARANIN EKONOMİYE GEÇİŞ MEKANİZMASI

Bu bölümde paranın ekonomiye geçiş mekanizmasının teorik çatısı kurularak, para miktarında meydana gelen değişmelerin ekonomiyi nasıl etkilediği ve reel sektör üzerindeki muhtemel etkileri göz önüne alınacaktır. Para miktarını değiştirmek yoluyla ekonominin başlıca büyüklüğü olan Gayri Milli hasıla, istihdam hacmi ve fiyatlar genel düzeyine etkileri de incelenecektir.

1.1. Tanım ve Kapsam

Ekonomideki gelir, gider ve istihdam gibi büyüklüklerin etkili olduğu iki tür ekonomik güç vardır. Bunalar ekonominin parasal ve reel sektörleridir.

Para politikası para miktarı ve faizlerin ne şekilde yönlendirmesi gerektiğini sorgular. Para miktarı ve faizlerin yönlendirilmesi, nominal milli gelir düzeyi ile ilişkili bir çerçevede ele alınır. Şu halde para politikası, nominal milli gelirin bilinçli ve sistematik bir şekilde yönlendirilmesini amaçlar. ¹Para politikasının son hedefi, nominal milli gelir ile ilişkili olan bir başka büyüklük olabilir veya sadece nominal milli gelir düzeyi ile sınırlı tutulabilir. Diğer değişle, para politikası, sadece fiyat istikrarını hedef alabileceği gibi, başka hedeflere de yönelebilir. Örneğin para politikası iktisadi büyüme, istihdam gibi diğer bazı makro politika hedefleri içerebilir.²

Reeskont bankalarca iskonto edilmiş bir senedin Merkez Bankasınca iskonto edilmesidir. Çalışmamız da para politikası araçları genel olarak para arzının kontrolüne

¹ Merih PAYA, *Para Teorisi ve Para Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s.7

² Aynı, s.8

yönelik olduğu için çalışmada bu araçların ayrı ayrı etkileri göz önüne alınmayacaktır.³

Reel sektörde yatırım faaliyetlerinde bir isteksizlik veya para talebinde bir artış eğilimi, toplam talepte bir daralmaya sebep olur. Bu durumda ekonomide; işsizlik yetersiz büyüme gibi sorunları ortaya çıkar.

Parasal işlemler, istikrar sağlayıcı ekonomi politikası önlemleri arasında mali işlemlere en yakın olan seçenektir. Kısa dönemli dalgalanmaları gidermek açısından bunlardan hangisinin daha etkin bir araç olduğu ekonomik anlamda hala tartışılan bir konudur. Parasal işlemler, para arzını etkilemek yoluyla toplam talebin, dolayısı ile üretim ve istihdam hacminin ve genel fiyat düzeyinin yöneltmesi biçiminde tanımlanabilir. Parasal işlemler ile, genellikle üretim istihdam ve genel fiyat düzeyini etkilemek yoluyla genel ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesini amaçlar.⁴

Ekonomistler arasında mali işlemlerin ekonomik faaliyet üzerindeki etkilerinin ölçülmesinde kullanılan ölçüler konusunda bir anlaşma olduğu halde parasal işlemler konusunda böyle bir anlaşma söz konusu değildir. Parasal işlemlerin etkilerinin ölçülmesinde hangi parasal ölçünün daha etkin olduğu ve hangisinin politikanın belirlenmesinde kullanılacak değişken olarak alınması gerektiği konusundaki tartışmalar hala sürmektedir.⁵

Para politikası araçlarını incelediğimizde, dar anlamda para politikası araç olarak para miktarındaki değişimleri kullanmaktadır. O halde para miktarındaki değişimlerin reel kesim üzerindeki etkilerini incelemeden önce, para miktarı kavramına açıklık getirmek gerekir.⁶ Para miktarı en basit tanımıyla Merkez Bankasının piyasaya çıkardığı kağıt para ve banknot ile hazinenin piyasaya çıkardığı bozuk veya madeni paraların toplamından oluşur diyebiliriz.⁷ Maden para ve kağıt para toplamı, bankların son yıllarda önemli gelişmeler kaydetmesi

³ Aynı

⁴ John TAYLOR , **Economics**, Houghton Mifflin Co., Boston, 1995, s.37

⁵ Franco MODİGLİANİ, **Monetary Policy and Consumption**, Macmillan Press., London, 1971, s.14

⁶ John TAYLOR , **Economics**, Houghton Mifflin Co., Boston, 1995, s.39

⁷ Halil DİRİMTEKİN, **Genel İktisat Teorisi II**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1989, s.44

açısından yeterli bir tanım özelliğini taşıyamamaktadır. Bu yüzden bankaların çıkardığı kaydi parayı da tanıma eklemek daha gerçekçi olacaktır.⁸

Para politikalarının üstün mühendislik ürünleri olarak görülmesi gerekir. Bunun gereği olarak herşeyden önce para politikaları makro sistemin bütünselliği içinde ele alınmalıdır. Makro bütünsellik içinde ele alınmayan para politikalarının çok ters sonuçlar verdiği görülmektedir. 1984 yılında uygulanan politikalar bu konuda tipik bir örnek teşkil eder.⁹ Para politikası aynı zamanda kendi içinde sistematik olmalıdır. Bu da para politikasının etkinliğini o ölçüde artıracaktır.

1.2. Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizmasının İşleyişine Yaklaşımlar

Para miktarında yapılan değişikliğin yarattığı etkilerle ilgilenen Keynesyen ve Monetarist olmak üzere iki ana düşünce ve alternatif düşünceler vardır. Bu düşünce okullarından birinci olan Keynesyen yaklaşım daha çok faiz etkilerine, yani para politikasının piyasa faiz oranları üzerindeki etkisine önem verirken, Monetarist görüş ise para politikasının fiyatlara etkisini esas alır.¹⁰

1.2.1. Keynesyen Yaklaşım

Keynesyen gelir – harcama analizi, parasal gelirdeki değişimleri açıklamaya yönelik, parasal gelir ile para arzı arasındaki ilişki yerine, parasal gelir ile yatırım veya harcama arasındaki ilişkiyi vurgulayan seçenek bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşımda, parasal işlemlerin rolü azdır ve hatta toplam talebin kontrolünde parasal işlemlere önemsiz bir araç olarak bakılmaktadır.¹¹

Keynese göre para politikasının etkinlik anahtarlarından biri finansal aktifler üzerindeki faiz oranları etkisine ne olacağı ile ilgilidir. Para arzındaki genişlemeye artan likidite faiz oranlarını düşürmedikçe para politikası uygulamaları muhtemelen etkisiz kalmaktadır.¹²

⁸ Aynı, s.45

⁹ Merih PAYA, *Para Teorisi ve Para Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s.103

¹⁰ Aynı, s.272.

¹¹ Beyhan ATAÇ, "Kuramda ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler", E.İ.T.İ.A. yayınları Yayın No : 131/ 153, Eskişehir,1979, s.42.

¹² John TAYLOR , *Economics*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1995, s.28

Bilindiği gibi Keynesyen para kuramı para talep ve arzını fiyat düzeyinin yerine faiz oranlarının belirleyicisi olarak incelenmektedir. Bu analize göre, para arzındaki herhangi bir değişme faiz oranları üzerinde sürekli ve doğrudan bir etkiye sahiptir.¹³

Bu nedenle Keynesyen yaklaşım, parasal işlemlerde faiz oranlarına önemli bir rol vermektedir. Keynesyen analizde, parasal işlemlerin ekonomik faaliyet düzeyini etkilemesinden ana süreç, sermaye maliyeti kanalı ile gerçekleşmektedir.

Bu sürece göre, para arzındaki bir artış, likidite tercihi aracılığı ile faiz oranını düşürecektir. Ödünç almanın maliyetindeki bu azalma yatırımları özendirilecektir. Yatırımlardaki artış çoğaltan aracılığı ile milli geliri yükselticektir.¹⁴

Para arzında meydana gelecek bir artış gelir seviyesinde etkili olacaktır. Spekülatif para talebinin faiz esnekliğine bağlı olarak faiz oranının bundan ne ölçüde düştüğüne, faiz oranlarındaki düşme sonucunda, yatırım talep fonksiyonunun faiz esnekliğine bağlı olarak yatırım harcamalarının ne ölçüde artacağına bağlıdır.

Keynesyen sistemde, yatırım talebinin faiz esnekliğinin çok düşük, buna karşılık spekülatif para talebinin faiz esnekliğinin çok yüksek olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayımlar altında, parasal işlemler, para arzının artırılması yoluyla tam istihdam dengesini sağlayamamaktadır. Bu analizde, parasal işlemlerin başarısızlığı bilindiği üzere 2 nedenden ileri gelmektedir. Bu sebeplerin başında faiz oranının belirli bir düzeyden sonra aşağıya çekilememesi ve buna bağlı olarak yatırımların yükseltilememesidir.

¹³ Beyhan ATAÇ, "Kuramda ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler", E.İ.T.İ.A. yayınları Yayın No : 131/ 153, Eskişehir, 1979, s.42.

¹⁴ Aynı, s.43

Diğer bir değişle, Keynesyen likidite tuzağının varlığıdır. Diğer i se yatırımların faiz esnekliğinin sıfırdan büyük fakat birden küçük bir değer taşımasıdır. Yatırım tasarruf tuzağı olarak da nitelendirmemiz mümkündür.

Keynesyen yaklaşımda para talebi kuramını nominal ankes saklama talebi açısından ele alacak olursak reel ankes etkisinin tamamen ihmal edildiğini görebiliriz.

Mal piyasasının ve reel ankes etkisi' nin Keynesyen para talebi fonksiyonunun dışında bırakılması Keynes'in para kuramının en önemli boşluğunu oluşturmaktadır. Reel ankes etkisinin önemi, bir tarafta para, diğer tarafta reel varlıklar arasındaki ikame olanağına izin vermesi gerçeğini yansıtmaktadır.

Keynesgil iktisatçılar para politikasına karşı itirazda bulunmaktadırlar. Eğer para politikasını enflasyonla mücadele etmek için kullanıyorsa, tehlikeli bir araç olarak nitelendirmektedirler. Çünkü para politikasının ılımlı olarak yürütülmesine olanak yoktur. Dolayısı ile finansal krize sebep verebilir. Sıkı para politikası izlendiğinde faiz oranlarının yükselmesi en başta inşaat sektörü olmak üzere bazı sektörleri daha fazla etkileyeceğinden tehlike arz etmektedir.

1.2.2. Monetarist Yaklaşım

Monetarist iktisatçılar, para arzındaki değişmelerin harcamalar üzerindeki etkisinin oluşmasında, faiz oranlarını en önemli bağlantı aracı olarak görmezler. Gerçektende Monetarizmin bir yorumuna göre, eğer faiz oranları hiç değimiyorsa bu büyük bir olasılıkla güçlü bir para politikası izlendiğinin kanıtıdır. Çünkü muhtemelen likidite miktarındaki tüm değişme, doğrudan doğruya mal ve hizmet satın alımında harcanmakta ve hiçbir likidite finansal piyasalara gitmemektedir.

Son yıllarda ekonomik istikrar politikası bakış açısından tekrar ele alınan modern miktar kuramı yaklaşımı, para arzı ile parasal gelir arasında doğrudan doğruya ve güvenilir bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu düşünce faiz oranına

karşı esnek olmayan kararlı bir para talebi fonksiyonunun varlığı varsayımına dayanmaktadır.

Para talebinin faiz esnekliği yoksa, bu taktirde, paranın dolaşım hızının sabit olduğu geleneksel modelin varsayımı altında parasal işlemlerin ekonomik faaliyet üzerinde büyük ölçüde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Çünkü para arzı kontrol edilmek suretiyle parasal gelir, istihdam ve fiyat düzeyi kontrol edilmiş olmaktadır.

Para talebi faiz oranına karşı esnek ise, Keynesyen varsayımı altında para arzındaki daralma ve genişleme yalnızca faiz oranını değiştirmekte, gelir düzeyi üzerinde pek etkili olmamaktadır.

Modern miktar kuramcıları, parasal işlemlerin ekonomik faaliyet etkileme süreci hakkında Keynesyen görüşü kabul etmemektedirler. Çünkü para arzındaki bir artış doğrudan doğruya harcamaları, fiyatları ve çeşitli fiziksel varlıkların gelirini etkileyebilmektedir. Para arzındaki artışların yalnızca mali varlıkların gelirini etkileyeceğini kabul etmeye gerek yoktur. Diğer bir tepki ise, monetaristler para talebinin faiz oranları düzeyini belirlemediğini fakat reel ankes miktarını belirlediğini söylemektedirler. Son olarak da, para otoriterlerinin reel ankes miktarını değiştirebileceklerini ve böylece özel durumlar dışında faiz oranlarında sürekli değişiklikler yapabileceklerini reddetmektedirler. Görüldüğü üzere monetaristler para arzındaki değişmelerin zorunlu olarak faiz yoluyla ekonomik faaliyet üzerinde bir etkide bulunacağı görüşünü benimsememektedirler.

1.2.3. Parasal Politikada Geçiş Sistemine Yaklaşımlar

Keynesçi pozisyona bir tepki olarak ekonomi araştırmaları başarılı para hamlesinden sonra iki yola ayrıldı. Birinci yol paranın ekonomideki önemini test etmek üzere daha sofistike olmuş parasal indirgemiş form modellerini kullanmak içindi. İkincisi ise; yapısal model yaklaşımını izlemek ve bütün talepleri etkileyen para politikasına bağlı düşüncelerin daha iyi anlaşılmasını geliştirmek içindi.

1.2.3.1. Reel Konjantür Teorisi

Para ve ekonomik faaliyeti tartışan yeni girişimciler gerçek iş dünyası teorisinin savunucularıdır. Bu teori tecrübe teknolojideki sarsıntıların parasal sarsıntılardan daha etkili bir güç oluşturduğunu belirtir. Bu teorisinin destekleyicileri iş dünyasına etki eden parasal görüşü kabul etmiyorlar. Çünkü onlar para ve üretim bağlantısının ters bir sebep-sonuç ilişkisini yansıttığına inanmaktadırlar. Yani iş dünyası çevredeki diğer etkenlerden çok, parayı kullanmaktadır.

Ters sebep-sonuç ilişkisi tartışmasını desteklemek için önerdikleri önemli bir kanıt da para ve üretim arasındaki hiçbir bağlantının parasal otoriteler tarafından kontrol edilen parasal temelden kaynaklanmadığıdır. Bunun yerine üretim para ilişkisi, diğer para sağlayıcı etmenlerden kaynaklanmaktadır. Bu ilişki bankalar, yatırımcılar ve borçluların girişimcileriyle yön kazanır ve iş dünyasıyla yakın bir ilişki içerisine girer.

Gerçek iş dünyası paraya yer ayırmasa da, enflasyonun önemli bir unsuru olarak parayı gösterir. Yani para politikası ekonomide hala önemli bir rol oynar.

1.2.3.2. Geleneksel Faiz Oranları

Parasal geçiş mekanizmasının geleneksel Keynesci görüşü, aşağıda açıklayacağım parasal büyümenin etkisini gösteren şemayla açıklayacağım.

$$M \uparrow \Rightarrow i \downarrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

$M \uparrow$ parasal büyümeyi, $i \downarrow$ reel faiz oranlarında düşüşü, $I \uparrow$ yatırım harcamalarında yükselişi, $Y \uparrow$ bütün talep ve üretimde yükselişi simgeler.

Keynes bu görüşü iş adamlarının yatırım harcamaları hakkındaki kararlarını belli bir sonuca bağlamak için belirtilmiştir. Yeni parasal geçiş mekanizması araştırması ev idaresi ve tüketici giderleri (tüketiciler tarafından otomobil ve buzdolabı gibi dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcama)

hakkındaki tüketici kararlarının da yatırım kararları olduğunu fark etmiştir. Bu yüzden yukarıdaki denklem 1' de göstermiş olduğum parasal geçişin faiz oranı, özel ve idaresi ve dayanıklı tüketim mallarını simgeleyen I 'nin tüketici harcamalarına eşit düşmesini sağlamaktadır.

Faiz oranı geçiş mekanizmasının en önemli özelliği, tüketici ve iş ile ilgili kararları etkileyici oran gibi, nominal faiz oranından ziyade reel oran üzerinde odaklanmasıdır. Buna ek olarak, harcamada en önemli etkiye sahip olduğu görülen şey, kısa vadeli faiz oranı değil, genellikle uzun vadeli faiz orantılıdır. Hem kısa hem de uzun vadeli bonolardaki reel faiz oranlarının mukabil değişikliklerinde merkez bankası tarafından yapılan kısa vadeli nominal faiz oranların nasıl değişim göstereceğini soracak olursak. Çözüm yolu, kısa dönem faiz oranlarıyla birlikte kısa dönem reel faiz oranında düşüren, gelişen para politikası anlamına gelen, bütün fiyat seviyelerini zaman içinde yavaşça düzelteren, kötü fiyat (sticky price) olarak da bilinen fenomendir. Uzun vadeli faiz oranlarının gelecekte beklenen kısa vadeli faiz oranlarının bir ortalaması olarak gösterilmiştir. Vade yapısının beklenti hipotezi, düşük reel kısa vadeli faiz oranlarının reel uzun vadeli faiz oranlarında bir düşüşe sebep olduğunu öne sürmektedir. Bu düşük reel faiz oranları sabit ticari yatırım, özel ev yatırımı, envanter yatırımı, dayanıklı tüketim malları ve bütün üretimlerde artış sağlayan özel ev yatırımlarındaki yükselişe liderlik eder.

Nominal oranlardan daha çok reel faiz oranlarının harcamayı etkilediği ve parasal politikanın ekonomiyi nasıl harekete geçirdiği gerçeği deflasyon olayı boyunca nominal faiz oranları sıfıra vursa bile önemli bir mekanizma sağlar. Sıfıra vuran nominal faiz oranlarıyla para miktarındaki büyüme (M)'deki artış beklenen fiyat seviyesini (P) ve dolayısı ile enflasyonu arttırabilir. Bu yüzden nominal faiz oranı sıfırda sabitlense bile reel faiz oranını düşürmek ve faiz oranı kanalı boyunca harcamayı teşvik etmek gerekir.

$$M \uparrow \Rightarrow P \uparrow \Rightarrow \pi^e \uparrow \Rightarrow i \downarrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

Bu mekanizma dolayısı ile nominal faiz oranları, parasal otoriteler tarafından sifira çekilse bile parasal politikanın hala etkili olabileceğini göstermektedir. Aslında bu mekanizma, Amerikan ekonomisinin büyük ekonomik bunalım boyunca neden likidite tuzacağına batmadığını ve büyüyen parasal politikanın bu dönem boyunca neden üretimdeki sert düşüşün önüne geçtiğini görüşen para denetimci tartışmalardaki temel unsurdur.

Stanford Üniversitesi'nden John Taylor gibi bazı ekonomistler, tüketiciler üzerindeki büyük faiz oranı etkileri için güçlü deneysel ve gözlemci kanıtlar olduğunu ve ana para miktarına göre yatırım harcamaları yapmanın, faiz oranı parasal geçiş mekanizmasını bir kat daha zorlaştırdığını savunan bir fikir benimser.¹⁵

Geleneksel faiz oranı parasal geçiş mekanizmasının deneysel başarısızlığının, parasal politikanın diğer geçiş mekanizmaları araştırmaları için uyarıcı rol oynadığını göstermektedir. Bu değer diğer geçiş mekanizmalarını iki ana kategoriye ayırır : Faiz oranlarından farklı olarak mevduat hesabıyla işletme ve kredi kuruluşları üzerindeki asimetrik bilgi etkisiyle işletmek.

1.2.3.3. Diğer Mevduat Hesapları

Keynesçi analiz birden fazla mevduat hesabından çok tek bir mevduat hesabı olan faizde odaklanmıştır. Buda temel düşünceye ters düşmektedir. Para denetimcileri , ekonomiyi etkileyen reel para nakli ve diğer mevduat hesaplarının bulunduğu bir geçiş mekanizması tasarlamışlardır. Bonolara ek olarak diğer iki mevduat hesabını da parasal politika etkilerinin basamağı olarak büyük bir ilgi görmektedir : Döviz kurları ve sabit faizsiz hisse senetleri.

1.2.3.4. İhracat Piyasası Üzerinde Döviz Kurlarının Etkisi

Dünya genelinde uluslar arası ekonominin gelişimiyle ve esnek döviz kuru oranlarının ortaya çıkışıyla bütün dikkatler parasal politikanın döviz kuru oranlarını nasıl etkilediği konusuna ve dolayısıyla ihracat ve üretime yönelmiştir.

¹⁵ John TAYLOR , *Economics*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1995, s.27.

Bu kanal ayrıca faiz oranı etkilerini kapsar. Çünkü yerel faiz oranı, yerel dolar mevduatı da yabancı kur yatırımına bağlı olarak daha az ilgili görür. Sonuç olarak, diğer kurlara bağlı olarak doların hem gerçek hem de yatırım değeri düşer. Yerel kurdaki bu düşük değer, yerli mallarımı ithal mallara göre daha cazip hale getirir. Bu durum ihraç mallarının ve bütün üretimin yükselişine sebep olur. Döviz kurlarına bağlı olan parasal geçiş mekanizmasını şu şekilde ifade edebiliriz.

$$M \uparrow \Rightarrow i \downarrow \Rightarrow E \downarrow \Rightarrow N_x \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

En son yapılan araştırmalarda bu döviz kurları parasal politikanın yerel ekonomiyi nasıl etkilediği konusunda önemli rol oynar.

1.2.3.5. Tobin'in q Teorisi

James Tobin' in "Tobin' in q Teorisi" adı altında geliştirdiği teoride parasal politikanın ekonomiyi hisse senetlerinin değeri doğrultusunda nasıl etkilediği anlatılır. Tobin q' yu ana sermayenin yenilenmesi yüzünden bölünen şirketlerin piyasadaki değeri diye tanımlar. q yükselirse şirketlerin sermayelerine bağlı olarak piyasadaki değerleri de yükselir, yeni fabrika ve malzeme sermayesi şirketlerin piyasadaki değerlerine göre ucuzlar. Şirketler satın aldıkları araç gereçlerin değerlerine bağlı olarak ellerindeki stokları piyasaya sürebilir ve yüksek fiyat talep edebilir. Yatırım harcamaları yükseliş gösterecektir. Çünkü firmalar az miktardaki stokla çok miktarda yeni yatırım malları olabilirler.

Aksine q düşük olduğu zaman şirketler yeni yatırım malları satın almayacaktır. Şirketlerin piyasa değeri sermayelerine bağlı olarak düşecektir. q düşük olduğunda şirketler sermayeyi ele geçirmek isterse, diğer şirketleri ucuza satın alıp, eski sermayeye sahip olabilirler. Böylelikle yatırım harcamaları ve yeni yatırım mallarına ayrılan bütçe düşmüş olacaktır. Tobin'in q teorisi, ekonomik kriz boyunca aşırı düşük yatırım harcamaları oranları için iyi bir açıklama getirir. Bu süreçte envanter fiyat düşmüştür. 1933 yılıyla 1929

sonlarında stoklar gerçek değerlerinin onda biri değerindeydi: q görülmemiş bir şekilde alt seviyelere düştü.

Bu tartışmanın en can alıcı noktası, Tobin' in q teorisi ile yatırım harcamaları arasında bir bağ olmasıdır. Eğer para politikası hisse senedi fiyatlarını nasıl etkileyeceğini düşünürsek, cevap çok kolay olacaktır. Para arzı yükseldikçe kamu, gereğinden daha çok paraya sahip olur ve harcama yaparak bu fazla paradan kurtulur. Kamunun harcama yaptığı yerlerden biriside menkul kıymetler borsasıdır. Bu durumda hisse senedi talebi artar ve buna bağlı olarak da hisse senedi fiyatlarında artış görülür. Yüksek hisse senedi fiyatlarının (P_e) q' nun yükselmesini sağlayacak gerçeğiyle bağdaştırırsak, yüksek yatırım harcamalarının (I) aşağıdaki gibi para politikasındaki geçiş mekanizmasının yönlendireceğini görürüz.

$$M \uparrow \Rightarrow P_e \uparrow \Rightarrow q \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

(P_e sermaye fiyatını gösterirken, bir önceki P_e beklenen fiyat seviyesini gösterir.)

1.2.3.6. Mal Varlığının Etkileri

Yeni geçiş mekanizması için yapılan araştırmalarda araştırmacılar, tüketici bilançolarının harcama sırasında tüketici kararlarını nasıl etkilediğini de araştırmışlardır. Tüketimle ilgili kendi hayat görüşünden yararlanarak bu araştırmayı yapan ilk kişi Franco Modigliani' dir. Tüketim, tüketicilerin kısa ömürlü mal ve hizmetleri tüketmesidir.¹⁶ Tüketim ve tüketici giderleri birbirinden farklıdır. Çünkü tüketim tüketicilerin dayanıklı mallar için yaptığı harcamaları kapsamaz. Modigliani' nin teorisine göre tüketiciler zaman içinde tüketim konusunda daha bilinçli hale gelirler. Bu yüzden tüketim harcamalarını, belirleyen şey sadece bugünün geliri değil aynı zamanda tüketicinin ömür boyu kullanacağı kaynaklardır.

¹⁶ Franco MODİGLİANI, *Monetary Policy and Consumption*, Macmillan Press., London, 1971, s.9.

Tüketicilerin uzun vadeli gelir kaynaklarının en önemli unsuru, adi hisse senetlerinin önemli bir ögesi olan finansal mal varlıklarıdır. Hisse senetlerinin değeri artınca finansal mal varlığının değeri de yükselir. Buna bağlı olarak tüketim ve tüketicilerin uzun vadeli gelir kaynakları da yükselmelidir. Bu durumu göz önüne alırsak, geliştirilmiş para politikası hisse senedi fiyatlarının artmasına neden olur. Farklı bir paranın geçiş mekanizmasını ek alacak olursak.

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow \text{Mal varlığı} \uparrow \Rightarrow \text{Tüketim} \uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

Madigliani' nin araştırması parasal politikaya büyük ölçüde güç katan bu ilişkiyi çok etkili bir mekanizma olarak bulmuştur.

Mal varlığı ve Tobin' in q terimleri sermayeyi genel anlamda tanımlamak için yardımcı olur. Böylelikle Tobi' nin q sistemi aynı zamanda mülkün sermaye olduğu mülk pazarlamasında uygulanabilir. Takas fiyatlarına bağlı olarak artan mülk ücretleri, Tobi' nin gayrimenkuller için hazırladığı q teorisinin yükselişini sağlar ve bu da gayrimenkul üretimini canlandırır. Buna benzer olarak ev ve arsa fiyatları mal varlığının çok önemli unsurlarındadır. Bu fiyatlardaki artış mal varlığında artışa da etki eder ve üretimi yükselişe geçirir. Parasal büyüme Tobin' in q teorisi ve mal varlığı mekanizmaları doğrultusunda ev ve arsa fiyatlarını arttırır, bu da bütün taleplerde yükselmeye neden olur.

1.2.3.7. Kredi Görüşü

Faiz oranı etkileri, dayanıklı mallara yapılan harcamalarda parasal politikanın etkisini açıklarken süre gelen aynı tarz işlemlere duyulan memnuniyetsizlik finansal piyasadaki asimetric bilgi problemine yeni bir açıklama getirmektedir. Kredi görüşünü yansıtan bu açıklama, kredi marketlerindeki bilgi problemlerinin sonucu olarak artan iki çeşit parasal geçiş kanalının olduğunu ileri sürerek banka borçları üzerindeki etkiyle işlem yapanlar ve şirketlere ailelerin bilançoları üzerindeki etkiyle işlem yapanlardır. ¹⁷

¹⁷ Ben BARKNANKE , *Macroeconomics*, Federal Reserve Bank Press., New York , 1993, s.50-55.

1.2.3.8. Banka Borç Kanalı

Banka borç kanalı finansal sistemde bankaların özel bir oynadığını kanıtlar. Çünkü bankalar kredi marketlerindeki asimetrik bilgi problemlerini çözmeye çok uygundur. Bankaların özel durumlarından dolayı belli borçlular her ne kadar bankalarda borç alsalar da kredi piyasasına giremezler. Fon kaynaklarıyla birlikte parakende banka yatırımlarında bir değişim olmadığı sürece para piyasasındaki banka borç kanalları şu şekilde işler:

Banka rezerve ve banka yatırımlarını artıran geliştirilmiş para politikası, bankalardaki mevcut para miktarını artırır. Çünkü birçok borçlu hareketlerine parasal kaynak sağlamak için bankadan alınan borçlara bağlıdır. Borçlanmadaki bu artış yatırım harcamalarının da artmasına neden olur. Şematik olarak gösterecek olursak.

$$M \uparrow \Rightarrow \text{Banka Mevduatları} \uparrow \Rightarrow \text{Banka Borçları} \uparrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

Kredi görüşünden çıkarılacak önemli bir sonuç, para politikası, banka borçlarına bağlı olan küçük şirketler tarafından yapılan harcamalar üzerinde daha etkilidir. Büyük şirketler ise kredi piyasasına sadece banka kanalıyla değil hisse senedi ve bonolarla da girebilir.

Bu sonuç araştırmacılar tarafından doğrulanmış olsa bile, banka borç verme kanallarıyla ilgili kuruluşlarda artış gözlenmiştir. Amerika'daki banka borç verme kanallarının daha önceden olduğu gibi güçlü olmasının bazı nedenleri vardır. Bu kanalın etkili olmamasının birinci nedeni Amerika'da uygulanan şu anki düzenli sistemin artık fonların yükselişini engellemek için yapılan banka kısıtlamalarını kabul etmesidir. 1980'li yılların ortasına denk gelen süreçte, yatırım belgeleri, ihtiyaçları ve tavan fiyat oranlarını karşılamaya yönelikti. Bu tavan fiyatlar bankalar için parasal kısıtlar boyunca banka sisteminden kaynaklanan yatırımların yenilenmesini zorlaştırmıştır. Bu zorunlu kısıtlamalar ortadan kaldırıldığı zaman bankalar, banka rezervlerinin düşüşüne ve ihtiyaç

duyulan rezervlere geri çekilmesi gerekli olmayan piyasa faiz oranlarındaki cileri piyasaya sürerek yapılan parakende yatırım kaybına daha kolay cevap verebilir. İkincisi, geleneksel banka borçlarının dünya çapındaki düşüşünü banka borçlanma kanalını daha etkisiz hale getirdi. Ekonomistlerin çoğu banka borçlanma kanallarının 1990-1991' deki durgunluktan beri ABD piyasasındaki geri çekilme önemli bir rol oynadığına inanmışlardır.¹⁸

1.2.3.9. Bilanço Kanalı

Banka borçlanma kanalı önemli ölçüde düşüşe geçse bile, bu durum diğer bir kredi kanalı olan bilanço kanalı için geçerli değildir. Banka borçlanma kanalında olduğu gibi kredi marketlerindeki asimetrik bilgi problemlerinin varoluşu bilanço kanalında da ortaya çıkar. Şirketlerin net değerleri ne kadar düşükse o şirkette verilen borçların o kadar manevi riziko problemlerine ve kötü seçime yol açacağını görmemiz mümkündür. Düşük net değerleri aslında borçları için düşük teminat veren borçlular anlamına gelir ve böylece kötü seçimlerden kaynaklanan muhtemel zararlar yükselir. Kötü seçim problemi arttıran net değerlerdeki bir düşüş finansal yatırım harcamalarında düşük borçlanmaya yol açar. İş dünyasındaki düşük net değer aynı zamanda manevi riziko problemlerini arttırır. Çünkü bu şirket sahiplerinin kendi şirketlerinde daha düşük sermaye hissesine sahip olduğu ve riskli yatırım projeleri ile meşgul olmak için daha cazip hale getirmek anlamına gelir. Daha riskli yatırım projelerini almak borçlulara geri ödeme yapılmadığından dolayı daha uygun hale geleceğinden, iş adamlarının net değerlerindeki düşüş, borçlanma ve dolayısıyla yatırım harcamalarındaki düşüşe sebep olacaktır.

Parasal politika şirketlerin bilançolarını değişik şekillerde etkileyebilir. Öz sermayede ($Pe \uparrow$) artışa neden olan gelişen parasal politika ($M \uparrow$) şirketlerin net değerlerini artırır ve bu da yatırım harcamalarını ($L \uparrow$) ve bütün talepleri ($Y \uparrow$) kötü seçimler ve ahlaki riziko problemlerindeki düşüşten dolayı artırır.

¹⁸ Valerie RAMEY, "Money Policy", *Ekonomik Perspektif Dergisi*. Cilt No:3, Sayı No: 12, 1995, s.49.

Parasal geçişi bir bilanço Őeması ile gösterecek olursak.

$$M \uparrow \Rightarrow Pe \uparrow \Rightarrow \text{kötü seçim} \downarrow, \text{manevi riziko} \downarrow \Rightarrow \text{borç verme} \uparrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

1.2.3.10. Nakit Para Akışı

Bir başka bilanço kanalı nakit para akımı üzerindeki etkiyle işler; nakit para makbuzu ve nakit giderler arasındaki farktır. Nominal faiz oranlarını düşüren gelişmiş para politikası aynı zamanda şirketlerin bilançolarında ilerlemeyi sağlar. Çünkü bu nakit akımını yükseltir. Para akımındaki yükseliş bilançoların gelişmesine neden olur. Bu şirketin likiditesini arttırır, borular için şirketin hesapları ödeyip ödemeyeceği konusunda bilgi verir. Sonuç, kötü seçim ve manevi riziko problemleri daha kolaylaşır. Ekonomi hareketleri ve borçlanmayı yükselişe geçirir. Ek bilanço kanalını Şematik olarak gösterirsek.;

$$M \uparrow \Rightarrow i \downarrow \text{nakit akımı} \uparrow \Rightarrow \text{kötü seçim} \downarrow, \text{manevi riziko} \downarrow \Rightarrow \text{borç verme} \uparrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$$

Geçiş mekanizmasının en önemli özelliklerinden biriside firmaların para akışını etkileyen nominal faiz oranlarıdır. Bu yüzden bu faiz oranı mekanizması yatırımı etkileyen nominal faiz oranından daha reel olan geleneksel faiz oranı mekanizmasından farklıdır. Daha da fazlası kısa vadeli faiz oranı bu geçiş mekanizmasında özel bir rol oynar. Ev idaresi ve şirketlerin nakit akımında en büyük etkiye sahip olan uzun vadeli borçtan daha çok kısa vadeli faiz ödemeleri önemlidir.

Faiz oranlarını düşüren gelişmiş para politikası doğrultusunda kötü seçimi kapsayan ilgili mekanizma kredi hissesi feramenini içeren bütün üretimi teşvik edecektir. Kredi hissesi boruların daha yüksek faiz oranı ödemek isterse bile borçlarını reddettikleri durumlarda ortaya çıkar. Çünkü en eski riskli yatırım projelerine sahip bireyler ve şirketler kesinlikle en yüksek faiz oranlarını ödemek isteyenlerdir. Eğer yüksek riskli yatırım başarlı olursa bundan ilk yararlanalar onlar olacaktır. Bu yüzden daha yüksek faiz oranları kötü seçim

pedolemini artırırken daha düşük faiz oranlarını azaltır. Gelişmiş parasal politika, faiz oranlarını düşürürken daha az riske eğimli borçlular bu talep edilen ödünç paraların daha yüksek bir miktara ulaşmasını sağlar ve bu yüzden borç verenlere hem yatırımı hem de üretimi arttırdığı için borç vermeye daha isteklidirler.

1.2.3.11. Tahmini Olmayan Ücret Seviyesi Kanalı

Üçüncü bilanço kanalı genel fiyat seviyesi üzerindeki parasal politika etkileriyle işlem yapar. Borç ödemeleri nominal vadelerde sözleşmeli olarak saptandığı için, fiyat seviyesindeki tahmin edilmeyen bir artış şirketlerin reel vadelerdeki yükümlülüğünü azaltır. Fakat şirketlerin mevduatlarının reel değerlerini düşürmez. Fiyat seviyesindeki tahmini olmayan yükselişi ön gören parasal büyüme ($P\uparrow$) kötü seçimi ve manevi riziko problemlerini düşüren reel mal varlığı ve yatırım harcamaları şema ile gösterebiliriz.

$M\uparrow \Rightarrow$ tahmini olmayan $P\uparrow$, kötü seçim \downarrow , manevi riziko $\downarrow \Rightarrow$ borç verme $\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$

Fiyat seviyesinde tahmini olmayan hareketlerin bütün talepler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görüşü ekonomide uzun bir geçmişe imzasını atar. Büyük krizdeki borç-deflasyon görüşü temel özelliştir.

1.2.3.12. Eve Ait Likidite Etkiler

Her ne kadar kredi kanallarıyla ilgili iş dünyasında yapılan harcamalar üzerinde yoğunlaşsa da, kredi düşüncesi tüketici harcamalarına eşit olarak, dayanıklı tüketim malları ve ev eşyalarına uygulanmalıdır. Para azalmasından ortaya çıkan bankaların borç verme politikasındaki düşüş, diğer kredi kanallarından yararlanılamayan tüketicilerin dayanıklı tüketim mallarını ve ev gereçlerini satın almalarındaki düşüşe neden olur. Buna benzer olarak faiz oranlarının artması, bilançoların kötüye gitmesini sağlar. Tüketicilerin nakit akışı kötü yönde etkilenir.

Bilançoların tüketicilere bağlı olarak nasıl işlediğine dair diğer bir görüşte; likiditenin dayanıklı tüketim malları ve ev harcamaları üzerindeki etkili olduğunu varsaymaktadır. Bu görüş büyük kriz zamanında en önemli faktörlerden biri olmuştur. Likidite etkilerine göre, bilançolar, tüketicilerin bunları borç verme isteklerinden çok, harcama isteklerine bağlıdır. Kaliteleri ile asimetrik bilgiden dolayı dayanıklı tüketim malları ve ev aletleri paraya çevrilemez mallardır. Gelirlerinin iyi olmamasından dolayı tüketiciler para elde etmek için dayanıklı tüketim malları veya ev aletlerini satma ihtiyacı duyarlarsa, bu zor durumda yapılan satışa malların gerçek değerlerini alamayacaklarından dolayı, para kaybı olacağını bilmelidirler. Buna karşın eğer tüketicilerin parasal mal varlıkları varsa, bunları piyasa fiyatına kolaylıkla satabilir ve nakitlerini yükseltebilirler. Bu yüzden tüketiciler kendilerinin parasal çöküntü içinde bulunma olasılığını düşünüyorlarsa, ellerinde paraya çevrilemez dayanıklı tüketim malları ve ev aletlerini az miktarda, paraya çevrilebilir malları ise çok miktarda bulundurmamalıdır.

Tüketici bilançosu, tüketicinin parasal çöküntü olasılığını tahmin etmesi konusunda önemli bir etkiye sahiptir. Daha kesin bir değişle borçlarına bağlı olarak tüketiciler ellerinde finansal mal varlığı bulundurulursa, parasal çöküntüye girme olasılığı düşer ve dayanıklı tüketim malları ve ev aletlerini satın alma isteği doğar. Hisse senetleri fiyatları artarsa, finansal mal varlığı da artar. Ayrıca dayanıklı tüketim malları harcamaları artar. Tüketiciler finansal durumlarından dolayı kendilerini daha emniyette hissederler ve finansal gerileme olasılığını daha az düşünürler. Para ve sermaye fiyatları arasında işleyen bağ doğrultusundaki bu durum para piyasası için başka bir geçiş mekanizmasına önderlik eder.

$M \uparrow \Rightarrow Pe \uparrow \Rightarrow$ parasal mal varlığı $\uparrow \Rightarrow$ finansal çökme olasılığı \downarrow dayanıklı tüketim mal ve ev aletleri giderleri $\uparrow \Rightarrow Y \downarrow$

Dayanıklı tüketim malları ve ev aletlerinin paraya çevrilememesi, faiz oranlarını düşüren ve böylece tüketicilere yapılan para akışını artıran, parasal harcamaların neden dayanıklı tüketim malları ve ev aletlerine yapılan giderlere artığının başka bir nedenidir. Tüketici nakit akışının yükselmesi tüketicilerin dayanıklı malları ellerinde bulundurma isteğini artıran finansal tehlike olasılığını düşürür. Böylece bunlara yapılan harcama ve dolayısı ile üretim artar.¹⁹

1.2.3.13. Tüketicilerin Bilançoları ve Ekonomik Kriz

Amerika' da görülen en kötü tüketici bilanço krizi 1929 ve 1933 yılları arasına denk gelir. 1933 yılına kadar süren bu ani düşüşe neden olan 1929 yılındaki hisse piyasasında görülen sarsıntı, tüketici mal varlığı oranlarını 635 dolar' a kadar düşürmüştür. Fiyatlardaki bu düşüşten dolayı reel borçlu tüketici seviyesinde de ani bir düşüş olmuştur. Sonuç olarak, borç miktarına bağlı finansal mal değeri kötü gidişat olasılığını artırarak düşmüştür. Bu durumda dayanıklı tüketici mallarındaki harcamaların da ani bir şekilde düşmesi şaşırtıcı değildir. 1929 dan 1933 yılına kadar, ev idaresi harcamaları %80 oranında düşerken dayanıklı tüketim malları harcamaları da %50 oranında düşmüştür.

1.2.3.14. Kredi Kanalları Neden Bu Kadar Önem Taşımaktadır

Kredi kanallarının önemli para geçiş mekanizmaları olmasının 3 nedeni vardır. İlk olarak kişisel şirketlerin davranışlarıyla ilgili bulgular, kredi kanallarının şirketlerin iş verme ve harcamalarını etkilemesinde, kredi piyasasının önemli ölçüde eksikliğinden olduğunu kanıtlar. İkinci nedense küçük şirketler dar politikası tarafından, kredi almak zorunda olmayan büyük şirketlerden daha çok zarar görür. Sonuncu olarak, kredi kanalı analizinin merkezindeki kredi marketinin eksiklerine asimetrik bilgiye bakış açısı, neden bizim birçok finansal kurumumuz mevcut, neden bizim finansal sistemimiz böyle bir yapıya sahip ve neden finansal krizler ekonomiye bu kadar zarar verici oluyor gibi başka birçok önemli fenomenayı açıklamada yararlı olduğunu kanıtlayan teorik bir yorumdur. Bir teori için en iyi destek geniş bir uygulama alanında yararlı olabileceğinin

¹⁹ Frederic S. MISHKIN, *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Reading Mass, Addison-Wesley, 1998, s.123.

bulunmasıdır. Bu standartlara göre, önemli bir parasal geçiş mekanizması gibi kredi kanallarının varlığını destekleyen asimetrik bilgi teorisinin bunu tavsiye etmesi için daha çok zamanı vardır.²⁰

1.2.3.15. Kredi Çıkmazı ve 1990-1991 Yılları Arasındaki Durgunluğun Telafisi

1990 yazındaki Irak'ın Kuveyt'e saldırısı tüketicilerin güvenlerinin sarsılmasına neden oldu ve petrol fiyatlarındaki yükselmeyi tehlikeye soktu. Tüketici giderlerindeki düşüş, bütün taleplerin "sola" yönelmesine neden olmuş, aynı zamanda arz ve taleplere bağlı olarak da işsizlik artmış, enflasyon düşmüştür. 1990 ve 1991'deki iyileştirme çabalarının tahmin edilenin tersine oldukça yavaş ilerlemesidir.

Tipik durgunluktan sonra %4 oranındaki artışla bütün üretimler hızla gelişmiştir. Petrol fiyatlarını önceki seviyeye çeviren 1991'deki Körfez savaşının batılılar tarafından kazanılmasıyla bu hızlı iyileşmenin meydana gelmesi umulabilir. Bu hızlı iyileşmenin meydana gelmesini, petrol fiyatlarını önceki seviyeye çeviren 1991'deki Körfez savaşının batılılar tarafından kazanılmasına bağlayabiliriz. Durgunluğun resmi olarak açıklandığı 1991 yıl ortalarından 1992 sonlarına kadar gayri safi yerli hasıla vaat bir oranda artış gösterdi. Bu durum 1992'de işsizlik oranının yükselmeye devam etmesine sebep oldu. Ancak 1993 yılında ekonomi gerçekten düzelmeye başladı. Bu durgunluğu iyileştirmek biraz yavaştı.

Bu yavaşlığın açıklanması, banka borç verme görüşüyle yakından ilgili gibi görünmektedir. Banka borç verme görüşüne göre; banka borç verme kanalındaki durgunluk, iş dünyasında ve bütün talepleri azaltacak tüketici harcamalarında düşüşe neden olacaktı. 1990'dan -1992 yılına kadar, banka borç verme kanalının gelişmesinde görülmedik derecede yavaş bir düşüş görülür. Borç verme kanalları ile ilgili yapılan tartışmaya göre, bu düşüş sıkı para politikası yüzünden ortaya çıkmış olabilir, fakat bu özel olayda kredinin yavaşlamayı diğer

²⁰ Glen HUBBART, *Credit Channels*, Oxford University Press, London, 1994, s.104.

kaynakların yavaşlamasından ileri gelir. Bankalarda para açığının olmasının 2 nedeni vardır. Özellikle gayrimenkul borçlanmalardaki yüksek kayıplar ana sermayeyi aşdırmıştır ve banka krizinin kötü sonucundaki ana sermaye gereksiniminin artması daha fazla sermaye elde etmelerini gerektirmiştir. Para açığı, bankalar için mal gelişimini ve büyümesini engellemiştir. Bu yüzden, banka borçlanmalarına kısıtlamalar getirilmiştir. 1980'lerdeki aşırı borç tüketiminin bir sonucu olan şirketlerdeki bilançoların kötüye gitmesi, manevi riziko problemlerini ve seçimleri daha kötü bir zamana sokmuştur. Birçok analizi 1990-1991' deki durgunluğun ve vasat iyileşme hesaplarının en önemli nedeninin kredi çıkmazı olduğunu savunmuşlardır.

1.2.3.16. Para Politikası İçin Dersler

Parasal politikasın dan 4 ana ders alabiliriz. Birincisi, para politikasının kolaylaştırıcı ya da sıkılaştırıcı bir yapısının kısa vadeli nominal faiz oranlarının yükselmesine ya da düşmesine neden gösterilmesi her zaman için tehlikelidir. Çünkü birçok merkez banka, parasal politikanın temel ögesi olarak kısa vadeli nominal faiz oranlarını ve özelliklede bankalar arası oranı kullanırlar fakat, merkez bankalarının ve kamunun parasal politikasının bir göstergesi olarak, kısa vadeli nominal faiz oranlarında odaklanacağı türünden bir tehlike vardır. Bu bakış açısı büyük ölçüde problemlidir. Çünkü büyük kriz zamanında, nominal faiz oranlarındaki hareketlenmeler her zaman reel faiz oranlarındaki hareketlenmelere cevap vermez ve bu yüzden parasal politika geçiş kanalındaki unsuru nominal faiz oranı değil, reel faiz oranıdır. Örneğin Amerika' daki büyük kriz döneminde kısa dönem faiz oranları neredeyse sifıra yaklaşmıştı. Buna rağmen reel faiz oranları oldukça yüksekti. Sıfıra varan kısa vadeli faiz oranları, büyük kriz döneminde gerçekleştiği gibi, ekonomi deflasyona maruz kalınca para politikası bir güçlkle karşılaşamaz anlamına gelmez. Aslında Milton Friedman ve Anna Schwartz' ın belirttiği gibi büyük kriz dönemindeki durgunluk aşamasındaki sifıra vuran kısa vadeli faiz oranları tam tersine çelişikliği en yüksek olan para politikasından biriydi.²¹

²¹ Aynı, s.105

İkincisi, para politikası açısından önemli bilgi içeren kısa vadeli borç nesneleriyle ilgili paraya çevrilebilir malların fiyatlarıdır. Bunlar çok değişik para politikası geçiş mekanizmalarının önemli unsurlarıdır. Bütün ekonomistler faiz oranlarının dışında paraya çevrilebilir diğer mal varlıklarının talep üzerinde büyük etkileri olduğunu söylemişlerdir. Kredi kanallarının önemli bir özelliği, faiz oranları dışında paraya çevrilebilir mallar doğrultusunda ekonomiyi etkileyen para politikasını vurgulama yollarıdır. Döviz kurları, Tobin'in q teorisi ve mal varlığı etkileri doğrultusunda işleyen ek kanalların tartışılması paraya çevrilebilir. Mal fiyatlarının, paranın geçiş mekanizmalarında neden bu kadar önemli rol oynadıklarına dair farklı nedenleri ortaya çıkarır. Her ne kadar ekonomistler arasında hangi paranın geçiş kanallarının en önemli olduğu konusunda bir anlaşmazlık varsa da, paraya çevrilebilir mal değerinin para piyasasını etkilemesinde olduğu gibi ekonomide de önemli bir rol oynadığı görüşünde hem fikirdirler.

Kısa vadeli faiz oranları dışında paraya çevrilebilir malların değerleri para politikasının önemli olasılıklarıdır. Kamu oyuna açıklanmış politikanın değerini saptamaya çalışırken kısa vadeli faiz oranlarının dışında paraya çevrilebilir malların değerini göz önünde bulundurmalıyız. Örneğin, kısa vadeli faiz oranları düşük veya sıfıra yakın, hisse senetleri, arsa değerleri düşük, yerel para değeri yüksek para politikası rahat değil, oldukça gergindir.

Üçüncü olarak, kısa vadeli faiz oranları sıfırcı vursa bile, para politikası zayıf olan ekonomiyi canlandırmada oldukça etkili olabilir. Örneğin, Japonya bir deflasyon dönemi geçirdi. Fiyat seviyeleri neredeyse düşüyordu. Merkez bankası kısa vadeli nominal faiz oranlarını sıfıra çekince, parasal sistemin ekonomiyi harekete geçirmesinden başka bir şey yapılamaz. Burada anlatılan para sisteminin geçiş mekanizması, bu görüşün yanlış olduğunu savunur. Ekonomideki likiditeyi artıracak olan genişletilmiş para politikası yalnızca kısa vadeli devlet denetimi altında olmak zorunda kalmayan açık piyasa mallarıyla yönetilebilir. Örnek olarak, devlet bono fiyatları gibi yabancı döviz değerleri para tabanı ve para arzının artmasına neden olur. Bu likiditenin artması ekonomiyi genel fiyat

seviyesi beklentilerinin artması ve burada belirtilen kanallar doğrultusunda talebi uyandıran paraya çevrilebilir, mal değerlerinin yükselmesiyle canlandırır. Bu yüzden para politikası deflasyona yenik düşen ve kısa vadeli faiz oranlarının sıfıra indiği ekonomileri canlandırmak için etkili bir güçtür. Aslında borçlar konusunda var olanların yetersizliği ve geçerli olan politik baskılardan dolayı, para politikası deflasyon yaşayan ekonomiyi canlandıran en temel sistemdir.

Son olarak, para seviyesindeki umulmadık dalgalanmaları önlemek para politikasının önemli bir amacıdır ki, fiyat dengesi için gerekçe sağlamak para politikasının en temel uzun süreli amacıdır. Merkez bankaları son zamanlarda para politikasının en temel uzun süreli amacı olan fiyat dengesine büyük önem vermektedirler. Bu amaç için, iş kararlarında ve üretimde gelecekteki fiyat seviyeleri ile ilgili belirsizliğin istenilmeyen etkileri, enflasyona dayalı vergi sistemi ve nominal kontratların etkileşimi ile ilgili olan biçim bozukluğu ve enflasyondan kaynaklı yüksek oranda sosyal uyumsuzluğu içeren pek çok gerekçe sunulmuştur. Burada paranın geçiş mekanizması tartışması, fiyat dengesinin neden bu derece önemli olmasıyla ilgili bir sebep ortaya çıkarır. Fiyat seviyesindeki beklenmeyen hareketler, istenmeyen istenmeyen sonuçlara ve üretimde beklenmeyen dalgalanmalara neden olur. Büyük kriz döneminde olduğu gibi fiyat deflasyonu uzayan finansal krizin oluşması için önemli bir faktördür. Paranın geçiş mekanizması görüşü para dengesinin amacının istendik bir durum olduğunu açıkça ortaya koyar. Çünkü bu, gelecek fiyat seviyesindeki şüpheleri azaltır. Böylece fiyat dengesi, enflasyon oranının istenilmeyen derecede artmasını negatif enflasyon olarak tanımlar. Finansal krizlerin olabileceği düşüncesiyle merkez bankaları fiyat deflasyonunu önlemek için çok sıkı çalışmalıdırlar.

1.3. Paranın Ekonomiye Geçiş Mekanizmasının Şekli

Parasal analizlerde ye ekonomik faaliyet düzeyindeki değişmelerle parasal değişkenlerdeki değişmeler arasındaki sistematik ilişkiler, ya da parasal güçlerin işleyiş mekanizması ve bunların etki kanallarıyla ilgilenir.

Paranın ekonomiye geçiş mekanizmasını incelerken, dolaşımdaki para miktarındaki belirli aracı değişkenlerdeki ve ekonomideki mal ve hizmet talebindeki değişmeler arasındaki ilişkiler üzerinde bazı varsayımlar yapılması gerekmektedir.

Para arzı (Ms) ve toplam harcamalar (AE) arsında çeşitli sebep sonuç ilişkileri ortaya konabilir.

i) Ms – Bağlantı (a) - Servet - Bağlantı (b) - AE (Toplam Harcamalar)

ii) Ms-Bağlantı (a)- Portföy Dengesi – Bağlantı (b) – AE (Toplam Harcamalar)

iii) Ms-Bağlantı (a) - Kredi Varlığı – Bağlantı (b) – AE (Toplam Harcamalar)

iv) Ms - Bağlantı (a) -Beklentiler – Bağlantı (b) – AE(Toplam Harcamalar) şeklinde özetlenebilir.²²

Sebep sonuç ilişkilerinin istenen sonucu verip vermemesi her iki bağlantısında sağlam olup olmamasına bağlıdır. Eğer (a) veya (b) bağlantısı bozulursa ya da bu 4 nedensel ilişkinin herhangi birinde geçersizlik söz konusuysa parasal geçiş mekanizmasının işlemediği söylenebilir. Bunu bir örnek ile açıklayacak olursak. Ms ve kredi kullanılabilirliği arasındaki bağlantı çok hassas bile olsa kredi toplam harcamalar (AE) fonksiyonunda çok anlamlı olabilir. Bu durumda politika doğrudan doğruya kredi üzerinde odaklaşacaktır. Böylece biz krediyi para politikasından kolayca ayırabiliriz. Eğer (b) bağlantısı bozulursa, ekonominin niha harcama sektörü üzerinde, parasal geçiş mekanizmasının hiçbir anlamının olmayacağı söylenebilir. Hal böyle olunca parasal geçiş mekanizması ile parasal etki kanalı arasında bir ayırım yapmamız gerekmektedir.

²²İlker PARASIZ, **Para Politikası**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, s.109.

Parasal geçiş mekanizması parasal rahatsızlıkların analizinde ele alınabilen genel çerçeveyi işaret eder. Oysa parasal etki kanalı bu parasal rahatsızlıkların nihai harcama sektörlerini etkileme noktasını belirler. Ayrıca aynı paranın geçiş mekanizması parasal etki kanallarının birkaçını birden etkilemesi de mümkündür.²³

2. PARA ARZI, SERVETTEKİ DEĞİŞMELER VE TOPLAM HARCAMALAR

2.1. Para ve Servet Arasındaki İlişki

Keynes' in genel teorisi yayınlanmadan önce makro ekonomik teoride servete verilen rol çok azdır. Keynesyen genel teoride “ servet etkisi ” ne değinmiş, fakat bunu analizlerine katmamıştır. Böylece Keynes, tam istihdam denge durumundan sapmanın ve ekonominin eksik istihdamda kalmasının mümkün olabileceğini göstermiştir.

Daha çok birçok ekonomist Keynes' in ekonomide servet etkisini göz ardı etmesi sonucu böyle bir sonuca ulaştığını söylemiştir. Bu ekonomistlere göre servet etkisi çerçevesinde izlenecek uygun para politikalarıyla işsizlik ortadan kaldırılacak ve ekonomi tam istihdama ulaşacaktır.

Bir ekonomide toplam servetin içine birçok faktör girer. Burada biz özellikle parayla servet arasındaki ilişkiler üzerinde duracağım.

Pesek ve Saving adlı ekonomistlere göre para, ister iç ister dış para olsun, bir toplumun net servetinin bir parçasını oluşturur. Gurley ve Shaw adlı ekonomistlere göre dış para, tahvillerle altın ve döviz rezervleriyle desteklenen ekonominin öğeleri üzerinde herhangi bir alacağı temsil etmeyen aktiflere dayalı bir paradır. Bu durumda dış para bir net aktiftir. İç para ekonomideki öğeler arasında bir hakkı belirleyen aktiflere dayanan paradır. Yani iç para özel firmalarca çıkartılan tahvillere dayalı kağıt para artı yatırımcılara ve kredilere dayanan ticari banka mevduatlarıdır. Bu durumda özel sektörece tutulan para,

²³ Aynı, s.109

bankaların özel sektör üzerindeki alacaklarıyla ilgili aktiflere dayanmaktadır. Gurley ve Shaw' a göre özel sektör açısından iç para bir net aktif değil bir borçtur.

2.2. Servet ve Toplam Harcamalar Arasındaki İlişki

Zinciri halkasını tamamlamak, yani servetle toplam harcamalar (AE) arasındaki bağlantıyı incelemek için birinci bağlantının varlığını kabul etmemiz gerekir. Servet düzeyinde bir değişme, toplam harcamalar üzerinde bazı etkiler yaratırsa, anlamlı bir "servet etkisi" nden söz edilecek ²⁴

2.2.1. Para Piyasası

Toplam para arzı arttığında, toplum kendini daha iyi hissederse bazı birimler para arzındaki artışın bir kısmını gömerek daha yüksek bir likidite düzeyinde kalmaya karar verebilir. Böylece para piyasasında dolaşımdaki artan para aylık nakit ankesler şeklinde emildiğinden, servet etkisi mal, hizmet ve aktiflerin dağılımına hiç bir şekilde müdahalede bulunmaz. Böylece para nihai harcama birimlerine ulaşmaz. Abartılı bir davranış şekli olarak toplum dolaşıma çıkan ek nakit' in tümünü gömmeye karar verirse, sonuçta ekonomide hiçbir etki olmayacaktır. Bu durumda servet etkisinin varlığına rağmen servet ve toplam harcamalar arasında hiçbir etkisi hasıl olmayacaktır. ²⁵

2.2.2. Aktifler Piyasası

Talep yönünü ele alırsak; Para arzı arttığında kişiler kendilerini daha iyi durumda hissettiklerinde ek gelir getirici aktiflere sahip olmaya karar verebilir. Gerçekte hane halkının portföylerine girmeye aday birbirleriyle rekabet eden çok sayıda aktif vardır. Böylece muhtemelen servet etkisi aktif piyasasında yaygın bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Arz Yönünü ele alırsak; Firmalar ve mali kurumlar dolaşıma çıkanek paradan pay alırlarsa, borç verme ve borç alma davranışlarını buna paralel olarak değiştirebilirler. Örneğin firmalar daha az tahvil ve senet arz etmeye

²⁴ D.G.PIERCE - D.M.SHAW, *Monetary Economics*, Butterworths, London, 1979, s.79.

²⁵ İlker PARASIZ, *Para Politikası*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, s.110.

karar verebilir. Finansal kurumlar parasal tabana yapılan eklemeler sonucu genişleyen mevduatlarıyla gelir getirici aktiflerinin artacağını bekleyebilirler.

Biri talep yönünden, ötekisi aktif ve ödünç verilebilir fonlar piyasasında arz yönünden çalışan iki servet etkisi, eğer servet sahipleri toplam servet stoklarını değiştirmeye karar verirlerse nihai ürün piyasasında işlem etkisinin kapsamını belirleyecektir. Böylece servet değişmelerinden kaynaklanan arz talep dengesizliği bazı piyasalarda mevcut senetlerin miktarlarını değiştirecek, aktiflerin fiyatlarını veya piyasa faiz oranını değiştirecektir.²⁶

Mal Piyasasında oluşan işlem etkisi şunlara bağlıdır;

- i) Toplam harcamaların mevcut aktif miktarındaki değişikliklere cevabına
- ii) Toplam harcamaların, senetlerin piyasa değerindeki değişmelere cevabına
- iii) Toplam harcamaların piyasa getirisindeki ve piyasa faiz oranındaki değişmelere cevabına
- iv) Birinci madde de belirtilen işlem etkisi “ kullanılabilirlik ” etkisidir ve ödünç verilebilir fonlar piyasası aracılığı ile çalışır. Bunu kredinin geçiş mekanizmasında ayrıntılı olarak belirteceğim.
- v) İkinci madde de belirttiğim işlem etkisi “ değerlendirme ” ya da “ faizin uyardığı servet ” veya “ beklenmedik gelirler ” etkisidir. Bu etki aktif değerlerindeki değişmelere tüketimin verdiği cevabın ölçüsüdür.

Piyasa faiz oranlarındaki genel artış, nominal değerli sabit gelir akımları yarattığından aktiflerin cari piyasa değerlerini düşürür. Aktif sahipleri, ya nispi ya da mutlak olarak sermaye kayıplarına uğrarlar. Eğer aktif sahipleri aktiflerinin cari piyasa değerleri düştüğünde kendilerini daha kötü durumda hissederlerse, toplam harcama fonksiyonuna aktif değerlerinin katılması için bir neden ortaya çıkmış olur.

²⁶ John TAYLOR, *Staggered Wage Settings in Macro Model*, Houghton Mifflin Co., Boston , 1979, s.124.

2.2.3. Mal Piyasası

Kişiler nakit ankeslerine ilave yaptıklarında kendilerini daha iyi hissettiklerinden tüketim düzeyini yükseltmeye karar verebilir. Böylece bir davranış mal piyasasında yaratılan servet etkisine bağlı olabilir. Bu servet Patinkin' in " reel ankes " etkisidir. Servet etkisinin nominal nakit ankeslerinin genişletilmesi yolu ile işleyeceği düşüncesi, tüketim fonksiyonunu yeniden yazmamızı gerektirir; tüketim reel gelirin fonksiyonu olduğundan,

$$C/P = F (Y/P) \text{ yerine } C/P = (Y/P , M/P) \text{ yi yazmamız gereklidir.}$$

3. BEKLEYİŞLER VE FAİZ ORANLARININ VADE YAPISI

Günümüzde ekonomik analizlerde bekleyişler ön plana çıkmıştır. Bu nedenle önce insanların bekleyişlerini nasıl oluşturduğunu, yani önemli ekonomik değişkenlerin gelecekteki değerlerini nasıl öngördüklerini incelemek yararlı olacaktır.

3.1. Uyarıcı Bekleyişler

Bekleyişlerin en basit tipi yalın bekleyişlerdir. Yalın bekleyiş geleceğin bugünkü gibi olacağı bekleyiştir. Örneğin şimdiki durumda enflasyon oranı %5 ise, yalın bekleyişe göre enflasyon gelecekte süresiz olarak % 5 olmaya devam edecektir. Bir ekonomide hiçbir şey değişmiyorsa, yani ekonomi durağansa, yalın bekleyiş her zaman doğru olacaktır. Bununla birlikte reel dünya durağın değildir. Sürekli olarak değişir. Ekonomi bir şoka ayarlanmaya zaman buluncaya kadar bir diğeri meydana gelmektedir. Böyle bir ortamda halk bekleyişlerini nasıl oluşturacağını bir örnekle açıklamak faydalı olacaktır. Örneğin enflasyon uzun süre %2 düzeyinde seyrettikten sonra yakın geçmişte birden %2 den %5' e sıçradığını farz edelim. Halk enflasyonun belirsiz bir şekilde %5 olarak süreceğini beklemek yerine normal düzeyi olan %2' ye döneceğini bekleyebilir. Böyle bir bekleyiş türüne regresif bekleyiş denilmektedir. Bir diğere değişle bekleyişlerin norma gerileyeceği beklentisine denilmektedir.²⁷

²⁷ Ralph C. BRYANT , **Controlling Money**, The Brookings Institutions, Washington,, 1983, s. 245.

Regresif bekleyişler yalnızca bir çeşit norma geri dönme eğiliminde olan bir ekonomide anlamlıdır. Bununla birlikte cari %5' lik enflasyonun bir yıllık dönem boyunca sabit bir artış içinde olduğunu farz edelim. Bu durumda bekleyişlerin ekstrapolatif olacağını (trendin süreceğinin bekleyişi) ve enflasyon oranının yükselmeye devam edeceğini bekleyebiliriz. O halde ekstrapolatif bekleyişi gelecekte bir değişken değeri olarak bekleyişlerin şimdiki trendini sürdürmesi şeklinde tanımlayabiliriz. Gelecekteki enflasyonu bütün bu öngörme yöntemleri uyarlayıcıdır. Yani, bu yöntemler enflasyonun geçmiş ve cari değerlerine dayanır. O halde uyarıcı bekleyişler bir değişkenin geçmiş ve cari değerlerine dayanan bekleyişlerdir. Uyarlayıcı ekleyişlerin basit olması bir avantajdır. Ancak uyarlayıcı bekleyişler mümkün olan en iyi öngörüü vermez . Çünkü uyarlayıcı bekleyişler diğer uygun enformasyonları göz ardı eder.

3.2. Rasyonel Bekleyişler

Enflasyonu öngörmeye başka hangi enformasyon elverişlidir sorusunu sorduğumuz da, parasal büyümenin muhtemelen fiyatları etkileyeceğini düşünmemiz mümkün olabilir. Böylece bugünkü parasal büyüme hakkındaki enformasyon yarınki enflasyonu öngörmemize yardım eder. Daha dolaylıda olsa diğer enformasyonlarda faydalı olabilir.

Parasal genişleme büyük ölçüde Merkez Bankası tarafından kontrol edilir. Böylece Merkez Bankası' nın niyetleri ile ilgili herhangi bir enformasyon yardımcı olabilir. Bu bize gelecekte parasal genişlemenin ne olacağı hakkında ve böylece gelecekteki enflasyon hakkında bir fikir verebilir.

Ancak Merkez Bankası son derece gizlilik içinde davranır. Merkez Bankası' nı çevreleyen esrar göz önüne alındığında başka türlü çok az önemli olan eylemler çok daha büyük anlam taşıyabilir. Örneğin, iskonto oranı düzeyinin herhangi bir şey üzerinde çok az doğrudan etkisi olacaktır. Bununla birlikte, Merkez Bankası iskonto oranını yükselttiği ya da düşürdüğü zaman, bu davranış genel olarak bir politika değişikliği şeklinde algılanabilir. Böylece

iskonto oranındaki bir değişikliğin bekleyişler üzerindeki ilan etkisi önemli olabilir. İskonto oranındaki bir değişikliğinin bekleyişler üzerindeki etkisine ilan etkisi denilmektedir.

Mümkün olan en iyi öngörüyü yapmak için mevcut tüm enformasyonu değerlendiren bekleyişlere rasyonel bekleyişler denilmektedir. Çünkü başka şeylerin irrasyonel olduğunu ima etmektedir. Rasyonel bekleyişler pahalı bekleyişlerdir. Çünkü rasyonel bekleyişler zaman alır, karışıklık içerir. Ayrıca bilginin toplanması pahalıdır. Halk fayda maliyet analizi yapar. Oldukça durgun bir dünyada, bekleyişin oluşmasında dahi basit yöntemler daha iyi ve daha az maliyetli olabilir. Bununla birlikte daha değişken ve daha riskli bir ortamda, geliştirilmiş öngörülerin getirisi daha büyüktür ve muhtemelen cari bekleyişin oluşması rasyonel ideale yakın olacaktır. Konuyu örnekle açıklayacak olursak, firmalar ekonomik öngörüler için profesyonel uzmanlar istihdam ederlerken hane halkı böyle bir yola gidemez. Amerika' lılar ılımlı enflasyon içinde yaşadıklarından enflasyonu öngörmek için daha az çaba harcarlar ve değişikliklere uyarlanmada yavaş davranırlar. Yüksek enflasyonun yaşandığı ülkemizde insanların Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi en küçük değişiklere çok daha fazla dikkat etmeleri ve anında cevap vermeleri gerekmektedir.

3.3. Para Miktarındaki Artışın Enformasyon Değeri

Para miktarındaki bir artışın enformasyonel anlamını açıklayacak olursak. Örneğin Merkez Bankası parasal büyümeyi %7de tutmaya çalışıyorsa ve para miktarında büyük bir artış %10' luk bir büyüme oranı ilan edilmişse, buna iki yorum getirilebilir.

Birinci yorumu ele alırsak, Merkez Bankasının yanlış olduğunu ve para arzının niyet edildiğinden daha hızlı arttığıdır. Böyle bir durumda Merkez Bankası gelecekte parasal genişlemeyi azaltarak hatasını düzeltme yönünde adım atacaktır.

İkinci yorumu ele alırsak, Merkez Bankası politikasını, henüz ilan etmemiş olsa da, değiştirmiştir. Para arzında cari genişleme gelecekte daha büyük bir genişlemenin ilanı diyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KANALLARI

1. TİCARİ BANKALARIN İŞLEVLERİ

Yasalarımızda banka tanımı yapılmamış olmakla beraber, Ticaret(mevduat) bankaları,geniş kitle ve tüzel kişilerden mevduat ve diğer işlemler altında geri ödenmesi gereken fonlar(kaynaklar)kabul eden ve kendi hesabına kredi veren ekonomide kaydi para yaratan mali kurumlar olarak tanımlanabilir²⁸. Ayrıca bankalar her türlü finansal hizmeti veren finansal girişimler olarak da tanımlanmaktadır. Temel işlevleri mevduat kabul etme ve kredi verme olmakla beraber ticari bankaların sundukları finansal hizmetleri ve yaptıkları işleri daha ayrıntılı olarak aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Mevduat kabulü veya diğer borçlanma şekilleriyle kaynak fon toplanması,
- Kredi(ödünç) verme (Tüketici kredileri, faktoring, forfeyting gibi),
- Kabul, aval, garanti, teminat mektubu gibi gayrinakdi kredi verme,
- Finansal kiralama (leasing) şirketlerine iştirak,
- Yurt içi havale, yurt dışı para transferi işlemleri,
- Kendi ya da müşteri hesabına;

- a) Mevduat sertifikası, hazine bonoları, finansman bonoları, başka bankalar tarafından kabul edilmiş veya aval verilmiş poliçeler gibi para piyasası araçlarının alınıp satılması,
- b) Döviz ve döviz ticaret hesapları kabul etmek,
- c) Basılı veya külçe altın alım satımı,
- d) Her türlü menkul değerler,
- e) Finansal futures, opsiyon sözleşmeleri alım satımı,

²⁸ Öztin AKGÜÇ, Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987,s.5.

-Ödeme araçlarının çıkarılması ve yönetimi: (Garantili ve garantisiz çekler, kredi kartları, seyahat çekleri gibi),

-Menkul değerlerin çıkarılıp satılmasına katılmak suretiyle müşterilere hizmet sunmak (under-writing-aracı yükümü taahhütlü satış) gişe hizmetleri vermek,

-Portföy yönetimi ve müşterilerine danışmanlık,

-Kıymetli evrakların tahsili ve muhafazasını yapmak,

-Kiralık kasa hizmetleri vermek,

-Kredi ve referans hizmetleri vermek.

Günümüzde ticari bankacılığın temel işlevleri şöyle sıralanabilir:

1-Aracılık: Elllerinde fon fazlası olan kişi ve kuruluşlarla fona gereksinim duyan kişi ve kuruluşlar arasında aracılık yaparlar, köprü görevi görürler.

2-Kaynaklara Akıcılık Sağlamak: Bankacılık sisteminin amaçlarından birisi de ülke içinde ve uluslar arası alanda kaynaklara akıcılık sağlamaktır.

3-Fonları Hareketlendirme: Bankalar, ekonomide atıl olan fonları banka sisteminin içine çekerek fonlara hareketlilik kazandırır.

4-Kaynak Kullanımı İyileştirmek: Bankalar, toplandıkları kaynakları verimli, kârlı alanlara ve ülkenin öncelikli sektörlerine aktararak, ekonomide kaynak kullanımını etkileyerek ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.

5-Küçük Ve Kısa Süreli Fonları Büyük Ölçekli Ve Uzun Süreli Fonlara Dönüştürme: Bankalar, bireylerden topladıkları küçük ve kısa süreli fonları ekonomide büyük hacimli ve uzun süreli fonlar haline dönüştürerek ülkenin ihtiyaç duyduğu büyük yatırımların finansmanına olanak sağlarlar.

6-Kaydi Para(Banka Parası) Yaratma: Ticari bankaların en önemli özelliklerinden birisi mevduat toplayarak satın alma gücü yaratabilmeleridir. Bankaların üzerine çek çekilebilmesi imkanı, çeklerin bir ödeme aracı olarak kullanılması, hesaplar arasında çok kolay aktarımda bulunabilmesi, bankaların kaydi para yaratmalarına olanak sağlamaktadır.

Günümüzde bankalar kredi kartları çıkartmaları yönüyle de piyasaya yeni bir ödeme aracı sürmüşlerdir. Bankalar müşterilerine kredi açması ve bu kredi limitleri dahilinde çek keşide etme hakkı tanınması ve kredi kartları uygulaması ile de banka parası yaratabilmektedirler. Ancak Merkez Bankası'nın mevduat munzam karşılık oranı halkın gelir düzeyi ve davranış biçimi, halkın elindeki paranın bankalara yatırılması oranı ve ülkedeki banknot hacmi kaydi para tutarını etkilemektedir.

7-Para Politikasının Etkinliğini Artırması: Bir ülke ekonomisinde etkili bir kredi politikasının oluşturulabilmesi için gelişmiş bir bankacılık sisteminin olması gerekir. Merkez bankalarının para politikaları ile ilgili olarak kullandıkları, avans ve reeskont faiz hadleri, açık piyasa işlemleri mevduat munzam karşılık oranları, disonibilite oranı selektif(seçici) kredi kontrolü kredi tasarılarının saptanması gibi araçlar, gelişmiş bir bankacılık sisteminin olması şartıyla ekonomi üzerinde etkili olmaktadır. İşte ticaret bankaları bu para politikalarının uygulanmasında önemli bir rol üstlenmekte ve bu para politikası aletleri ancak banklar aracılığı ile etkili olmaktadır.

8-Gelir ve Servet Dağılımının Etkileme: Ticari bankalar bankacılık sisteminin geliştirdiği ve uyguladığı çeşitli kredilendirme ve ödeme şekilleri ile uluslar arası ticaretin güvenli bir ortamda gelişmesine ve artmasına yardımcı olmaktadır.(23).

9-Uluslar Arası Ticareti Geliştirme: Ticari bankalar bankacılık sisteminin geliştirdiği ve uyguladığı çeşitli kredilendirme ve ödeme şekilleri ile uluslar arası ticaretin güvenli bir ortamda gelişmesine ve artmasına yardımcı olmaktadır.²⁹

2. TİCARİ BANKALARIN YAPILARI

Ticari bankaların belli başlı yapısal özelliklerini aşağıdaki şekillerde incelemek mümkündür.

2.1. Az ve Çok Şubeli Bankalar

Bizim ülkemizde bu sisteme uyan bir ticari bankacılık sistemi bulunmaktadır. Ancak ülkemizde çok şubeli bankaların egemen olduğu bir banka sistemi mevcuttur. Oligopol piyasası görünümündeki bu sistemde genelde çok şubeli bankalar aralarında anlaşarak ,mevduat faiz oranlarını ,hatta hizmet komisyonlarını ortak belirlerler. Çok şubeli bankalar yaptıkları işlemlerin çeşitliliğini ve hacim olarak büyüklüğünü şube sayılarının çokluğu nedeniyle az şubeli bankalar karşısında büyük ayrıcalığa sahiptirler. Bu avantajlarından dolayı mali piyasalarda belirleyicilik rolünü ellerinde tutarlar.³⁰

2.2. Bankacılık Sektöründe Birleşmeler

Bankaların birleşmelerinde etkili olan başlıca faktörleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- Bankayı yönetebilmek profesyonel kadroları kurmakta karşılaşılan zorluklar yönetici kadrosunun sınırlı ve az sayıda olması
- Bankaların özellikle genişleyen perakende bankacılık alanında işlemlerini farklılaştırarak piyasadaki Pazar paylarını arttırmak veya en azından korumak
- Nüfusun önemli kısmının şehir merkezleri dışında yaşaması nedeniyle yeni şubeler açmak yerine buna mevcut banka kolaylıkları aracılığıyla hızla ulaşma gayreti
- Bankalar ,mevduat kredi ve iş hacimlerinde sektörün gerisinde olan büyümelerini telafi etmek, arttırmak, kredi sınırlarını genişletmek, diğer bankaların ve banka dışı

²⁹ Aynı, s.7-8.

³⁰Tezer ÖCAL ve Faruk Ö.ÇOLAK, **Para Banka**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988, s.15.

finansal aracların rekabet baskısına karşı koymak ve yetişmiş personel gücüne kavuşmak..

-Büyüyen kredi, mevduat ve iş hacmi ile sektördeki finansal prestijini ve politik gücünü arttırmak gayretleri ,bilindiği üzere bankacılık yoğunlaşma olgusuna da rastlanmaktadır.

Bankacılık sektöründe yoğunlaşma olgusunun meydana gelme nedenlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

-Bankalar yoğunlaşma nedeniyle ortaya çıkacak maliyet düşüşleri verim artışları ile ülke içinde ve uluslar arası ilişkilerde daha güçlü olabilme güdüsüyle yoğunlaşmaya gitmektedir.

-Tek ve az şubeli bankaların şube amalarındaki zorluklar tek ve az şubeli bankaların Pazar paylarını düşürmektedir.

-Bankalar arası ve yabancı bankaların rekabeti güçlü bankaların oluşmasını gerekli kılmaktadır.

Ancak son üç dört yıldır bu yana Türkiye’de yapılan uygulamalarda, banka sahipliğinin yaygınlaştırılması ve banka sermayesinin belli ellerde toplanması engellenmeye çalışılmaktadır. Diğer yandan tekelci olmamak kaydıyla çok şubeli bankacılık ve bankaların birleşmeleri teşvik edilmektedir.³¹

2.3. Holding Bankacılığı

Türkiye’de faaliyette bulunan ticari bankalardan T.İş Bankası ve T. Ticaret Bankası (kendi sandıklarının denetimi) hariç diğer ticari bankaların tümü belli grup ve holdinglerin kontrolü altında bulunmaktadır. 3182 Bankalar kanununda (madde 18 ve madde 41 gibi) bir kişi veya grubun veya bir holdingin bir ya da birden fazla bankaya egemen olması için dolaylı önlemler varsa da söz konusu önlemler etkili olmamış, Türkiye’de hemen hemen özel bankaların tümü belirli kişi, grup veya holdinglerin denetimi altına girmiştir. Holding Bankacılığının

³¹ İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997,s.122

gelişmesinde(i)hızla büyüyen firmalarının finansman ihtiyaçlarının karşılanması,(ii) az bir öz kaynakla geniş bir kaynağı denetime alma, (iii) finansal pazarlardaki fon akımlarını denetime alma,(iv) diğer holdinglerle rekabette geri kalmama gibi nedenler etkili olmuştur.

2.4. Perakende ve Toptan Bankacılık

Perakende bankacılık ülke geneline yayılmış küçük, orta veya büyük ölçekli firmaların kredi taleplerini ve geniş halk kitlelerinin tasarruflarında bankalarında toplamaya yönelik her köşe başında ve caddede şube esasına dayanır. Perakendeci bankacılıkta, bankacılıkla ilgili her türlü işlemler ülke genelinde çok geniş bir ortamda yapılmaktadır. Toptancı ticari bankacılık ise ekonomik faaliyetlerin son derece çeşitlilik göstermesi belirli konularda uzmanlaşmış bankaların eksikliğini hissettirmiştir. Son on yıldan bu yana büyük firmaların finansal problemlerini çözebilecek veya çözüm yolları önerebilecek tahvil veya para piyasalarında Interbank para piyasaları gibi toptancı piyasalarında hızlı iş yapan banka gereksinimi artmıştır. Diğer taraftan haberleşme ve bilgisayar teknolojisinde gerçekleştirilen yeniliklerin finans sektöründe geniş çaplı uygulama alanı bulması ve işleri büyük ölçüde kolaylaştırması toptancı bankacılığın gelişmesine destek olmuştur. Gelişen yeni tekniklerle bankalar şubelerinde pazarlama birimleri kurarak daha rekabetçi bir yapıya kavuşmuşlardır. Genelde mevduat kredi ve perakendeci işlemlere ağırlık veren çok şubeli bankalar, hacimleri büyük ticari veya sanayi firmalarının kredi veya diğer finansal hizmetlerini karşılamada yetersiz kalmışlardır. Bu durum müşterileri ile yakın ilişki kuran çok hızlı karar alıp uygulamayabilen az şubeli bankaların toptancı piyasalarda çalışmasına yönelik gerekli ortamı sağlamıştır.

Ülkemizde 1980 sonrası yıllarda toptancı bankacılık konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Toptancı bankalar menkul kıymet ihracına aracılık ve alım satım, dış ticaretin finansmanı, kısa vadeli kredi işlemleri, faktoring, forfaiting, leasing gibi işlemlerle beraber firmaların çeşitli finansal gereksinimlerini karşılayacak organizasyonu kurmuşlardır.³²

³² Aynı, s.123.

3. TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAKLARI

Ticari bankaların başlıca fon kaynakları şu şekilde sıralanabilir.

3.1. Özkaynaklar

3.1.1. Ödenmiş Sermaye

Anonim şirketler olarak kurulan bankaların özkaynakları ortakların sermayeye iştiraklerinden oluşmaktadır. Öz sermaye bankaların ilk işlemeye başlayabilmeleri için gerekli olan ilk fonu oluşturur. Bilindiği üzere bankalar halktan mevduat kabulü ve bunu krediye dönüştürerek işe başlarlar. Sermaye yeterliliği, karlılık ve aktiflerin kalitesi ticaret bankacılığını sistemin sağlamlılık ve güvenirlilik derecesini ölçmekte kullanılacak en önemli kıstastır.

Bankalarda sermayenin ilk işlevi ,kuruluş ve faaliyete geçişte oluşacak giderleri karşılamak ve ilk işlemleri yapacak fonu oluşturmaktır. Diğer taraftan sermaye zararların karşılanmasında kullanılarak sorunların çözümünde yardımcı olur.

3.1.2. Yedek Akçe

Bankalar tarafından bir emniyet unsuru olarak muhtemel zararların karşılanması amacıyla oluşturulan fonu teşkil eder. Bankalarda bir anonim ortaklık olduğundan T.T.K.'nun 466-467'inci maddelerine göre karlarından kanuni yedek akçe ayırmak ve bu karşılığı T.C.Merkez Bankası nezdinde hazine adına açılan kanuni yedek akçeler karşılığı devlet tahvili hesabına yatırmak zorundadırlar. Ayrıca T.T.K.'nun ve banka ana mukavelesinin mecburi kıldığı kanuni yedek akçelerden başka yıllık karlarının %5 'ini ilerde olması muhtemel zararlar karşılığı olarak ayırmak zorundadır. Bu zorunluluk ayrılan karşılıklar toplamı ödenmiş sermayenin tamamına eşit oluncaya kadar devam eder.³³

³³ Tezer ÖCAL ve Faruk Ö.ÇOLAK, **Para Banka**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988, s.29.

3.1.3. Karşılıklar

Mevduat için ayrılan munzam karşılıkların dışında, yasal takipteki tahsili imkansız hale gelmiş değersiz alacaklar için ayrılan karşılıklardır. Bu söz konusu karşılıkların yasal karşılıklardan ayrılan en önemli özelliği banka kar da etse zararda etse ayrılabilen fonlardır.

3.2. Mevduatlar(Tl.)

Banka kaynakları içinde en önemlisi ve en büyük fon gerçek veya tüzel kişilerin birikimleri yani mevduatlardan oluşur.

Mevduat istenildiği zaman veya belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara ödünç verilen para demektir. Bugünkü gelişmiş ekonomi toplumlarda insanlar veya tüzel kişiler ellerinde veya kasalarında bulunan parayı tamamen harcamazlar. Bir kısmını ihtiyat güdüsünden veya spekülatif amaçlar için veya ani ihtiyaçlar için ellerinde tutarlar. İşte bu nedenlerden dolayı söz konusu birikimlerin elde veya kasada saklanması yerine bankada mevduat olarak tutulması kişi veya kurumların ödemelerini kolaylaştırır, para sahibini risklerden kurtarır. Bankalar mevduatlarını arttırabilmek için müşterilerinin senet, çek, tahvil ve kuponlarını hazine bonolarını tahsil ederek bunları müşterilerinin hesaplarına geçerek mevduat yaratır. Öte yandan bankaların müşterilerine açtıkları kredilerin mevduat hesaplarına alınması ile de mevduat yaratılır. Türkiye’de bankalar kendisine yatırılan mevduatları mevduat sahiplerine göre 6 gruba ayırmak ve bunları vadeli vadesiz olarak sınıflara ayırmak zorundadırlar. Mevduat gruplarını şu şekilde sıralayabiliriz.³⁴

1-Tasarruf Mevduatı

a-Vadesiz tasarruf mevduatı

b-Vadeli tasarruf mevduatı

³⁴ T.C.Merkez Bankası , Mevduat Türleri ve Vade Dilimleri Hakkında Tebliğ , 24 Nisan 1994, 21914 Sayılı Resmi Gazete ,s.3.

2-Mevduat sertifikası

a-100 milyon liradan küçük küpürlü

1 ay vadeli

3 ay vadeli

6 ay vadeli

12 ay vadeli

b-100 milyon liradan büyük küpürlü

(100 milyon dahil)

30,91,182,365 gün vadeli

3-Resmi Kuruluşlar Mevduatı

a-Vadesiz resmi mevduat

b-Vadeli remi mevduat

4-Ticari Kuruluşlar Mevduatı

a-Vadesiz ticari mevduat

b-Vadeli ticari mevduat

5-Bankalar arası mevduat

a-Vadesiz bankalar mevduatı

b-Vadeli bankalar mevduatı

6-Diğer kuruluşlar Mevduatı,

a-Vadesiz diğer mevduat

b-Vadeli diğer mevduat

3.2.1. Tasarruf Mevduatı

Gerçek kişiler tarafından bu nam altında açtırılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduat "tasarruf mevduatı" olarak tanımlanmakta ve bu hesaplar üzerine çek keşide edilmesi ticari iş olarak kabul edilmemektedir.(Bankalar Kanunu Md 34/2)

35

³⁵Faik Y. BAŞBUĞ, **Bankalar Kanunu**, Temel yayınları, İstanbul, 1985,s.36.

3.2.2. Mevduat Sertifikaları

Bankalar tarafından çıkarılan mevduat sertifikalarına ilişkin düzenlemeler TCMB tarafından yayınlanan tebliğler ile getirilmiş olup ,bu düzenlemeler uyarınca kıymetli evrak olma özelliğini taşıyan ve hamiline olarak belli kúpürlerde ve içerikte mevduat sertifikası bankalar tarafından çıkarılabilmektedir.³⁶

3.2.3. Devlet Kuruluşları Mevduatı

Genel ve katma bütçeli daire ve kurumların ,yerel yönetimlerin ,mahkemelerin ,savcılıkların ,icra ve iflas dairelerinin ,tereke hakimliklerinin mevduatı “resmi kuruluşlar mevduatı ”olarak tanımlanmaktadır.

-Genel Bütçeli Daire ve Kuruluşlar

Devlet bütçesi ile idare edilen ve bütçe kanunlarında gösterilen devlet daireleri ile bunlara bağlı kuruluşlar.

-Katma Bütçeli İdareler

Bütçe kanunu dışında idare edilen Genel Muhasebe kanuna göre giderleri özel gelirlerle karşılanan kamu kuruluşlarıdır.

-Yerel Yönetimler

Halkın yerel nitelikteki hizmet ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere ,kuruluş ve esasları kanunla belirtilen ve karar organları seçimle oluşturulan kamu-tüzel kişileridir.Bunlar;

İl Özel İdareler,Büyük Şehir Belediyeleri,Belediyeler,Köyler olarak iki ayrıma tabi tutulmaktadır.

-Mahkemeler,Savcılıklar,İcra ve İflas Daireleri ve Tereke Hakimlikleri:

³⁶ T.C.Merkez Bankası-Mevduat Sertifikaları Hakkında Tebliğ, 9.2.1988 Tarih ve 19720 Sayılı Resmi Gazete ,2 Nolu Tebliğ.

Mahkemelerin genel yönetim giderleri ile yargılamanın ,icra, iflas ,veraset ve intikal işlemlerinin ,resmi bilir kişilik hizmetlerinin yürütülmesi ,hükümlülerin cezalarının infazı ,eğitimleri ve tutukluların muhafazası amacıyla Adalet Bakanlığı bütçesinden yapılan tahsilatlarla ilgili paralardır.³⁷

3.2.4. Ticari Kuruluşlar Mevduatı

Gerçek kişilerin ticari işletmelerine ,her çeşit ortaklıklara ,kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara bağlı müessese ve bağlı ortaklıklara ,genel ve katma bütçeli kuruluşlarla yerel yönetimlerin ticari işletmelerine ,döner sermayeli kuruluşlara ,vakıfların ,derneklerin ,sendikaların ,birliklerin ve mesleki kuruluşların kurdukları veya katıldıkları ticari işletmelere ,sigorta şirketlerine ve özel finans kurumlarına ait mevduat”ticari kuruluşlar mevduatı” olarak tanımlanmış bulunmaktadır.

3.2.5. Bankalar Arası Mevduat

Bankaların (Kamu İktisadi teşebbüsü olarak kurulan bankalar ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası dahil) ve özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşların birbirlerine yaptıkları mevduat “Bankalararası mevduatdır.”

3.2.6. Diğer Kuruluşlar Mevduatı

Kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kurumlarına,vakıflara,derneklere meslek teşekküllerine ,sendikalara ,kanunla veya kanuna dayanılarak kurulmuş tasarruf sandıklarına ,resmi ve özel idare ,müessese ve ortaklıklarla mesleki teşekküllerde yalnız kendi mensuplarına ait olmak üzere sağlık sosyal yardım tasarruf sağlamak amacıyla kurulan sandıklara ait paralar ,noter teminatı ve emanet paraları,mahkemeler ,savcılıklar ,icra ve iflas daireleri ve tereke hakimlikleri nezdindeki paralar, mahkemelerce tevdi mahalli gösterilmek suretiyle yatırılan paralar ,yöneticiler tarafından apartman yönetimi ile ilgili olarak yatırılan paralar, elçilik ve konsolosluklara ait paralar, uluslar arası kuruluşların Türkiye’deki büro ve temsilciliklerine ait paralar ,fonlara ait paralar ile bunların dışındaki “diğer mevduat”başlığı altında toplanmaktadır.

³⁷Rıza SOLAK, **Bankaların Gelişimi**, Ak Yayınları, İstanbul,1994 , s.42.

Mevduat vadesi bakımından ise mevduatları;

- Vadesiz mevduat
- Vadeli mevduat
- İhbarlı mevduat

şeklinde 3'e ayırabiliriz.

Vadesiz mevduat;Bankalarda ,istenildiği zaman çekilmek üzere bulundurulan tevdiata vadesiz mevduat denir.

Vadeli mevduat;Bankalarda belirli bir vade sonunda çekilmek kaydıyla bulundurulan tevdiata vadeli mevduat denir.

İhbarlı Mevduat;Bankalarda,ihbar tarihinden belli bir müddet sonra çekilmek kaydıyla yapılan tevdiata ihbarlı mevduat denir.³⁸

3.3. Döviz Tevdiat Hesapları

Türkiye'de yerleşik ve tüzel kişiler ile dışarıda yerleşik ve gerçek tüzel kişiler arasında vadeli veya vadesiz olarak yabancı para cinsinden açılan hesaplara döviz tevdiat hesapları denir.Türkiye'de uzun yıllardan bu yana yaşanan yüksek enflasyon kişi veya kurumları birikimlerini döviz cinsinden elinde tutmaya zorlamıştır.Enflasyondan korunmanın çaresi olarak yabancı paraya sürekli yoğun talep olmaktadır.Döviz tevdiat hesapları bankaların en önemli fon kaynaklarının başında gelmektedir.³⁹

3.4. Yurt Dışı Sendikasyon Kredileri

Sendikasyon ,borç vermekten doğan riskin birden çok bankaya dağıtıldığı bir kredi işlemidir.Ticari bankalar sendikasyon kredileri ile sağladıkları yurt dışı kredileri yurt içinde müşterilerine Türk Lirası veya döviz kredisi olarak kullandırırılar.

³⁸ Aynı, s.45.

³⁹ İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar** , Ezgi Kitabevi yayınları, Bursa, 1997,s.194.

3.5. Banka Garantili Bonolar

Bu menkul kıymetler ,bu krediyi kullandırmış bulunan bankanın kredi garantisi altında sermaye piyasası kurulundan alınan izin ile halka arz edilmekte ve banka yeniden fon oluşturmaktadır.Banka garantili bonolar en az 3 ay,en çok 2 yıl vadeli çıkarılabilmektedirler.

3.6. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (Vdmk)

Ülkemizde 1990 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlayan tüketici kredilerinin teminatlarını oluşturan alacak senetleri karşılığında bankalara 1992 yılında yapılan yasal düzenleme ile portföydeki alacakların %90'lara kadar çıkabilen varlığa dayalı menkul kıymet ihraç etme izni verilmiştir.Bu yasal düzenleme ile bankalar bu alacakları karşılığında halka tekrar VDMK ihraç ederek yeniden fon oluşturmuşlardır.⁴⁰

3.7. Hizmet Karşılığı Sağlanan Fonlar

Bankalar müşterileri lehine yaptıkları finansman bonusu satış ve garantörlük komisyonu, kambiyo işlemleri aracılık veya taahhüt komisyonları ,yurtdışı ve yurtiçi teminat mektubu komisyonları ,senet tahsil komisyonları,menkul kıymet alın satım ve saklanması komisyonları Türk Lirası ve döviz hesapları havale komisyonları ,kupon tahsil komisyonları,kredi kartları komisyonları,gibi hizmetlerden dolayı elde ettikleri komisyonlarda bankalar için önemli fon kaynaklarından sayılmaktadır.

3.8. Merkez Bankası Kaynaklı Krediler

Bankalar geçici nakit gereksinimlerini karşılamak için merkez bankasından reeskont veya avans şeklinde kısa vadeli kredi alırlar.

Bankalar sağladıkları bu fonları tekrar ekonominin çeşitli alanlarında faaliyet gösteren işletmelere plase ederler.

⁴⁰ Rıza SOLAK, **Bankaların Gelişimi**, Ak Yayınları, İstanbul,1994 , s.62.

3.9. Eximbank Kaynaklı Krediler

Türk Eximbank tarafından ihracatçı vasfına haiz ihracatçı firmalarla ,ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmaların işletme sermayesi ihtiyaçlarının ihracata hazırlık aşamasında desteklenmesi amacıyla Türk menşei malların,serbest dövizle ve Türk Eximbanka “İhracat Kredi Sigortası”yaptırmak koşuluyla kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığı kullandırılmak üzere aracı bankalara tahsis edilir

Kredi ,İhracat Sayılan Yurt İçi Satış ve Teslimler ,Transit Ticaret ,Takas ,Bağlı Muamele ,Sınır ve Kıyı Ticareti hükümleri çerçevesinde yapılan ihracatlar ve 1615 Sayılı Gümrük Kanunu ‘nun “Geçici Muaflık”ile ilgili maddeleri kapsamında ithali yapılan malzemenin ihracı için kullandırılmaz.

İhracatçı vasfı, ,ihracatçı belgesi ile imalatçı vasfı ise sanayi sicil belgesi veya kapasite raporu ile teşvik edilir.İhracatçı deyimi ise ihracatçı vasfına haiz imalatçılarda kapsar.

Türk Eximbank’ın ihracat kredisi ,ihracatı teşvik kararı ve bu karara ilişkin tebliğ hükümleri dahilinde vergi resim ve harç istisnasından yararlanır.Kaynak kullanımını destekleme fonuna ilişkin hususlarda ilgili karar ,tebliğ ve genelge hükümleri çerçevesinde işlem yapılır.

İhracat bedelinin tahsilatında söz konusu edilen serbest döviz T.C.Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl dövizler,aramızda ikili bankacılık anlaşması bulunan ülkeler hesapları kanalıyla gelen dövizler ve K.K.T.C’ne yapılan ihracat karşılığı elde edilen TL’ları serbest döviz olarak kabul edilir.

Krediye aracılık eden bankalara, Türk Eximbank’ ca genel kredi Limiti Tahsis edilerek, kredi nam ve hesabına bu limitler içerisinde kullandırır.

Türk Eximbank tarafından aracı bankalarca kullandırılan Sevk Öncesi İhracat Kredileri, ihraç konusu mal sınıflarına göre;

-Sanayi Ürünleri

-Tarım ve Madencilik Ürünleri

-Gıda, Kesme Çiçek, Halı-Kilim, Görüntü ve Ses Bantları ve Renkli Televizyon Ürünleri

-Cam ve Seramik Ürünleri

olmak üzere 4 ayrı isim altında kullanılırlar.⁴¹

4. TİCARİ BANKALARDA FON KULLANIMI

4.1. Krediler

4.1.1. Kredinin Tanımı

Bir bankanın gerçek veya tüzel kişilere yasaların gösterdiği sınırlar dahilinde belli bir süre sonra tahsil edilmek kaydıyla teminatlı ya da teminatsız olarak nakit teminat ya da kefalet verme şeklinde tanımlayabiliriz.

4.1.2. Kredilerde Aranılacak Başlıca Unsurlar

4.1.2.1. Kredide Vade Unsuru

Bir kredi işleminden söz edebilmek için, kredide asıl olan paranın belli bir zaman sonra kredi veren bankaya geri ödenmesi gerekir. Kredi konusu bir hizmetin görülmesi dahi olsa mutlaka bir zaman unsuru vardır. Her ne kadar gayrinakdi kredilerde özellikle kamu kurum ve kuruluşlarına ait işlerle ilgili verilen teminat mektupları süresiz olsa dahi teminat mektubu konusu için mutlaka süresi bulunmalıdır. Kredinin süresinden önce kapanıp tekrar talep edilmesi aranan unsurlardandır ve kredinin seyyaliyetini gösterir. Kredilerde seyyaliyetinin sağlanabilmesi için firmaların kaldırabileceği kredi limitinin

⁴¹ Türk Eximbank İhracat Döviz Kredisi Uygulanan Esasları, 17.05.1995 Tarihli Genelge

üstünde kredi kullandırılmaması ve hakiki ticari işlemlerde, doğan alacak senetlerinin teminata alınması zorunludur.

4.1.2.2. Kredide Güven Unsuru

Bankalarca verilen kredilerin belli bir süre sonunda yani vadesinde ödeneceğinden emin olunması kredinin güven unsurudur. Bir kredide güven unsurunun yok olması, kaybedilmesi, kredinin tahsilinin tehlikeye düşebileceğini gösterir. Bu nedenle kredide güven unsuru kredilerin en önemli unsurlarından sayılır. Bu nedenle bankaları istihbarat işlerine çok önem verirler ve özellikle kredi verdikleri kişi ve kuruluşların mali, ticari ve iktisadi durumları ile faaliyetlerini yakından izlerler.⁴²

4.1.2.3. Kredi Verim Unsuru

Bilindiği üzere bankalar faiz ve komisyon gelirleri için kredi verirler, hizmet görürler. Bankalar kredi faizi dışında kredi firmalarına diğer finansal hizmetleride sunarlar ve bunlar karşılığında belli bir komisyon alırlar bu da kredilerin verimliliğini olumlu yönde etkiler.

4.1.2.4. Kredide Teminat Unsuru

Gerek kredinin, gerekse borcun işin veya hizmetin yapısında çeşitli nedenlerle (ekonomik kriz, firmanın mali yapısının bozulması, firma sahibinin vefatı gibi) yerine getirilememe tehlikesi vardır. Borcun zamanında ödenmemesi, iş veya hizmetin vaktinde veya hiç yerine getirilememesi riski her zaman mevcuttur. İşte bu durumda riskin azalması veya artması, kredili firmanın borcunu ödeyememesi veya yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi yada bundan kaçınması kredinin teminatına göre artar yada azalır. Bu nedendirki kredi teminatlarının sağlam olmasına azami gayret gösterilmesi gerekmektedir.⁴³

⁴² Murtaza KÖLEMEZLİ, *Banka Kredileri*, Edip Yayınevi, İstanbul, 1992, s.198-199.

⁴³ İlker PARASIZ, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997 ,s.199-200.

4.2. Ticaret Bankalarında Kredi Türleri

- 1- Kısa vadeli nakdi krediler
- 2- Orta ve uzun vadeli nakdi krediler
- 3- Gayrinakdi krediler

4.2.1. Kısa Vadeli Nakdi Krediler

- a- Borçlu cari hesap şeklinde açılan krediler
- b- İskonto, iştirak kredileri
- c- Döviz ve prefinansman kredileri
- d- İhracat kredileri

4.2.1.1. Borçlu Cari Hesap Şeklinde Açılan Krediler

- Açık kredi: (Teminatsız kredi-kasa kolaylığı kredisi)

Bu kredi, müşterilerine sadece kredi değerliliğine güvenilerek imzası karşılığı verilen kredilerdir. Açık krediler genellikle günlük ihtiyaçlara cevap vermek kısa sürede kapatılmak amacıyla kasa kolaylığı sağlamak amacıyla çok itibarlı ve moralitesi çok yüksek kişi veya kurumlara verilmektedir.⁴⁴

- Kefalet Karşılığı Kredi:

bu tür kredilerde kredi borçlusunu kişi veya tüzel kişilerin imzaları dışında bir veya daha fazla kefalet imzası karşılığında verilen kredilerdir. Kefalet müessesesi ile kefil, asıl borçlunun borcunu yerine getirememesi halinde borcu ödeyeceğini taahhüt etmektedir. Bankalar uygulamada genellikle müşterek müteselsil borçlu ve kefil sıfatıyla kredi sözleşmesini kefil veya kefillere imzalatırmaktadırlar.⁴⁵

- Senet Karşılığı Kredi:

Bu kredi türünde kredinin teminatı olarak alınacak senetlerin ticari münasebetten doğan muteber imzalı hakiki alacak senetlerinin olması ve bankaya teminat cirosu ile devredilmesi gerekir. Bu kredide ticare münasebetten doğmayan hatır senetlerinin teminata alınmaması gerekir. Senet karşılığı kredi faiz dışında faiz

⁴⁴ T. İş Bankası yayınları No.3 Bankamızda Kredi Tekniği ve Yönetimi, s 65.

⁴⁵ Tezer ÖCAL ve Faruk Ö.ÇOLAK, **Para Banka**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988, s.40.

tahakkukuna esas teşkil eden adat üzerinden %2 komisyon tahsiline olanak sağlamaktadır.⁴⁶

- Emtia Karşılığı Kredi:

Ticari, zirai ve sınai malların bankaya rehni karşılığında kullanılan bir kredi türüdür. Bu kredide dikkat edilecek, husus rehin alınan malların kolay bozulan cinsinden olmaması yanında kolay paraya çevrilebilen ve kolay depolanabilen mallar olmasına dikkat edilmelidir. Emtia karşılığı kredi kullanılmadan önce emtia değerlerinin bilinmesi ve rehin alınan emtianın aynı gün sigortalanması gerekir.

- Hisse Senedi ve Tahvil Karşılığı Kredi:

Borsada kote edilmiş hisse senetleri ve tahviller karşılığında açılan bir kredidir. Rehin alınan çek, hisse senedi ve tahvillerin itfa edilmemiş olması (vadesinin gelmemiş faiz ve temettü kuponlarının ödenmemiş olması) üzerlerinde mahkeme yasağı bulunmamasına dikkat edilmelidir.⁴⁷

- Temlik Karşılığı Kredi:

Gerçek kişi veya tüzel kişiler ile devlet kurumları ve kuruluşlarından doğmuş veya doğacak olan alacakların bankaya devir veya temlik edilmesi karşılığında kullanılan bir kredi türüdür.

Ülkemizde çok sık kullanılan bir kredi türü değildir. Sebebi ise, temlik veren kişi veya kuruluşun muhatap kurum tarafından iyi gözle bakılmaması mali durumun bozulduğu gibi bir kamyaya kapılmalarından dolayı en son başvurulacak bir teminat veya kredi olarak görülmektedir. Halbuki senetsiz alacaklar için en uygun kredilerden birisi olması gerekir. Temlik karşılığı kredinin gelişmemesinin bir diğer nedenide bazı ihale makamı kamu kurum ve kuruluşlarının ihale şartnamesinde doğan ve doğacak istihkak alacağının temlik edilemeyeceğini şartının konulmuş olmasıdır.

⁴⁶ Belkıs SEVAL, **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, Muhasebe Enstitüsü ve Araştırma Vakfı Yayın No: 11, İstanbul, 1990, s.74.

⁴⁷ Aynı, s.75.

- Maddi Teminat Karşılığı Krediler:

Bu tür krediler genellikle teminata konu olan şeyin adı ile anılırlar. Nakit rehni karşılığı kredi, döviz tevdiyat rehni karşılığı kredi, ipotek karşılığı kredi, altın rehni karşılığı kredi, mevduat rehni karşılığı kredi, mevduat sertifikası karşılığı kullanılan kredilerdir.

- İşletme Rehni Karşılığı Kredi:

Ülkemizde bu tür kredi çok yaygın kullanılmamaktadır. Ticari işletme rehni, ticari işletmenin tüm unsurları rehin kapsamına girmektedir. Şöyleki, ticari işletmenin ünvanı veya adı işletmenin faaliyetine tahsis edilen makinalar, aletler, nakil vasıtaları, motorlor ile işletmenin ihtira beratları marka ve lisansları model ve resimleri gibi sınai hakları da rehin konusu kapsamına girmektedir. Rehne konu edilen tüm unsurların rehin sözleşmesinde yer alması ve sözleşmenin noter naktikinden geçirilerek 10 gün içerisinde ticaret siciline tescil ettirilmesi gerekir. Nakil vasıtalarının ise ayrıca trafikte dosyasına tescil edilmesi ve rehne konu olan tüm malların sigortalarının yaptırılması gerekmektedir.⁴⁸

- Vesaik Mukabili Kredi:

İhracatı yapılan mala ait vesaiklerin poliçelerin bankaya teminat gösterilerek karşılığında alınan kredilerdir.

4.2.1.2. İskonto ve İştira Kredileri

Borçlusunu aynı şehirde bulunan bono veya poliçelere iskonto edildiği tarihten vade sonuna kadar (protesto songünü) geçen süreye göre hesaplanarak faiz ve diğer yasal kesintilerin senet tutarından düşülmesinden sonra kalan miktarın müşteriye (senet son cirantası) ödenmesidir.

İştira kredisi ise borçlusunu başka yerde bulunan senedin iskonto işlemleridir. İskonto işleminden farkı faizden ayrı faiz adatı üzerinden %2 komisyon alınmasıdır. Ayrıca, senet vadesinde 45 günden uzun olması gerekir.

⁴⁸ İlker PARASIZ, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997, s.206.

İskonto ve iştirah işlemlerinde senetler temlik cirosu ile devredilebilir. Telik cirosu ile senetlerin mülkiyeti bankaya geçmiş olur. Ancak iskonto ve iştirah kredileri günümüzde önemini yitirmiş olduğundan bankalarca pek itibar edilen bir kredi türü değildir.⁴⁹

4.2.1.3. Döviz ve Prefinansman Kredileri

- Döviz Kredileri

Döviz kredilerinin ihracat karşılığı dövizlerle veya döviz kazandırıcı yurt dışı taahhüt gelirleri ile kapatılması şeklinde kullanılır. Ticaret bankaları bu kredileri ya kendi döviz pozisyonlarından ya da yurt dışı sendikasyon kredilerinden veya Eximbank'tan temin ettikleri kredilerden kullanırlar.

Ticaret bankaları döviz kredilerini kullanırken, ihracatçının daha önceki yıllardaki ihracat tecrübesi, gerçekleştirmiş olduğu toplam ihracat miktarı, ihracatı vadesinde yapıp yapmayacağı akreditifin karşı bankaca açılıp açılmayacağı, akreditifin teyitli ve gayrikabili akreditif olup olmadığı, ihracat bedeli dövizlerin bankaya getirilip getiremeyeceği konusundaki tutum ve davranışı vesaiklerin tam takım olup olmadığı gibi konuları bilmek isterler.

Eğer döviz kredisi sevk öncesi ihracat hazırlık kredisi olarak kullanılacak ise firmadan alınacak ihracat taahhüdü karşılığında FOB tutarı esas alınarak %75 oranında kullanılır.

Eğer döviz kredisi sevk sonrası ihracat kredisi olarak kullanılacak ise, vade azami 45 gündür. Kredi vesaik tutarının tahsili yoluyla kapatılır ve borçlu cari hesap şeklinde kullanılır ve vesaikin FOB tutarının %75 tutarında kredi kullanılır.

- Prefinansman Kredisi (Ön Ödeme Kredisi):

⁴⁹ T. İş Bankası Yayını, No.3, Bankamızda Kredi Tekniği ve Yönetimi,s.85.

Prefinansman kredileri, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerle ilgili mal ve hizmet alımının finansmanında kullanılmak üzere, gerçek kişi veya tüzel kişi firmaların bizzat kendileri tarafından yurt dışındaki alıcı veya uluslararası finans kuruluşlarından döviz veya efektif olarak sağlanıp , Türkiye'deki bankalar veya özel finans kuruluşları aracılığı ile yurda getirilip Türk lirasına çevrilmek suretiyle kullanılan anapara faiz ve masrafların ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerden sağlanan dövizlerle ödenmesi gereken ve azami 1 yıl vadeli olan kredilerdir.⁵⁰

4.2.1.4. İhracat Krediler

Ticaret bankalarının ihracatçılara ya kendi kaynaklarından ya da Merkez Bankası ve Eximbank kaynaklı reeskont kredileri vasıtasıyla kullandıkları kredilerdir.

- Eximbank Kaynaklı İhracat Kredileri

Bilindiği üzere Türk Eximbank'ın amacı ihracatın artırılması ihraç ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, ihraçatçıların uluslararası piyasada rekabet edebilmeleri için gerekli mali desteğin verilerek bu piyasalardan azami ölçüde pay alınması ve ihracata yönelik yatırımların desteklenmesidir.

Eximbank, bu amaç doğrultusunda gerekli kredi programını yaparak hangi tür ihraç mallarının ve hangi tür yatırımların destekleneceğini yurt dışı mütahitlik hizmeti veren kuruluşların rekabet gücünün artırılması için gerekli miktarda ve zamanında finansman desteği sağlar. Bu krediler sevk öncesi olduğu gibi sevk sonrası ihracat kredisi şeklinde de olabilir. Ancak ihraç mallarının mutlaka sigorta ettirilmesi gerekmektedir.⁵¹

4.2.1.5. Merkez Bankası Kaynaklı Krediler

İhracat teşvik amacıyla Merkez Bankası'da ticari bankalara kaynak tahsis etmek suretiyle ve bu bankalar aracılığıyla kredi kullandırmaktadır.

-Kısa Vadeli Senet Reeskontu:

⁵⁰ İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997, s.208-209.

⁵¹ Türk Eximbank-Exilbank Kaynaklı İhracat Kredileri, 17.05.1995 Tarihli Genelge.

Banka sistemine, plasmanlardan doğan geçici likidite ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, portföylerindeki vadelerine en çok 92 gün kalmış ticari senetlerin iskontosu karşılığı kullandırılmaktadır.

- Likidite Garantili Krediler

Kısa vadeli senet reeskontu sistemine geçilirken orta vadeli (5-8 yıl) reeskont kredileri uygulamasına son verilmiş, bankalara açtıkları en az 2 yıl vadeli yatırım kredileriyle Kalkınma Bankalarınınca (TKB,TSKB,SYKB,Türk Eximbank) ihraç edilen tahvillerden satın aldıkları kısımların %50'si için kısa vadeli reeskont penceresi kapsamında yatırım kredilerinin itfa planına, kalkınma bankaları tahvillerinin ise portföylerinde bulundukları süreye bağlı olarak en çok 5 yıl süreyle likidite garantisi tanınmıştır.

- Kabul Finansmanı Reeskont Kredisi

İhracatçılarımızın vadeli satışlarından doğan alacaklarının finansmanı yolu ile dış ticaretin gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla , yurt dışındaki bir bankanın geçerli ödeme garantisini içeren kredili veya kabul kredili ihracata ilişkin senetlerle , uygun vesaii ibraz ve amir bankaca kabul edilmiş gayri kabili rücu akretiflerin iskontosuna dayalı olarak ihracatçılara döviz üzerinden düzenlenmiş poliçelerin reeskontu karşılığında en çok 120 gün süre ile reeskont olanağı sağlamaktadır.⁵²

4.2.2. Orta ve Uzun Vadeli Krediler

Ülkemizde orta vadeli krediler ikinci beş yıllık kalkınma planı (1968-1972) hedefleri doğrultusunda kullandırılmaya başlanmıştır. Firmaların yeni yatırımlar gerçekleştirebilmesi mevcut tesis ve teçhizatlarının yeni teknolojiye dönüştürülmesi , işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla genellikle Kamu Bankalarının uygulamakta olduğu bir kredi türüdür. Orta vadeli krediler 2-5 yıl vadeli olan kredilerdir. 5 yıldan uzun vadeli kredilere ise uzun vadeli krediler denilmektedir.

Ticari bankaların orta ve uzun vadeli kredi kullandırmaktan kaçınmalarının sebebi ticari bankaların asıl fon kaynaklarının özellikle vadesiz ve bir aydan bir yıla

⁵² T.C Merkez Bankası Kaynaklı Krediler Genelgesi.

kadar vadeli ve ağırlıklı olarak 3 ay vadelide yoğunluk kazanmış olması yanında 0 maliyetli fon kaynaklarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Ticaret bankaları kaynakları ile plasmanlarının (kredilerinin) vadelerini birbirine uygun düşürmek zorunda olduklarından orta ve uzun vadeli kredilere kaynak ayırmak istememektedirler. Bu nedenlerdendir ki orta ve uzun vadeli krediler genellikle Merkez Bankası ve resmi bankalarca uygulanmaktadır. Ticaret bankaları ise , bu tür krediye orta vadeli olarak ancak, firmanın mali bünyesinin ileri derecede bozulması halinde başvurmaktadırlar.⁵³

4.2.3. Gayrinakdi Krediler

Bankaların nakdi krediler dışında müşterilerine kullandırdıkları kredilere genel olarak gayri nakdi krediler denilmektedir.

Bankaların krediler konusunda çalışma alanlarından bir diğeri de bankacılık işlemleri içinde oldukça önemli bir yer tutan Gayrinakdi kredilerdir. İsminden de anlaşılacağı üzere bu tür işlemlerde bankalar müşterilerine nakit olarak para kullandırmazlar. Buna karşılık herhangi bir konuda yetkili imzaların taşıyan bir garanti (Kefalet) mektubu verirler. Bankalarca bu konuda verilen garantiler uygulamada çok çeşitli konularda ve alanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Bankaların yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi ve benzeri akla gelebilecek çeşitli yasal konularda işi yüklenenin yükümlülüğünü önceden kararlaştırılan şartlara uygun olarak yerine getirmesini sağlamak için verdikleri garanti belgelerine Teminat Mektupları denir. Bu mektuplarda bankalar, söz konusu yüklenimin yerini getirilmemesi durumunda ; (malın teslim edilmemesi, işin yerine getirilmemesi , borcun ödenmemesi gibi) belli bir meblağı nakit olarak kayıtsız şartsız ödeyeceklerini garanti ederler.

Bankalar teminat mektubu vermekle, kendi saygınlığını ve güvenilirliğini müşterisini kullanmasını izin vermektedir. Teminat mektuplarında gerçek ve tüzel

⁵³ Belkıs SEVAL, **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, Muhasebe Enstitüsü ve Araştırma Vakfı Yayın No: 11, İstanbul, 1990, s.88.

kişileri, karşı yüklenimde bulunan kişilerin saygınlığı ve güvenilirliğinin yerini bankaların saygınlığı ve güvenilirliği alır. Bu şekilde ilgili işlemlerde hız ve güvenlik sağlanmış olur. Bundan dolayı teminat mektuplarının çalışma yaşamında ve bankacılık işlemleri arasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Çeşitli konularda değişik artırma , eksiltme ve ihalelere katılan müteahhit firmalar veya kişiler işletme sermayelerini işin yapımı süresince bağlamak istemedikleri için banka teminat mektuplarından yararlanarak daha az para kullanıp daha büyük çapta iş yapma olanaklarını ararlar.

Hukuki tarafı ne olursa olsun , ilerde nakit ödeme riski aşmasına karşın , teminat mektuplarında müşteriye ödünç nakit para verilmemektedir. Müşteriye verilen şey bir garanti mektubudur. Bu nedenle teminat mektuplarında bankalar, faiz yerine yaptıkları garanti işleminden dolayı karşılığında müşterilerinden komisyon tahsil ederler. Ancak ileride yüklenimin yerine getirilmemesi durumunda bir nakit ödeme borcu söz konusu olacağı için teminat mektubu verilmesi bir gayri nakdi kredi işlemidir. Bu durumda banka teminat mektubu tutarını muhatap daire veya kuruluşa nakit olarak ödeyecek ve ödediği parayı lehine mektup verdiği müşterisinden faiziyle birlikte tahsil etme yoluna gidecektir.

Bilindiği gibi teminat mektupları bankaların komisyonlu işleri arasında yer alan oldukça önemli bir gelir kaynağıdır. Bu sebeple her banka şubesi bulunduğu piyasada taahhüt işlerini yapan kuruluşların teminat mektuplarını kendisinde toplamaya portföyünü geliştirmeye ve daha fazla gelir sağlamaya çalışır.

İç ticaretle ilgili teminat mektuplarını

- Geçici teminat mektupları
- Kati teminat mektupları
- Avans teminat mektupları
- Servis konulu teminat mektupları olarak sıralayabiliriz.

Yurt dışına hitaben verilen gayri nakdi krediler ise,

- İthalat akreditif kredisi

-Kabul-Aval kredileri

-Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri ile ilgili dövize nakit teminat mektupları.

5. KREDİ YÖNETİMİ

Kredi yönetimi, kredilendirme oluşumu içinde bankanın politikalarını organizasyonunu ve yönetimi kademelerinin kararlarını birleştiren en son aşamadır.

Kredi yönetimi, esas itibariyle bankaların şube organizasyonlarında tam anlamıyla kendini göstermektedir. Bankaların kredilendirmeye ilişkin uygulamaların banka politikaları ile tutarlı ve uyumlu olması ve krediye faiz ve anapara ödemelerinin önceden tespitini sağlayacak biçimde yönetim ve yönlendirilmesi çabalarını içermektedir.⁵⁴

Kredi yönetimi ticaret bankalarında banka az veya çok şubeli oluşuna ve organizasyon yapısına, kredilerin çeşitliliğine, üst yönetimin amaçlarına, mevcut personelin bilgi ve becerisine göre bankadan bankaya farklılık gösterebilmektedir. Genellikle çok şubeli bankalarda kredi yönetim ve organizasyonu daha kapsamlı ve daha uzmanlaşmış bir yapıya sahiptir. Az şubeli bankalarda ise tüm kredi işlemleri tek bir servis tarafından yürütülmeye çalışılır. Ancak ne şekilde olursa olsun etkin bir kredi yönetimi sağlıklı bir kredi politikası ve bu politikanın uzman krediciler ve yöneticiler arasındaki koordinasyonu ve bankanın gereksinimlerine yönelik organizasyon ve sistem ile desteklenmesi kaydı ile gerçekleşebilir. Bu nedenledir ki kredi yönetiminin başlıca safhaları şunlardır;

-Kredi politikası

-Kredilerde onay

-Kredilerin izlenmesi

-Kredi portföyünün değerlendirilmesi.

⁵⁴ Osman AY, **Bankacılık Uygulamasında Plasman Yönetimi**, İnterbank Yayınları, İstanbul, 1996, s. 14.

5.1. Kredi Politikası

Bankaların kredi politikasını bankanın temel yönetim felsefesi ile kredilerle ilgili uygulamaların birleştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

Kredi politikası bankaların yönetim tarzını yansıtmakla beraber, bankanın kredilere yaklaşımının tutucumu yoksa liberalmi olacağını önemli ölçüde belirler. Bankaların aktif mevcutları arasında en önemli payı kredilerin oluşturduğu dikkate alınacak olursa, sözkonusu kredilerin yönetimine ilişkin politikanın tüm banka organizasyonu üzerinde önemli bir etkisi olacağı muhakkaktır. Aslında yazılı şekilde olması gereken kredi politikası kredi işlemlerinin sınırlarını tanımlamak yanında kredi yöneticilerinin bu sınırlar çerçevesinde karar almasını sağlar. Bankalarda belirli bir kredi politikası bulunmaması halinde her yönetici kendi düşünce ve birikimine göre karar vereceğinden yönetim açısından bütünlükten sapma sorunları ile karşı karşıya kalınabilecektir.

Bir bankanın kredi politikasında bulunması gereken unsurları şöylece sıralamak mümkündür.

- Kredilerin onaylanmasına ilişkin sistemin ana hatları
- Kredilerin sınıflanması
- Kredi tastik mercilerinin limitleri
- Kredilerin izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin bir sistemin oluşturulması
- Kredilendirme standartları
- Kredilendirme limit, standart ve onay uygulamalarına istisna teşkil eden durumlar.

Birçok kredi uygulamasında aşağıdaki unsurlarında bulunması gerekir.

- Tercih edilen ve edilmeyen kredilerle ilgili açıklamalar.
- Kredi türleri
- Kredi vadeleri
- Teminatlarla ilgili belirlemeler.
- Kredi fiyatlandırma politikaları

- Pazar tanımları
- Belgelendirmeye yönelik yöntem ve uygulamalar.

Kredi politikası genellikle üst yönetim olan Genel Müdürlük, ilgili genel müdür yardımcısı ve krediler pazarlama seksiyonu tarafından belirlenir ve yönetim kurulu tarafından onaylanır. Oluşturulan bu kredi politikasının izlenmesi gözden geçirilmesi, aksayan yönlerinin düzeltilmesi kredilerden sorumlu üst yönetimin sorumluluğundadır.

Ticaret bankalarının kredi politikası yukarıda anılan durumlar dışında aşağıda belirtilen hususlarıda gözönünde bulundurmak zorundadır.

- Limit aşımı depasmanlar
- Vadesinde tahsil edilemeyen alacaklar
- Teminatların yetersiz ve marjlarda noksanlık bulunması
- Zamanında alınamayan hesap vaziyetleri
- Dönemsel olarak izlenmeyen krediler
- Geri ödenmeye ilişkin vade anlaşmasının değiştirilmesi
- Kredi sözleşmesine uyulmaması
- Kredilerin bir sektörde yoğunlaşmasının giderilmesi
- Bankanın verim standartlarına uymayan krediler

Bankaların kullandıkları kredilerde yukarıda bahsi edilen istenmeyen durumların ortaya çıkması halinde durumun mutlak süratle ilgili sorumlu bölüm veya kişiye rapor edilmesi ve bu raporlama sonucunda gerekli önlemleri almaya yönelik kredinin problemsiz tahsilatı ile ilgili her türlü harekete geçirilmelidir.⁵⁵

5.2. Kredilere Tahsis Ve Onay

Kredi onay makamlarını her makamın bir üst makamının onayını gerektirmeden tahsis edebileceği kredi miktarının belirlendiği ve bu limitlere kadar kontrolün o makam tarafından sağlandığı yerler olarak tanımlamak mümkündür.

⁵⁵ Belkis SEVAL, **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, Muhasebe Enstitüsü ve Araştırma Vakfı Yayın No: 11, İstanbul, 1990, s.251.

Bir ticaret bankasının kredilendirme görüşü ne kadar tutucu ise kontrol mekanizmasının da o kadar tutucu olacağı kesindir.

Bu tür durumlarda sistemin bir ucunda kredi yöneticisine hiçbir yetki vermeyen “merkezi onay” sistemi yer almaktadır. Burada bu şekliyle kredi yöneticisi krediyi bir paket olarak hazırlayan ve onay yetkisi olan merciye veya komiteye sunan departman veya kısım niteliğindedir. Bu sistemin en önemli avantajı kredilerde yeknesaklığın sağlanmasıdır. Bu durum, diğer taraftan kredi yöneticisinin inisiyatifinin azalmasına yok olmasına ve bütün yükün onay merkezine bırakılarak bankadaki işlemlerin yavaşlamasına, üst yönetimin üzerine gereğinden fazla iş olmasından dolayı işlerin aksamasına neden olabilecektir.

Bu sistemde, gerek mevduat mudisi gerekse kredi müşterisi ile yüz yüze direk muhatap olan şube veya departmanın hiçbir yetkisi bulunmamaktadır. Bu şube veya kısım müşteri ile genel merkez arasında aracılık yapmakta ve işi nihai olarak talimatla sonuçlandırmaktadır. Bu durum yetkisiz kişilerle görüşmesinden dolayı müşteri üzerinden olumsuz etki yaratmaktadır. Üst yönetimdeki yetkili kişilerin müşterilerle direk muhatap olmamaları ve şube birikimi kadar yakından tanımamaları onların talep ve isteklerine gereği gibi cevap verememe problemini ortaya çıkaracaktır. Bu yönüyle de şube çalışma ve karlılık yönüyle olumsuz etkilenecektir.

Bankalarda kredi onay sisteminin diğer bir yönünde ise, kredi yöneticisine tam yetki veren “merkezkaç onay” sistemi olarak adlandırabileceğimiz sistem bulunmaktadır. Bu sistemin avantajı kredi müşterisinin kredi hakkında en yetkili ve bilgili kişi ile doğrudan doğruya temas halinde bulunması bankanın şube kredi yöneticisini karar veren kişi olarak müşterinin kredi taleplerine daha hızlı cevap verebilmesidir. Tam yetkili bir kredi yöneticisinin problemleri açık ve net bir şekilde çözüme ulaştırması mümkün olmaktadır. Aksi taktirde sorunlar birimler arasında gidip gelmekte ve çözüm yolu ise uzamaktadır. Rakip bankalar karşısında ise tam yetkili şube kredi yöneticileri daha avantajlı olabilmektedir. Diğer taraftan fiyatlandırmada da rakiplerden daha avantajlı konumda olmaktadır. Bu sistemde daha çok iş alınmakta dolayısıyla banka karlılığı olumlu yönde etkilenmektedir.

Ancak, bu sistem daha çok ferdi beceri, kabiliyet, kapasite, tecrübe ve cesarete dayandığından, genel organizasyon içindeki uygulamalarda farklılıklara ve tutarsızlıklara yol açabilir. Bu durum ise üst yönetimin kontrolü kaybetmesine neden olabilir.

Yukarıda bahsedilen; kredi yöneticisine hiçbir yetki vermeyen “Merkezi Onay” sistemi ile kredi yöneticisine tam yetki veren “Merkezkaç Onay” sistemi yöntemlerinin sakıncalarını giderebilecek ve orta bir yol olarak kabul edebileceğimiz diğer üçüncü bir yol ise her şube veya kademeye veya birime tecrübelerine, beceri ve kabiliyetlerine kapasitelerine uygun olan miktarlarda ve belirli sınırlar dahilinde yetki vermek ve her şube veya kademeyi veya birimi belirli sınırlar içinde onay merkezi haline getirmek en uygun yol olabilir. Bu sistemde de, en üstte en yüksek kredi miktarlarını onaylayacak kredi komitesi ve yönetim kurulu bulunmaktadır.⁵⁶

Ancak ülkemizdeki uygulamaya bakacak olursak, kredi onay makamlarının bankalar kanununun 44. maddesi ile belirlenmiş olduğunu görürüz. Bankalar kanunu 44. maddesine göre;

1-“Kredi komitesine genel müdürlüğe , bölge veya şube müdürlüklerine devredilecek kredi açma yetkilerinin kapsam ve sınırları yönetim kurulunca tespit olunur. Yetki devri veya yönetim kurulunca kredi açılması genel müdürlüğün yazılı önerisi üzerine olur.

Bir gerçek veya tüzel kişiye açılacak kredi sınırının tespitinde yönetim kurulu, en fazla kredi komitesine öz kaynakların %5 diğer organlara %1 tutarındaki kredi açma yetkisini devredebilir.”

2- yetki sınırlarının tespitinde bir kişiye ve onun sınırsız sorumlulukla katıldığı ortaklıklara açılan kredilerin toplamı birlikte dikkate alınır.

⁵⁶ Aynı, s.254.

3-Krediler, banka ve benzeri kredi kurumlarının mukabil garantisıyla verilen teminat mektupları ve bakanlıkça belirlenecek esas ve şartlar dahilinde yurt dışı müteahhitlik hizmetleri için yurt dışına ve uluslararası ihaleler için yurtiçine verilen teminat mektupları hariç olmak üzere ancak adına açıldıkları kişilere kullanılabilir.

Bankalar kanunu 44. maddesinde de görüldüğü üzere, genel müdürlükte yani üst yönetimde yönetim kurulu, kredi komitesi, şubelerde şube kredi komitesi, bölgelerde ise bölge kredi komiteleri kredi onay mercilerini oluşturmaktadır.⁵⁷

V1.Kredi Tahsis Bölümünce Dikkate Alınan Firma Kabul Kriterleri

-Kredi Tahsis Bölümünce Kredi Tahsisinde Dikkat Edilen Genel Firma Kabul Kriterleri

Şubelerin kredi tahsis müdürlüğüne sundukları kredilerde bankadan bankaya küçük değişikliklerle aşağıdaki hususlar aranmaktadır. Bunlar;

- a- Sektörde çalışma süresinin en az 3 yıl olması,
- b- Dış ticaret yapan firmalar için dış ticaret işlem hacminin yıllık en az 1.000.000 S olması,
- c- Asgari toplam satışların en az 20.000.000.000.- TL. Düzeyinde bulunması,
- d- Ciroya göre borçlanma oranının maksimum % 30'u aşmamış olması (Banka Borçları / Ciro),
- e- Ciro ve kar rakamlarının yıllar itibariyle reel anlamda artış gösteren seyir izlemesi ve son iki yılda üst üste zarar eden firmaya teklif yapılmaması,,

⁵⁷ Rıza SOLAK, **BankalarGelişimi**, Ak Yayınları, İstanbul,1994 , s.75.

$$\left(\frac{\text{Son Yıl Ciro}}{\text{Bir Önceki Yıl Ciro}} \right) - \text{Yıllık Enflasyon}$$

$$1 + \text{Yıllık Enflasyon}$$

Reel Büyüme:

- f- Firmanın yeni yatırım aşamasında bulunmaması, (Tevsii ve modernizasyon çalışmaları hariç),
- g- Gerek firmanın, gerekse ortak ve yöneticilerinin son üç yıl içerisinde protesto veya karşılıksız çek kaydının bulunmaması, ancak son üç yıl içerisinde T.C. Merkez Bankası kaldırısı yapılmış olmak kaydıyla en fazla dört adet karşılıksız çek veya protesto dikkate alınmayabilir.
- h- Kambiyo mercilerince ithalat ve ihracat işlemlerine takyidat konulmaması, ancak kaldırılmış olanlar dikkate alınmayabilir.
- i- Yat ve kotra gibi küçük tonajlı deniz araçları dışında gemi ve uçak alımı-yapımı, madencilik, besicilik, (tavuk, yumurta, büyük ve küçükbaş hayvan) ve basın-yayın sektörlerinde yer alan firmalarla kredi çalışmalarının ilgili ihtisas bankalarına bırakılması,
- j- Sermaye temini niteliği taşıması nedeniyle, mal alımına yönelik teminat mektupları verilmesinden mümkünse kaçınılması, işin gereği olarak verilmesi durumunda da mutlaka maddi teminat alınması gerekir.

-Kredi Tahsis Bölümünce Kredilerin Tahsisinde Dikkat Edilen Genel Firma Başarı Kriterleri

Bu kriterlerde bankadan bankaya göre çok az değişme ile birlikte, kredi tahsisinde göz önünde bulundurulmaktadır. Buna göre;

- a- İşletmenin gerek boyut itibariyle, gerekse de yer aldığı sektör itibariyle rantabl olması,

- b- Firmanın çalıştığı sektörde diğer firmalar karşısında (ürün, maliyet, varlık yapısı, pazarlama vb. Üstünlüğü) rekabet gücü olması,
- c- Firmanın iyi bir ürün ve Pazar dağılımına sahip olması,
- d- Firma yöneticilerinin deneyimli ve başarılı olmalarının yanısıra, yönetim sistemlerinin iyi olması,
- e- Firmanın bankalar nezdinde kredi değerliliğinin yüksek olması.

Yukarıda sıralanan kriterlere uygunluğu sağlanan firmalar için;

- İç piyasaya yönelik satış yapanlarda teminata %30 marjlı hakiki ve ticari ilişkiden doğan senet alınması,
- Teminata ipotek alınması söz konusu ise, ekspertiz değerinin en az %60 fazlasıyla, TL. İhracat ve döviz kredilerinde vergi, resim ve harç istisnası olması nedeniyle en az %100 fazlasıyla ipotek tesis edilmesi, teklif edilecek kredi tutarının gayrimenkul ekspertiz değerini aşmaması,
- Teklif edilecek kredi toplamının firma serbest varlığının %90'ını aşmamasına dikkat edilmelidir. Ancak ihracatçı birlikleri, KDV iadesi, KDV erteleme, geçici ithalatla ilgili ve ihale makamlarına hitaben verilecek teminat mektuplarında serbest varlık %50 oranında dikkate alınmalıdır.
- Sigorta kapsamına giren kredi teminatlarının "dain ve mürtehin" sıfatıyla banka adına sigortalanması gerekir.
- Kredi yöneticisince firmayla olan görüşmelerde, mevduat çalışmasının da ön planda tutulması ve firma mevduatlarının titizlikle takip edilmesi, özellikle ticari mevduat çalışmalarına ağırlık verilmesi, kredi teklifi

aşamasında uyulması gereken diğer koşullar olup, bu koşullara aykırı kredi teklifinde bulunulmamalıdır.

-Kredi Tahsis Bölümünce Firmalarda Dikkate Alınacak Diğer Çalışma İlkeleri

k- Tüm firmaların genel müdürlükçe öngörülen asgari verim oranı (nakit kredilerde %10 , gayri nakit kredilerde %3) sağlamaları esas olup, bir dönem sonunda bunu gerçekleştirmeyenlerin takibeden dönemde tasfiye edilmesi yoluna gidilmesinde yarar vardır.

l- Küçük ve riskli firmalar, verimsiz büyük firmalar ile vadesiz ticari mevduat çalışması olmayan firmalar banka portföyünden çıkarılması gerekir.

m- Bunların yerine genel firma ve kredi değerlendirme kriterlerine uygun orta ölçekli kuruluşların banka portföyüne kazandırılmasına çalışması gerekir.

n- Ancak nakit fazlalıkları için büyük ölçekli firmalarla dönemsel proje bazında ilişkiye girilmesinde fayda vardır.

o- Şubelerin çalıştıkları veya çalışacakları firmalarda vadesiz ve ticari mevduatı ön planda tutmaları. Kabul kriterlerine uyan firmalarda dahi bankaya kaynak sağlamayanlarla çalışılmasından kaçınılmalı veya kaynak sağlar hale getirilmelidir.

p- Bankayla kredi ilişkisinde bulunan firma ortak ve yöneticilerinin vadeli vadesiz Türk Liralari ile vadeli vadesiz döviz tevdiat hesaplarının bankaya alınması gerekir.

q- Nakdi ve gayri nakdi kredilerin kullanım yerlerini detaylı olarak belirtilmesi. Nakdi kredilerin işletme dışı faaliyetlerde kullanılmaması, gayri nakdi kredilerin kullanım yerlerinin açıkça belirtilmesi gerekir.

teknolojik, gerek finansal açıdan gelecek projeksiyonu yapılması, sadece rekabete dayanma gücü olan firmalarla çalışılmalıdır.

- y- İşlenmiş sebze, meyve ile doldurulmuş sebze meyve yanısıra tütün fındık üzüm ve deri konfeksiyon da 1995 yılında ihracatta öncelikli sektör konumunu koruyacaktır.
- z- İnşaat sektöründe faaliyet gösteren ülkemizin önde gelen kuruluşlarının yurt dışı taahhütlük hizmetlerinde asgari risk ve azami verim unsuruna dikkat edilerek bu tür projelerde taşeron olarak yer alan firmaların işlemlerini detaylı incelemek ve Bulgaristan-İrak-Türk Cumhuriyetleri gibi ödeme sorunları olan ülkelerde inşaat muhatabının bir Avrupa ülkesinden olması şartıyla aracılık edilebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- aa- Türkiye'nin önde gelen ve bir kısmı dünya markalarını üreten-pazarlayan büyük ölçekli, fakat kredi kabul kriterlerinden sapmalar gösteren bazı firmalarla, özellikle proje bazında fiyatlandırılarak ve teminatlandırılarak çalışılabilir. Özellikle bu tür firmalarla müşteri çek-senedi alarak ve alınacak çek-senet miktarının marjını yüksek tutarak risk güvencesi ve verimlilik maksimize edilebilir.
- bb- Ülkenin önde gelen grupları hariç, bir firmaya veya firmalar grubuna 50 milyar TL'sından fazla nakit kredi verilmemelidir.
- cc- Finans sektöründe faaliyet gösteren Factoring ve Leasing gibi finans kurumlarının önümüzdeki yıllarda da canlı bir sektör konumunda olacağı gözden uzak tutulmamalıdır.
- dd- Her türlü firma (güçlü-güçsüz, moraliteleri iyi-kötü) Türkiye Cumhuriyetleri ile ilgilenmektedirler. Bu nedenle firma seçiminin titizlikle yapılması gerekir. Özellikle bu ülkelerin ödeme sorunları dikkate alınmalıdır. Ayrıca bu ülkelerde ticaret barter ağırlıklı olması nedeniyle ülkeye getirilen ürünlerin Pazar ve teknolojik uyumu, ithalatçının stok taşıma gücü gibi faktörlere dikkat edilmelidir.

-Kredi Tahsisi Bölümünce Dikkat Edilen Sektörel Kriterler

Firma ve kredi değerlendirme kriterlerinin sektörler itibariyle farklılık gösterdiği ve firma uygunluğunun saptanması sırasında bir takım sorunlar yaratacağı

gözönüne alınarak, genel firma ve kredi değerlendirme kriterlerine ilave olarak sektörler itibariyle de ayrı ayrı tesbitler yapılmıştır. Söz konusu tesbitler genel kriterlerin detayı niteliğinde olup banka şubelerinin değerlendirmelerinde çalıştıkları veya çalışacakları firmanın hangi sektörde yer aldığını belirlemeleri ile ilgili sektöre ait kriter rakamlarını dikkate almaları gerekir. Söz konusu kriterler ekte yer almaktadır. Pazarlama çalışmalarının planlı olarak yürütülmesi bakımından, sektör kriterlerine uymayan firmalarla kredi ilişkisine girilmemesinde fayda vardır. Sektörel bazdaki kriterler il, ilçe ve bölgeye göre farklılık gösterebilir ve göstermelidir. (Tablo VIII)

5.3. Kredilerin İzlenmesi

Banka üst yönetiminin krediyi tahsisinden sonra kredinin tamamen unutulup bir köşeye konularak soruna bitmiş diye bırakılmaması gerekir. Kredinin tahsisi ve kullanılması ile geri dönüşü arasında geçen süre içerisinde kredili kişi veya kuruluşun kredi değerliliği yükselebilir, azalabilir tamamen yok olabilir veya tesbit anındaki durumunu koruyabilir. Ancak ülkemizde kredi kalitesinin artıp azalmadan aynı seviyede sabit kalması son derece az rastlanan bir özelliktir. Kredi yöneticisi elindeki tüm teknik imkanlarla çok sayıda kredi müşterisini izlemek ve kredi ilişkilerini gözden geçirmek zorundadır.⁵⁸

Kredilerin denetimi, krediler bölümü içinde bulunan bir servis tarafından yerine getirebileceği gibi ayrı bir bölüm tarafından da yerine getirebilir. Burada bankanın kredi portföyünün boyutları ve çeşitliliği arttıkça karlılık güvence ve kredilerin seyyaliyeti açısından denetimi güçleşmektedir. Bundan dolayı kredi denetim işlemi bankalarda ayrı bir birim tarafından yürütülmektedir. Bankalarda bilgisayar aracılığı ile sürdürülen kredi izleniminin güvenilir ve kolay bir biçimde yapılması denetim için gerekli olan zamanı kısaltmaktadır. Diğer taraftan kredi denetimi sadece kredilerin geri dönmemesini önleyici bir işlem olmakla kalmaz. Aynı zamanda müşterilerle ilişkilerin daha yoğun ve aralıksız olmasına yardımcı olur.

Birçok işletmenin başarısızlık nedenlerinin başında işletme sahip ve yöneticilerinin başarısızlıklarının yanında hatalı yönetim kararları gelmektedir. Bu

⁵⁸ Cevat SARIKAMIŞ, "Ticaret Bankalarından Kredi Kararlarının Verilmesi" **Banka Dergisi**, Cilt No: 6, Sayı No:7, 1994, s.7.

hatalı kararların sonuçları ise hesap dönemi sonunda işletmenin kar zarar hesabına ve bilançosuna yansımaktadır. İşte bankanın kredi izleyici ve denetimcisinin işletme yönetiminin hatalı ve zayıf yönlerini bulup bundan kendi üst yönetimini haberdar etmeli diğer taraftan kredi bölümünün hatalı karar ve tahminlerini önlemesi gerekir. Burada şahıs firması veya tüzel kişi emrine tahsis edilen kredinin kredi tahsis koşullarına uygun olarak kullanılarak kullanılmadığının izlenmesi ve kredi tahsis koşullarına aykırı kullanımlarda gerekli düzeltici önlemlerin alınması gerekir.⁵⁹

Bizim ülkemizde olduğu gibi, ekonomik istikrarsızlığın sürekli olduğu ekonomilerde kredi veren bankalar çeşitli kredi müşterilerinin risk durumunu devamlı izlemek durumundadırlar. Bankaların riskini arttıran ekonomik istikrarsızlığın yanısıra işletmelerin faaliyetlerinden doğan zararların öz kaynaklarını sürekli aşındırması da firmaların kredi değerliliğinin zayıflamasına veya yok olmasına sebep olabilir.

Genel olarak Likidite sıkıntısı içinde olan firmalar önceden aldıkları kredilerin geri ödemelerini yeni sağladıkları kredilerle yapmaktadırlar. Kredi uzatma istekleri kabul edilmeyen firmaların başka bankalardan kredi bulmak veya atıl varlıklarını nakde dönüştürerek batmaktan kurtulmaları gerekir. Özellikle ard arda zararlar sonucu özsermaye azalmaya başladığında kredi veren bankaların anapara geri ödemeleri ve faiz ödemeleri giderek tahsil edilemez duruma gelmektedir. Bu durumda işletmenin kendisine özellikle yatırım, finansman, pazarlama ve yeni stratejiler belirleyerek kendini düzlüğe çıkarması gerekir.

Merkezkaç organizasyon yapısında kredilerin müşteriye yakın birim veya ünitelerce tahsis veya kullanılması bankanın karar verme sürecini hızlandırmakta müşteri ile bankanın daha uyumlu daha verimli ve sürekli çalışmayı özendirir.⁶⁰

5.4. Kredi İzleme Şekilleri

Bankalarda kredilerin etkili bir şekilde izlenebilmesi bir risk ölçme sisteminin bulunması gerekir. Kredinin onay sürecinde kredi riskinin derecesinin bilinmesi lazımdır. İşte risk derecesinde meydana gelebilecek iyileşme ve kötüleşmenin yani değişimlerin izlenmesi kredinin izlenme ve denetimin en önemli araçlarından birisidir.

⁵⁹ Mübin DİKEL, **Bankalarımızda Plasman Politikası**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1971, s.53.

⁶⁰ Niyazi BERK, **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Esbank Yayınları, İstanbul, 1992, s.85.

Bankacılık sistemi içindeki organizasyonlardan en zor ve en pahalı olanı, kredi izleme işlevi olan organizasyondur. Bundan dolayıdır ki her türlü büyük küçük risk derecesindeki firmaların aynı yoğunlukta izlenmesi mümkün değildir. Gerçekten de bankada riski yüksek olup düşük notu olan firmalara ayrılan zaman düşük riskli çok iyi kredi kalitesine sahip firmalara ayrılan zamandan daha çok olmak zorundadır. Kredi izleme birimi hangi firmaların ne yoğunlukta izleneceğini belirleyerek çalışmalarını bu doğrultuda yapacaktır.

Kredilerin izlenmesinde;

5.4.1. Firma Ara Finansal Tablolarının Değerlendirilmesi

Bankada kredi riski yüksek olan firmanın üç aylık dönem sonlarında olmak üzere yılda en az dört defa değerlendirilmesi gerekir. Bunun neticesinde firmanın mali bünyesinin ve risk derecesinin nasıl bir seyir izlediği iyi durumda mı olduğu yoksa kötüye doğru mu gitmekte olduğunun tesbit edilmesi zorunludur. Kredi yöneticisi bu tesbit neticesinde kredinin devam edip etmeyeceğine mevcut kredinin yeterli olup olmadığına dolayısıyla kredinin artırılıp artırılamayacağına karar verecektir. Ancak, bankacılık sisteminin karşılaştığı en önemli sorun ülkemizde büyük firmalarda dahil olmak üzere çok sayıda firma ara dönemlerde finansal tablo hazırlamamaktadırlar. Burada bankalar firmaları zorlamak suretiyle veya özel ilişkileri sayesinde hiç olmazsa senede bir veya iki ara mizan ve finansal tablo ile firmayı yeniden değerlendirme yoluna gitmektedirler.⁶¹

5.4.2. Firmaya Yapılan Ziyaretler

Bankacılıkta bir kredinin tahsis aşamasından önce ve kredi tahsisinden sonra yapılacak en iyi izleme, işletmenin muhasebe ve büro işlerini yürüttüğü merkezini veya imalatta bulunduğu fabrikanın yerinde ve çalışırken görülmesi için yapılan ziyaretlerdir. Firma görülmeden firma değerlendirmesi ve kredi değerlendirmesi yapılması olanaksızdır. Tahsisten sonra yapılan izleme ve yeniden değerlendirmeler için de firmanın yerinde ziyaret edilmesi zorunludur. En ince ayrıntısına kadar yapılan finansal analizler dahi eğer firma yerinde ziyaret edilip görülmedi ise mutlaka eksik

⁶¹ Belkis SEVAL, *Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi*, Muhasebe Enstitüsü Yayını, Yayın No: 59, İstanbul, 1990, s. 258.

yapılmış sayılır. Kaldı ki firmanın şubeye verdiği finansal tabloların ne derecede doğru olup olmadığı ancak yerinde görmek ve yerinde incelemekle ve yerinde gerekli soruları sorup cevaplarını almak ve doğruluğunu finansal tablolardan kontrol etmek gerekir.

Firma ziyaretlerinin yoğunluğu firmanın risk büyüklüğüne ve derecesine göre sık veya aralıklı yapılacaktır. Ancak, firma değerlendirme çalışmalarında firma ziyaretinin mutlaka yapılması gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Müşteri firmaya yapılan ziyarette, firmanın üretim teknolojisi, ürün çeşitleri, pazarlama organizasyonu, firma sahiplerinin mesleki başarıları, yöneticilerin kalitesi ve mesleki başarı ve kabiliyetleri, firmanın satış başarısı, pazardaki payı ve rekabet gücü hakkında bilgiler edinilmesi oldukça faydalıdır.⁶²

5.4.2. Kredi Koşullarına Uygunluk

Bankacılıkta firmalara kredi tahsis edilirken kredi mutlak suretle belli koşullara bağlanmak zorundadır. Kredi koşulları, firmaca alınan kredinin hangi iş ve alanlarda kullanılacağı, kredinin teminatının nelerden oluşacağı, yani ödemelerin nasıl yapılacağı ve vadelerinin nasıl olacağı kredinin tahsisinden önce firma ile yapılan görüşme ve ziyaretlerde net ve açık şekilde konuşulup mutabakata varılmalıdır. Firma bu koşullara uymak ve şartlarını yerine getirmek zorundadır. Aksi halde kredi koşullarının kısmen veya tamamen uyulmamış sayılacağından banka krediyi kullandırmaktan kaçınmak ve firmayı kredi koşullarını yerine getirmeye zorlayacaktır. Diğer taraftan, firmanın kredi koşullarından bir kısmını yerine getirmemesi kredi yöneticisinin müşteriye bakış açısını daha işin başında olumsuz yönde etkileyecektir. Bu tür firmalarda, kredi ilişkisine hiç girilmemesi ileriden doğacak problemin işin başında çözülmesi demektir. Ancak burada kredi koşullarını kısmen yerine getirememenin zorunluluktan mı yoksa kısıtlı olarak mı yerine getirilemediğinin bilinmesinde fayda vardır. Çünkü kredi koşullarını, eskisinin maddi değer alarak eşiti veya daha iyi şartlarla değiştirmek her zaman mümkündür.

⁶² Niyazi BERK, **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Esbank Yayınları, İstanbul, 1994, s.57.

Kredinin tahsis koşullarına uyulup uyulmadığının tespiti krediler izleme bölümünün ilk ve en önemli görevlerinden birisidir. İzleme bölümü, bu kontrolü şubenin gönderdiği bilgilerden oluşan dosyanın incelenmesi ile firmanın borçlu cari veya alacaklı cari hesap hareketleri, teminattaki çek veya senetlerin borçlu istihbaratları, vadesinde tahsil edilip edilmedikleri, firmanın tahsil edilemeyen çek veya senetlerine sahip çıkıp çıkmamasını izleyerek yapabilir. Bunun yanında gerektiğinde firmanın merkez veya fabrikasında da gerekli kontrolü yapabilir.⁶³

5.4.2. Diğer İzleme Kaynakları

Kredilerin izlenmesinde firma hakkında günlük basın veya haftalık aylık ekonomik yayınlardan elde edilen bilgiler firmanın iş kolu ile yapılan üretim ve Pazar değerlendirmeleri firmanın iş kolunda rekabet durumu hakkında bilgi verir. Firmanın bağlı olduğu ticaret odası veya sanayi odasındaki dosyaları firmanın çalıştığı satıcı firmalar, tapu kayıtları, vergi dairesi ve SSK ile ilgili durumu eski yıllardan ödenmeyen vergi borcu ve sigorta prim borcu bulunup bulunmadığının izlenmesi gerekmektedir. Diğer taraftan firmanın ortalama mevduatındaki sürekli azalışın kredi limitlerinin sürekli aşımı kullanılmasının, faiz tahsilatlarının hiçbir surette zamanında yapılamaması, firmanın teminata veya tahsilata verdiği çek ve senetlerinin zamanında tahsil edilemeyerek sürekli karşılıksız çıkması ve protesto olması, firmanın satıcılara verdiği senetlerin ödenmeyerek protesto edilmesinin izlenmesi firma kredisinin gidişatı hakkında önemli bilgiler edinilmesini sağlayacaktır..⁶⁴

5.5. Krediler İzleme Servisi Raporları

Genelde krediler tahsis ve krediler uygulama bölümlerinin ayrıldığı organizasyonlarda rapor düzenlemenin önemi oldukça büyüktür. Krediler tahsis bölümü krediler uygulama bölümünün izlemeye aldığı firmalardan bilgi sahibi olmaması nedeniyle durumu bozulan firmalara yeni ilave kredi tahsis etmeye devam edebilir. Her ne kadar krediler tahsis ve krediler uygulama servisleri birbirinden kesin ayrı birim dahi olsalar bile bu iki bölüm arasında birbirini tamamlayan bağ mevcuttur. Krediler izleme uygulamadan sorumlu bölümün firma hakkında elde ettiği tüm

⁶³ Selim SEVAL, Kredileri Tahsis ve İzleme İlkeleri – Seminer, Tebliğ Notları 1988 İstanbul.

⁶⁴ Niyazi BERK, **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Esbank Yayınları, İstanbul, 1993, s.57.

olumsuzlukları en kısa zamanda krediler tahsis bölümüne iletmesi gerekir. Aksi halde elde edilen bilgiler için boşuna zaman kaybedilmiş olacaktır.⁶⁵

Krediler izleme bölümü tarafından hazırlanan başlıca raporlar şunlardır;

5.5.1. Gün Sonu Raporları

Şubelerde kullanılan kredilerle ilgili olarak bir kredinin vadesinde ödenmemesi kredi tahsis şartlarına uyulmadan kredi kullanılması, bir teminat mektubunun tazmin edilmesi ve nakde dönüşen teminat mektup bedelinin tahsil edilememesi neticesinde kredinin sorunlu kredi haline dönüşmesi gibi ve buna benzer durumları krediler izleme bölümü gün sonunda hazırlayacağı bir rapora alınan önlemleri de etkileyerek tahsis bölümünü haberdar eder.

5.5.2. Aylık Raporlar

Aylık raporlar bir ay içinde meydana gelen önemli olayların gün sonu raporlarından özetlenerek toplu bir değerlendirmesinin yapılmasıdır. Bu söz konusu aylık raporda bir ay içerisinde en fazla hangi olayın olduğu,, bu olayların hangi şubelerde ve hangi firmalarda, bu firmaların hangi iş kolunda bulunduğu gibi tüm bu bilgiler aylık raporlarda gösterilir.

5.5.3. Üçer Aylık Dönem Raporları

Bankacılıkta üçer aylık dönemler oldukça önemlidir. Krediler izleme bölümüne üçer aylık dönemler olan her yılın Mart sonu, Haziran sonu, Eylül sonu ve Aralık sonunda diğer raporlardan daha kapsamlı bir rapor hazırlayarak tüm kredilerin sektörel bir dağılımı yapılır. Bu sektörel dağılım üzerinde gerekli inceleme ve değerlendirme sonuçları raporlarda gösterilir. Ekonominin sektörleri olumlu veya olumsuz yönde etkileyip etkilemediği araştırılır.

⁶⁵ Belkıs SEVAL, **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, Muhasebe Enstitüsü Yayını, Yayın No. 59, İstanbul, 1990, s. 260.

5.6. Kredilerin Yeniden Değerlendirilmesi Bölümü

Kredilerin yeniden değerlendirilmesi bölümü veya birimi, krediler tahsis ve krediler izleme bölümünden ayrı olarak bağımsız üçüncü bir bölüm tarafından bankanın tüm kredi portföyünü yeniden değerlendirmeye yönelik önemli ve yönlendirici nitelikte bir bölümdür. Bu bölümde en önemli görevi kredi portföyünün değerlendirilmesinde kredi kalitesinin ortaya konması en önemlisi olmaktadır. Bunun yanı sıra yönetim kurulunun saptadığı şartlara uygunluğunun kontrolü, tüm kredi portföyünün kapsamlı şekilde değerlendirilmesi ve problemlili kredilerin ve sektörlerin ortaya çıkarılması da bölümün önemli görevlerindedir.

Kredileri Yeniden Değerlendirme Bölümünün Amaçları;

Banka üst yönetimi kredi değerlendirme bölümüne gerçek manada stratejik bir görev verecekse, bu görevi yerine getirecek kişilerin bankanın amaç ve politikalarını çok iyi bilmesi gerekir.

Kredi değerlendirme bölümünün başlıca amaçları şunlardan meydana gelmektedir.

5.6.1. Bankanın Kredi Kalitesi

Kredi değerlendirme bölümü bankanın tüm kredilerini tek tek değerlendirerek bütün banka portföyünün risk değerlendirmesini yapar. Yapılan bu değerlendirme neticesinde kredilerin geri dönüşü yani ödenebilirliği konusunda ortaya bir rapor çıkacaktır. İşte bu rapor yönetim kurulunca banka üst yönetimlerine krediler tahsis ve krediler izleme bölümüne kredi yöneticilerince yeni kredi işlemlerinde yardımcı olacaktır. Bankanın kredi portföyünün iyi olması kredilerinin kalitesinin iyi olmasına bağlıdır. Krediler değerlendirme bölümünün en önemli görevi bankanın kredi kalitesinin yükseltilmesi ve bunun için gerekli önlemlerin ve çözüm önerilerinin de beraberinde gösterilmesidir.

5.6.2. Kredilerin Sektörel Yoğunluğu

Bilindiği üzere bankacılık sektörü oldukça hareketli ve sürekli değişim içinde olan bir sektördür. Kredileri değerlendirme bölümü kredi yöneticilerinin kalitesi yanında kredi personelinin de kalitesini değerlendirmelidir. Ayrıca kredilerin sektörel yoğunlaşmasının ekonomik dalgalanmalara karşı ne derecede duyarlı bulunduğu incelenmesi ve bunun neticesinde mevcut problemler alanların tespit edilmesi diğer taraftan ileriye dönük problemler sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bölüm banka için olumlu görülen yeni alan ve sektörleri de ortaya koyabilmelidir.

5.6.3. Kredilerin Bankanın Kredi Politikasına Uygunluğu

Bankanın tüm kredi portföyünün kredi değerlendirme bölümü tarafından tek tek incelenmesi sırasında kredilerin bankanın kredi politikasına uygun olarak oluşturulup oluşturulmadığı, yasalara aykırılığın bulunup bulunmadığı tespit edilerek üst yönetime belli önlemler ve önerilerde bulunur. Krediler değerlendirme bölümü, görevinin stratejik önemi gereği kredilerin bankanın kredi politikasına ve yasalara aykırılığın tespiti yanında bu uyumsuzlukların nasıl neden ve niçin meydana geldiklerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki kredi yeniden değerlendirme bölümü, bankanın kredi politikasına uygunluğu değerlendirirken, kredi politikasının da gerçekçi olup olmadığını ve banka açısından yeterli olup olmadığını tespit edilerek gerekli görülen değişikliklerin üst yönetime önerilmesi gerekir.

5.6.4. Kredilerin Verimliliğinin Kontrolü

Krediler değerlendirme bölümü, kredi portföy değerlendirmesi yaparken, kredilerin verimli kullandırıp kullandırılmadığının ve bankanın karlılık amaçlarına ne ölçüde ulaşıp ulaşamadığının ve bankanın karlılık amaçlarına ne ölçüde ulaşıp ulaşamadığının incelenip ortaya çıkarılması gerekir. Ancak, burada verimlilikle ilgili bankaya uygun olduğu kadar, firmaları da, ürkütücü olmayan bir sistem uygulanmalı ve gerektiğinde bu karlılık sisteminde değişiklikler yapılabilmelidir. Portföyün verimlilik yönünden tek tek incelenmesi, gerekli önlem ve önerilerin yapılması neticesinde bankanın karlılığının önemli ölçüde artması mümkündür. Bankanın kredi portföyünün devamlı surette değerlendirilmesi banka karlılığının ne gibi seyir izleyeceğinin ve nereye ulaşip ulaşamayacağını bilmesinde de oldukça faydalı

olacaktır. Bu nedenle söz konusu bölümün sürekli olarak karlılık sistemini izlemesi, gerekli gördüğü değişiklikleri ve önerileri tepe yönetime bildirmesi gerekmektedir.

5.6.5. Kredi Yönetim ve Servisinin Kalitesi

Bankaların kredi portföylerinin kalitesi ve verimliliği kredi yöneticilerinin ve kredi servislerinin başarısına ve etkin yönetimleri sonucudur. Burada dikkat edilmesi gereken konu her zaman kredi portföyünün kalite ve karlılığı ve kredi yönetiminin kalite ve başarısı arasında doğrudan doğruya direkt bir ilişki olması doğaldır. Bazen ekonomik şartların çok uygun ve kar marjlarının yüksek olduğu durumlarda vasat bir yönetimle dahi oldukça iyi neticeler yakalamak mümkün olabilmektedir. Ülke ekonomisinin bozulduğu, istikrarın yok olduğu rekabetin had safhaya çıktığı sektörel problemlerin arttığı ortamda dahi iyi sonuç alabilmek kredi yönetiminin başarısının bir göstergesidir. Çünkü böyle olumsuz koşullarda iyi sonuçlar elde etmek bankalar açısından oldukça zor olmaktadır.

Kredileri değerlendirme bölümü yukarıda bahsedilen koşulları dikkate alarak kredi yönetiminin ve krediler servisinin de kalitesini değerlendirir. Bu değerlendirmeyi yaparken ise kredilerin bankanın kredi politikasına uygunluğunun, kredi onay mercilerinin kredi izleme bölümünün ve problemlili krediler bölümünün çalışma etkinliği üzerinde dikkatle durulur.

5.6.6. Problemlili Kredilerin Tesbiti

Kredileri yeniden değerlendirme bölümünün en önemli görevlerinden biriside problemlili veya ileride problem olabilecek kredilerin bilinmesi gereğidir.. Kredi değerlendirme bölümünün tüm kredi portföyünü tek tek incelemesi sırasında mutlak suretle problemlili veya ileride problemlili hale gelebilecek kredileri ortaya çıkaracaktır. Kredi değerlendirme bölümü kredileri inceleme esnasında sorunlu kredilerin daha çok hangi sektörlerde yoğunlaştığının ve hangi sektörlerin ekonomik dalgalanmalara duyarlı olduğunu tesbit ederek üst yönetime gerekli öneri ve önlemleri göstermelidir.

Ancak kredi izleme yönetiminin kredi portföyü üzerinde tekin bir inceleme göstermesi halinde sorunlu veya ileride sorunlu hale gelebilecek krediler zaten ortaya

çıkartılmış, alınması gereken önlemler ise alınmış olacaktır. Eğer krediler izleme bölümü portföy üzerinde etkin bir çalışma yapmıyor ve sorunları ortaya çıkaramıyorsa, kredi tahsis bölümü ve izleme bölümü sorunların gerisinde kalacağından sorunlar ancak krediler yeniden değerlendirme fonksiyonunu kredi portföyünü tek tek kapsamlı bir şekilde incelemesi sırasında belirlenmiş olacaktır.

5.6.7. Takipteki Kredilere Ayrılan Karşılıklar

Takipteki kredilerden tahsili güç olanlar için ayrılan zarar karşılıklarının yeterli olup olmadığının kredileri yeniden değerlendirme departmanı yöneticilerince sürekli olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle:

-Geçmiş yıllardaki kredi zararlarından bugüne kadar yapılan tahsilatların başarılı sayılıp sayılamayacağı ve bu yönde alınması gereken başlıca önlemlerin ne olacağı.

-Geçmiş yıllar için yapılan tahminlerinde göz önünde bulundurularak ileriye dönük ortaya çıkabilecek sorunlu kredilerin tahmininin yapılması.

-Problemlili kredilerin gözden geçirilerek bunlardan tahsil kabiliyeti fazla olanların üzerlerine azami gayretle gidilmesi ve bu kredilerin hangileri olduğunun belirlenerek gösterilmesi..

-Bankanın toplam kredi portföyünün kalitesinin ortaya çıkarılarak risk derecesinin tesbit edilmesi, toplam kredi portföyü içerisinde sorunlu kredilerin portföyün kaçta kaçını teşkil ettiğini belirleyerek gerekli önlem ve önerilerde bulunmalıdır.

-Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumun yakından izlenerek geleceğe yönelik yorum ve tahminlerde bulunulması.

-Bankanın geçmiş yıllarda oluşan veya mevcut zararları karşılayabilme kabiliyetinin ortaya çıkartılması gerekir.

Kredileri yeniden değerlendirme departmanı kredilerle ilgili zarar karşılıklarının ayrılması sırasında takip edilen yolun gerçeğe uygun olup olmadığını ve ayrılan zarar karşılığının yeterliliğini saptamak durumundadır.⁶⁶

5.7. Uygulamada Kredilerin Yeniden Değerlendirilmesi

Krediler yeniden değerlendirme departmanının bankanın üst yönetimi tarafından belirlenerek yönetim kurulu tarafından onaylandıktan sonra bankanın kredi politikasına alınması gerekir. Gerek kredi tahsis bölümünce gerekse kredi izleme bölümünce, kredi yeniden değerlendirme departmanının amacının çok iyi bilinmesi ve anlaşılması gerekir.

Genel olarak kredileri yeniden değerlendirme departmanı yönetim kuruluna karşı sorumlu olmakla birlikte hazırladığı raporları krediler tahsis ve izleme bölümlerine de gönderilir. Krediler yeniden değerlendirme departmanı senede en az bir defa olmak üzere portföyün tamamı hakkında genel bir görüşe sahip olabilmek amacıyla tüm kredileri teker teker kapsamlı bir şekilde inceler. Bu incelemede kredi portföyünün kalitesi, sorunlu kredilerin durumu, bankanın kredi politikasına ne derecede uyulduğu kredi zarar karşılıklarının yeterli olup olmadığı, kredilerden gerekli verimin sağlanıp sağlanmadığı, kredi yönetici ve personelinin yeterli düzeyde bulunup bulunmadığı gibi konulardaki görüş ve önerilere yer verilerek yönetim kuruluna sunulur. Krediler yeniden değerlendirme departmanının kredi yönetici ve personeli üzerinde yaptırım yetkisi bulunmamaktadır.

Krediler yeniden değerlendirme bölümünün etkin bir şekilde görev yapabilmesi için:

- 1- Üst yönetimin desteğinin olması
- 2- Objektif olması
- 3- Saygın bir kadroya sahip olması gerekir.

⁶⁶ Belkıs SEVAL, *Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi*, Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 59, İstanbul, 1990, s.74.

5.7.1. Üst Yönetim Desteğinin Olması

Kredi yeniden değerlendirme departmanı tamamen kurmay nitelikte bir yönetim fonksiyonudur. Yaptığı değerlendirmeleri yönetim kuruluna rapor etmekle görevlidir. Bu departmanın başarılı olabilmesi için yönetimin mutlak suretle desteğinin olması zorunludur. Yönetimin desteğini sağlayamayan bir kredileri yeniden değerlendirme departmanın başarılı olması oldukça zordur. Üst yönetim söz konusu bölüme bu desteği verirken bölümün yaptığı işlere karışmaması gerekir. Aksi taktirde bölümün yaptığı incelemelerden istenilen netice alınamayabilir. Üst yönetim, bölümün yaptığı görevin banka için çok önemli olduğunu banka personeline anlatmalıdır.

5.7.2. Objektif Olması

Bankanın tüm bölümleri gibi krediler yeniden değerlendirme bölümünde mutlak surette objektif olması gerekir. Anılan bölümün objektifliğinin oldukça zor olmasına karşın bu konuda yapılan tenkit ve olumsuzluklara direnmesi gerekir. Bölümün tarafsız ve objektif yapısını koruması için üst yönetimin hoşuna gitmeyen inceleme ve raporları da kabullenmesi hem ilgili bölümün kendisine güvenini arttıracak hem de banka bünyesinde pozisyonu güçlenecektir.

5.7.3. Saygın Bir Kadroya Sahip Olması

Bankanın tüm departmanlarında olduğu gibi kredilerin yeniden değerlendirilmesi üst yöneticilerin bankanın tüm kredi yöneticileri, kredi servisi personeli ve tüm personel arasında mutlak suretle saygınlığının ve güvenilirliğinin olması gerekir. Bu departmanın yönetici ve personeli portföyün incelenmesi sırasında sorunları ortaya çıkararak bunların çözüm önerilerini de beraberinde sunarak aynı zamanda yönetim kurulu ve üst yönetime danışmanlık görevinde de bulunmuş olurlar. İşte bu nedendir ki söz konusu görevi ifa edenlerin oldukça uzaman kişilerden seçilmiş olması zorunludur.

Ancak bankalar arasındaki uygulamada bu departmanın organizasyon şemasındaki yeri her bankaya göre değiştiği gibi bu görevin bankadan bankaya farklılık gösteren değişik örgütsel yapı içerisinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Uygulamada karşılaşılan başlıca kredileri yeniden değerlendirme örgütsel yapılarını şu şekilde sıralayabiliriz.

5.7.3.1. Krediler Yeniden Değerlendirme Görevinin Banka Teftiş Kurulunca Yapılması

Bankalardaki bu uygulamanın azda olsa teftiş kurulunca oluşturulan bir grup veya gruplar tarafından yapıldığı görülmektedir. Ancak bu uygulamada teftiş kurulunca yapılan incelemede kredi politikasına uygunluk yasalara aykırılık, verimlilik gibi fazla ayrıntıya yönelindiğinden çok fazla zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Kaldı ki teftiş kurulunun bankacılığın diğer fonksiyonlarımda banka iç mevzuatı ve yasalar yönüyle de inceleme gibi bir görevi bulunmaktadır.

5.7.3.2. Krediler Yeniden Değerlendirme Görevinin Krediler Tahsis Bölümü Tarafından Yapılması

Bu görevin yukarıda bahsedilen teftiş kurulunca yapılmasına oranla daha fazla yaygın olan, krediler yeniden değerlendirme görevinin kredi tahsis fonksiyonunu yürüten bölümce yapılmasıdır. Bu görevin krediler tahsis bölümünce yerine getirilmesinin faydaları bulunduğu gibi zararları da bulunmaktadır. Bilindiği üzere krediler yeniden değerlendirme bölümü inceleme raporlarına en çok ihtiyaç duyan bölümlerin başında krediler tahsis birimince yapılanmasının yararları da çok fazladır. Ancak, bu şekilde bir organizasyon yapısında krediler tahsis bölümünün inceleme ve raporlamada bağımsızlığını ve tarafsızlığını korumada oldukça zorluk çekecektir. Diğer taraftan bir görevi yapanla, kontrol eden birimin mutlaka ayrıca birbirinden bağımsız olması gerektiği prensibinin dışına çıkmış olunmaktadır. Bu durumda belli koşullarda kredi tahsisine karar veren bölüm yetkililerinin bu defa aynı krediyi yeniden değerlendirmesi sırasında, kredi koşullarını ve işlemlerini objektif olarak değerlendirmesi oldukça güç olacaktır. Krediler yeniden değerlendirme işlevinin krediler tahsis bölümünce yapılmasının bir diğer sakıncalı yönü ise krediler yeniden değerlendirme işlevi uzmanlık isteyen bir bölüm olup, kendine özgü kuralları ve yöntemleri vardır. Krediler tahsis bölümünün bu göreve yeterince zaman ayırması gerekmektedir. Ancak, uygulamada bu iki bölüm birleştirildiğinde krediler yeniden

değerleme işlemine yeterince sahip çıkılmadığını ve aman ayrılmadığı tespit edilmiştir.

5.7.3.3.Krediler Yeniden Değerleme Görevinin Bağımsız Bir Bölüm Tarafından Yapılması

Ülkemiz bankalarında en yaygın görülen uygulama; krediler tahsis bölümü, krediler izleme veya uygulama bölümü ve krediler yeniden değerlendirme bölümü görevinin birbirinden bağımsız ayrı ve doğrudan doğruya genel müdüre bağlı bölümler tarafından yerine getirilmesi uygulamasıdır. Bu örgütsel yapının en önemli avantajı bağımsız ve tarafsız değerlendirme olanağının sağlanmış olmasıdır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus üst yönetimde tutumunu objektif bir şekilde ortaya koyması ve hoşuna gitsede gitmesede bölüm görüşlerine sahip çıkması gerekir. Aksi takdirde sahipsiz ve desteksiz bir yeniden değerlendirme bölümü organizasyonda nereye yerleştirilirse yerleştirilsin başarıya ulaşma şansı yoktur.

5.8. Kredilerin Müşteri Bazında Yeniden Değerlendirilmesi

Müşteri bazında firmaların ne kadar zamanda değerlendirmelerinin yapılacağı firmaların risk dereceleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Risk derecesi yüksek firmaların yeniden değerlendirilmeleri daha sıklıkta yapılmalıdır. Firma hakkında bazı sinyallerin alınması durumunda ise risk derecesinin ne olduğuna bakılmaksızın firma en kısa zamanda yeniden değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Kredilerin yeniden değerlendirilmesinin aşılamacı kredi portföyünün tümü hakkında bilgi sahibi olunarak görüş oluşturulmasıdır. Ancak, portföy hakkında kapsamlı ve detaylı bir görüşe sahip olabilmek için müşteri bazında firmaların dikkatli bir şekilde inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulması gerekir.

5.8.1. Müşteri Bazında İncelemede Dikkat Edilmesi Gereken Konular

Firmaların müşteri bazında incelenmesi sırasında mutlak suretle incelenmesi ve üzerinde özellikle durulması gereken konular sırasıyla;

- a- Kredi kalitesinin tespit edilmesi
- b- Kredi dosyasının incelenmesi
- c- Kredi teminatlarının rayiç değerinin tespiti
- d- Kredi politikasına ve yasalara uygunluğunun incelenmesi
- e- Kredi verimliliğinin saptanması gerekir.

5.8.1.1. Kredi Kalitesinin Tesbit Edilmesi

Bilindiği üzere kredi kalitesini, kredilerin geri ödenmeme riski veya diğer bir ifadeyle kredilerin geriye ödenebilirlik durumu olarak tanımlayabiliriz. Bu nedendir ki müşteri bazında kredileri yeniden değerlendirme bölümünün asıl ve en önemli görevi firma kredi kalitesinin bilinmesini sağlamaktır. Müşteri bazında kredi kalitesi tesbit edilirken krediler tahsis bölümünden firma hakkındaki risk derecesi ile kendi bölümünün firma hakkında risk derecesinin farklı olup olmadığı farklı ise nedenlerinin ortaya konulması diğer taraftan firmayla ilgili kredi izlemenin yeterli ölçüde yapıp yapılmadığının bilinmesinde yarar vardır.

Kredilerin müşteriye tahsis edilip kullanıldığı zamanki risk derecesi ile incelemeye tabi tutulduğu zamanki risk derecesi arasında hiçbir fark olmayabileceği gibi daha iyi olabileceği veya zaman içerisinde daha kötü bir duruma doğru gitmesi mümkündür. İşte kredileri değerlendirme fonksiyonunun temel amacı kredi kalitesindeki bozulmaları müşteri bazında ortaya çıkarmak ve çözüm önerilerini göstermektir.

5.8.1.2. Kredi Dosyasının İncelenmesi

Bankalarda tüm kredili firmaların ayrı ayrı kredi dosyaları mevcuttur. Firma kredi işlemi ile ilgili tüm belgeler bu dosyada toplanmalıdır. Bunlar, firmanın her yıl düzenli olarak vermesi gereken BK.46. Maddesine göre zorunlu olan hesap vaziyeti, vergi dairesinden tasdikli bilanço ve kar zarar tablosu, genel kredi sözleşmesi, kredi teminatları ile ilgili ipotek belgesi, resmi senet, menkullerini var ise rehin sözleşmesi, firma istihbarat raporu, oda faaliyet belgesi, firma yetkililerinin noter tasdikli imza sirküleri, firma ana sözleşmesinin Ticaret Sicil Gazetesinde yayınlanmış aslı gibi, bir kredi dosyasında bulunması gereken tüm belgeler kredi değerlendirme bölümü

tarafından incelenerek noksanlıklar tespit edilir. Gerekli görülmesi halinde firmaya bizzat gidilerek incelemelerde bulunulur. Dosyalarda bu belgelerde görülmeyenler dikkatle not edilerek incelenir.

5.8.1.3. Kredi Teminatlarının Rayiç Değerlerinin Tespiti

Kredilerin sağlamlığının kredilerin geri ödenebilirliği ile ilgili olduğu bilinen bir gerçektir. Kredilerin teminatının iyi olup olmadığı ise kredinin geri ödenmesi sırasında paraya çabuk ve piyasa rayiç değerinden dönüşmesi ile ortaya çıkar. Bundan dolayı kredi teminatlarının piyasa rayiç değerleri tüm kredilerde olduğu gibi problemli kredilerde çok daha önemlidir. Teminatın alındığı zamanki ekspertiz değeri ile teminatın yeniden değerlendirilmesinin yapıldığı andaki değeri arasında teminata değer yükselmesi olabilir. İşte bu nedenle yeniden değerlendirme sırasında, kredinin ilk tahsisinde teminata alınmış olan bütün teminatların piyasası rayiç değerlerinin yeniden tahmin ve tesbit edilmesi zorunluluğu vardır.

Teminatların piyasa rayiç değerlerinin yeniden değerlendirilmesi sırasında teminatların mutlaka kontrolü gerekir. Kredinin tahsisi edilip teminatın alındığı günden, yeniden değerlemenin yapılacağı güne kadar geçen zamanda teminatın geçerliliğinde ve niteliğinde bir değişiklik olup olmadığı değerini azaltan nedenlerin bulunup bulunmadığı teminatın alınması anında yasal hata yapıp yapılmadığı gibi tüm detayların yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Özellikle ev, apartman, arsa, tarla, bağ, bahçe, fabrika gibi gayrimenkullerin yeniden değerlendirilmede kredi kontrol yetkili personelinin kredinin teminatını oluşturan gayrimenkulu mutlak surette yerinde görmesi gerekli ve zorunludur. Aksi halde teminatların akibeti hakkında belgeler ve dosyalar üzerinden bilgi sahibi olunacaktır. Bu da kredilerin sağlamlığının bilinmesi açısından oldukça yetersiz ve hayali bir değerlendirme olacaktır. Bu ise istenilen ve arzu edilen bir yeniden değerlendirme şekli değildir.

5.8.1.4. Kredi Politikasına ve Yasalara Uygunluğun İncelenmesi

Kredilerin yeniden değerlendirilmesi ve kontrolünde dikkat edilmesi gereken konulardan biriside kredilerin yasal zorunluluklara ve bankanın kredi politikasına ne

derecede uyum gösterdiğinin incelenmesidir. Bankalar kanununda özellikle kredilerle ilgili bir çok yasal zorunluluklar getirilmiş bulunmaktadır. Bu yasal düzenlemelere ilave olarak bankanın kendi kredi politikaları doğrultusunda hazırlanan banka bünyesi içinde geçerli iç genelge ve genel mektuplar ile belirlenen birçok talimat mevcuttur. Banka kredi tahsis bölüm yöneticisi bir krediyi tahsis ederken tüm bu yasal zorunluluklara ve bankanın kendi iç genelgelerini ve genel mektuplarını göz önünde bulundurmak zorundadır. Bu nedenle kredi kontrol yöneticisinin de kredilerle ilgili bankanın iç genelgelerini ve yasal zorunluluklarını iyi bilmesi ve doğru yorumlaması gerekir.

5.8.1.5. Kredi Verimliliğinin Saptanması

Banka kredi portföyünün müşteri bazında yeniden değerlendirilmesi yapılırken, bu kredi çalışmasından dolayı bankanın elde ettiği tüm verimin bir incelemesinin yapılması gerekir. Yapılan bu verim hesabından sonra firmanın bankaya faydalı olup olmadığı anlaşılacaktır. Eğer firma, kredi, vadesiz mevduat ve komisyonsuz işlemler yönüyle şubeye gerekli verimi sağlamıyor ise şubece firma verimli hale getirilmek için yakın takibe alınmalı şayet buna rağmen firmadan gerekli verim elde edilemiyorsa risk getirmeyecek şekilde tasfiyeye alınmalıdır. Bankacılık uygulamalarında görüldüğü üzere ki Türkiye genelinde, büyük ölçekli olan firmalar bankalara verim bırakmayan firmalardır. Buna karşın orta, altı, orta üstü firmalar bankalara daha çok verim bırakan firmalar olarak görülmektedir. Rekabetin oldukça yoğun olduğu bankacılık sektöründe her banka tek tek firmaların mutlak surette verim hesabının yapmaktadır. Banka lehine elde edilen gelirler en ince ayrıntısına kadar hesaplanmakta firma kaydına sebebiyet vermemek için en az verim düzeyine kadar inilmektedir. Hatta bazı firmalarda başa baş düzeyinde çalıştığı dahi görülmektedir. Bu durumda ise firmadan ya ileride faydalanacaktır, yada yan firmalarından gerekli verim sağlanmaktadır.

5.9. Kredilerin Portföy Bazında Yeniden Değerlendirilmesi

Kredilerin portföy bazında yeniden kontrol işlemi, genellikle bankanın tüm portföyü en az yılda bir defa değerlendirilir. Bu değerlendirme yöneticilerin değişimlerinde veya gerek duyulması anında da yapılır.

Bankanın kredi portföyü denilince tüm şubelerin portföyleri toplamı anlaşılır. Ancak bir şubenin veya bölgenin kredi portföyünde ayrıca inceleme konusu yapılabilir.

Kredilerin portföy bazında incelenmesinde başlıca iki konu üzerinde durulmasında fayda olur.

- 1- Kredi portföyündeki gelişmelerin incelenmesi
- 2- Kredi portföyü yöneticisinin değerlendirilmesi

5.9.1. Kredi Portföyündeki Gelişmelerin İncelenmesi

Yaptığı inceleme ve değerlendirmelerle tamamen bağımsız ve tarafsız olan kredi yeniden değerlendirme yöneticisi, kredi kullandırmanın tamamen dışındadır. Bu nedenle kredi yöneticisinin işlerinin çokluğu ve kredi yönetimi dışında daha birçok görevi ve sorumluluğun bulunmasından dolayı göremediği veya gözden kaçırdığı birçok gelişmeyi kredi kontrol yöneticisi rahatlıkla görebilir.

Portföyün değerlendirilmesi aşamasında aşağıdaki gelişmelerin göz önünde bulundurulmasında fayda olur.

- Kredilerin risk sınıflarındaki gelişmeler ne yönde seyretmektedir.
- İzleme bölümünün yakın takibe aldığı firmaların toplam portföy içindeki oranı nedir? Ve ancak hangi oranda olmalıdır.
- Bankanın toplam portföyünde risk değişimleri nasıldır.?
- Krediler hangi sektörlerde yoğunluk göstermektedir.
- Krediler hangi bölgelerde daha çok yoğunluktadır.
- Bankanın problemlili kredilerden tahsilattaki başarı oranı nedir ve ne olmalıdır.
- Sektörel kredi dağılımının toplam krediler içindeki oranında, meydana gelen değişimler hangi sektörlerle doğru olmaktadır.
- Vade sonlarında tahsil edilemeyen kredilerin toplam krediler içindeki oranı nedir.

Bankanın kredi politikalarına ve yasal zorunluluklara uymayan krediler hangi boyuttadır.

-Toplam kredi verimliliğinde değişimler ne yöndedir.

-Problemlili ve tahsil kabiliyeti olmayan kredilere yeterli karşılık ayrılmaktamıdır.?

-Bankanın kredi müşterilerinin sayısında ve ortalama kredi hacmindeki değişmeler ne yönde olmaktadır.

-Bankanın kredi kalitesinde değişmeler nasıldır.

İşte bankanın kredi kontrol yöneticisi bütün bu değerlendirmeleri yaparken bu konuların çözüm önerilerini de beraberinde ortaya koyarak üst yönetime raporlamalıdır.

5.9.2. Kredi Portföy Yöneticisinin Değerlendirilmesi

Kredileri yeniden değerlendirme yöneticisi bağımsız ve tarafsız bir gözle kredi yöneticisini değerlendirmelidir. Portföy yöneticisinin değerlendirilmesi , sorumlu olduğu portföyün risk derecesine ve kredilerin geri ödenebilirliğine bakılarak yapılır.

Diğer yönden krediler tahsis ve krediler izleme yöneticilerinin de riskli kredilerin önceden belirlenmesindeki kabiliyetleri risk derecesi tahminleri ve bunlardaki hata payları incelenerek kendilerine bildirilir.

5.10. Kredi Değerliliği Sınıflandırması

Kredilerde risk sınıflandırma, bankanın kredi portföyündeki her kredinin geriye dönmeme riskinin rakamsal olarak ifadesidir. Risk sınıflandırmasının en önemli faydası bir müşterini kredi tahsisi sırasında taşıdığı risk derecesinin kredinin devamı süresince ne yönde değiştiiğinin bilinmesine yardımcı olmasıdır. Diğer taraftan firma değerlendirmesi özellikle bir firmanın iki değişik tarih arasındaki durumunun karşılaştırılarak iyi yöntemi yoksa kötü yöntemi gittiğinin belirlenmesi çok zor ve zamanlayıcı bir işlemdir. Aynı zamanda geçerli ve denenmiş değerlendirme ölçütleri kullanılmadığında yanıltıcı neticeler ortaya çıkarabilecek bir çalışma işlemidir. İşte bu nedenlerdendirki risk değerlendirmesi yere, zamana, kişilere ve koşullara bağılı olmaksızın ve bunlara göre değişmeyen belli ölçütlere göre yapılabilmelidir. Bu risk değerlendirme ölçütlerinin herkesçe bilinmesi kullanılması ve yazılı olması

zorunludur. Ancak işte bu durumda değişik zaman dilimlerinde yapılan firma risk sınıflandırmaları, yere , kişilere, zamana ve koşullara göre değişmeyen tutarlı ölçütlere göre yapılacağından gerçek manada bir anlam ifade edecektir. Belli dönemler itibariyle sistematik bir şekilde yapılan risk ölçümlerinin her zaman birbirleriyle karşılaştırılarak krediler arasında mukayese yapılması, yorumlanması, problemleri firmaların tesbiti ve çözüm önerilerinin gösterilmesine imkan sağlar.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli özellik kredilerin risklerine göre sınıflandırılmasıdır. Ancak çok sayıda risk sınıfının bulunması bir çok karışıklıklara neden olabileceği gibi sınıflar arasındaki çizgilerin birbirine girmesine ve tanım benzerliklerine neden olacaktır.

Kredi risk sınıflandırmasını tamamen finansal tablolardan elde edilen rakamsal verilere dayandırmak yerine, yönetim kalitesi, ürünün kalitesi , ürünün piyasadaki rekabet gücü, ürün teknolojisinin rakipleri karşısındaki durumu, firma sahiplerinin iş ile ilgili bilgi ve kabiliyetleri, piyasadaki ticari ahlakları gibi konularda dikkate alacak bir değerlendirme ile kredi risk sınıflandırmasının yapılması uygulamada daha isabetli bulunmaktadır.

Bankacılıkta kullanılan firmaların değerlendirme sınıflarını şu şekilde sıralayabiliriz;

5.10.1. I. Sınıf Çok İyi Firmalar

Bu sınıfa dahil edilen firmalar, genellikle,

- likiditesi çok yüksek finansal durumu çok iyi bilen düzenli bir gelire ve güçlü bir yönetime sahip sektörel koşulları uygun olan firmalar,

- Ankalara verdikleri teminatları hazine bonusu devlet tahvili veya nakit gibi güvenilirliği çok yüksek olan firmalar,

- likiditesi son derece yüksek olmakla birlikte hazine bonusu, devlet tahvili, nakit gibi güvenilirliği yüksek teminatlara sahip olan firmalar,

Genellikle bu sınıfa giren firmalar, ticari hayatta uzun yıllardan beri faaliyet gösteren çok eski ve temiz bir geçmişi olan köklü firmalardır. Tüm bankaların portföylerine katıp çalışmak istediği firmalar işte bu sınıftaki firmalardır. Bankalar arasında bu firmalarla çalışabilmek için gerek faiz yönüyle gerekse ücret ve komisyonlarda ve hizmette yoğun rekabet yaşanır.

5.10.2. II.Sınıf – İyi Firmalar

Bu sınıfa dahil firmalar genellikle iyi kalitede firmalar olmakla beraber, ülke ekonomik durumunun bozulması istikrarsız bir piyasa yapısının sürekli olması hallerinde koşulları zayıflayabilecek olan firmalardır.

Yine bu sınıftaki vasıflara sahip olmakla birlikte teminat yönüyle güçlü olup ancak, birinci sınıftaki kadar likit değerlere sahip olmayan firmalardır. Genelde bu firmalar gayrimenkul yönüyle güçlü sayılırlar. Bu firmalarda bankaların portföylerine katmak için çaba harcadıkları birbirleri ile rekabet ettikleri firmalardır.

5.10.3. III. Sınıf Orta Firmalar

Genelde bu sınıfa dahil olan firmalar kabul edilebilir düzeyde Likiditeye sahip buna karşın geri ödeme koşulları tam teminat altında olmayan, gayrimenkul yönüyle de güçlü olmayana firmalardır. Bu firmaların alternatif yabancı kaynakları diğer rakip bankalardaki krediler kadardır.

Bu sınıftaki firmalar bankaların portföylerine katıp çalışmakta çok istekli olmadıkları kredili çalışsa da olur, çalışmasa da olur yönüyle baktıkları ve faiz komisyon ve ücretlerde üst sınırı uyguladıkları firmalardır.

5.10.4. IV. Sınıf Zayıf Firmalar

Bu sınıfa dahil edilen firmalar genel olarak likidite yönüyle zayıf, borç/özvarlık oranının her yıl yükselmesi gelirleri ve geri ödeme kaynakları belli olmayan, borcunun geri ödenmesi ancak teminatın tasfiyesi ile yerine getirebilecek olan firmalardır.

Sürekli olarak sermaye gereksinimi artan bu firmaların işletme sermayesi gereksinimlerini karşılamak için tekrar yeni kredi bulup kullanmaktan başka hiçbir alternatifleri olmayan firmalardır.

Bankalar genellikle bu tür firmalarla çalışmak istemezler.

Firmaların risk değerlendirmesi için yapılan çalışmalarda gerek finansal tablolardan gerekse diğer bilgilerden faydalanılın değerlendirilmenin mutlaka bir risk notu veya harfiyle belirlenmesi gerekir bu şekilde bir reklam veya harfe indirgenmiş kredi değerlendirme notu analistin işini kolaylaştıracaktır.

İşletmelerin risk değerlendirmesi yapılırken sadece finansal verilere bakılarak değerlendirilmenin yapılması analizciyi hatalı sonuçlara ulaştırır. Bu nedenle firmaların objektif verilerinin yanında rakamlarla ölçülemeyen yönetimin kalitesi, ürünün pazardaki rekabet durumu gibi özelliklerinde değerlemede mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir.

Firma sınıflama ve değerlendirme sisteminin en önemli yararlarından biriside banka toplam kredi portföyünün risk derece ve sınıflarına göre ayrılmasına, bilinmesine ve değerlendirilmesine yardımcı olmasıdır. Bu sayede bankanın toplam kredi portföyünün yüzde kaçının I. Sınıf çok iyi firmalardan meydana geldiği gibi kolaylıkla değerlendirilip yorumlanabilecektir.

Firma değerlendirme ve sınıflandırma sisteminin bir başka yararı da fiyatlandırma yönündedir. Bankalar özellikle I. Sınıf çok iyi firmalarda faiz komisyon ve ücret gelirlerinde en alt sınıra kadar indikleri halde II. Sınıf iyi firmalarda biraz daha esnek III. Sınıf orta ve IV. Sınıf zayıf firmalarda fiyatlandırmada son derece katı olabilmektedir. Tabi ki bu kredi pazarlamasının bir sonucu olup firmaya göre fiyat farklılaştırmasıdır.⁶⁷

⁶⁷ Öztin AKGÜÇ, **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, Avcıol Basım yayın, İstanbul, 1992, s.245.

5.11. Kredilerde Fiyatlandırma

Bankaların en önemli ve en büyük gelir kaynağı ticari kredilerden elde edilen gelirlerdir. Bu nedenle bankalar belirli bir dönemde uygulayacakları kredi faiz oranlarını planlarken, kaynak maliyetini iyi ve hatasız hesaplamak zorundadırlar. Firmaların kredi talepleri değerlendirilirken Likidite ve karlılık yönünden uygun görüldüğünde bankalar müşterilerine değişik kolaylıklar gösterebilmektedirler. Toplam kredi işlemlerinde pasif faiz oranlarının diğer bir değişle kaynaklarının faillerini belirleyen koşulların sürekli değişiklik göstermesi uzun vadeli bir planlamayı zorlaştırmaktadır. Yapılacak planlamada kredi faiz oranları ile kaynak faiz oranları arasında banka lehine olumlu bir fark belirlenmelidir. Pasif kaynakların gerçek maliyetini hesaplarken aşağıdaki maliyet unsurlarının da mutlak suretle hesaba katılması zorunludur.

Bindirilmiş personel giderleri SSK iş veren hissesi, Zorunlu Tasarruf Fonu İşveren Konut Edindirme Fonu, İşveren katkısı vs. Gibi)

Bankanın kendisinin veya kiraladığı mekanların maliyeti

Genel müdürlük veya şubenin tesis donatım ve bakım giderleri,

İletişim, haberleşme giderleri

Reklam giderleri

Temizlik giderleri

Personel eğitim ve geliştirme giderleri,

Isıtma, aydınlatma gibi diğer işletme giderleri.

Kredili firmanın ödeyeceği fiyat, faiz, komisyon ve diğer gider unsurları olan TC MB Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ve Gider vergisinden oluşmaktadır. Faiz gelirleri dışında bankaların en önemli gelir kaynakları, hizmet gelirleri, havale ve senet tahsil ve kredi kartları komisyonları, kendi adına değerli kağıt ve döviz alım satımı gibi gelir kaynakları da kredi fiyatını belirlemede en önemli unsurlardır.

Bankalarca kredi taleplerinin değerlendirilmesinde firmaların ödemeye razı oldukları en yüksek faiz oranında çok önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KREDİ KANALLARI VE SEKTÖREL GELİŞİMİ

1. TÜRK FİNANS KESİMİNDE BANKACILIK

1.1. Türk Finans Kesiminde Bankacılık Sisteminin Konumu ve Önemi

Türkiye’de eskidenberi, finansal kesim içinde bankacılık sektörünün önemli bir ağırlığı vardır. Bu sektöre ek olarak son yıllarda sermaye pazarı, gelişme olanağı bulmuştur.

Türk Finans kesimi içinde bankacılık sisteminin çok önemli bir yeri vardır. T.C. Merkez Bankası, mevduat bankaları, yatırım ve kalkınma bankalarının aktiflerinin Türk finans sektörünün toplam aktifleri içindeki yeri 1966 yılında %80.1 iken, 1981 yılında % 84.5, 1991 yılında % 81 olmuştur. Görüleceği gibi 25 yıllık bir zaman dilimi içinde bankacılık sisteminin toplam sistem içindeki ağırlığı % 80’in altına düşmemiştir.

Bankacılık sisteminin ağırlığı 1992’de % 78’e, 1993’te %76’ya gerilemiş ve 1994/3’te ise, %76 olarak gerçekleşmiştir. Bu gerilemede sermaye piyasasındaki gelişmelerin etkili olduğu gözlenecektir. 1991 yılında finans kesimi içinde %15’lik bir paya sahip olan sermaye piyasası 1993’te bu payını oldukça yükseltmiş ve %21’lik bir paya sahip olmuştur. 1994/3’de ise aynı düzeyde kaldığı görülecektir.

Türk Finans kesiminde ticaret (mevduat) bankalarının ağırlığı küçük dalgalanmalar olmakla birlikte yıllar itibariyle %50’nin altına inmemiştir. Bu da ticaret bankalarının Türk Finans kesimi içindeki ağırlığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ülkemizde 1980 yılından sonra Planlı dönem, her ne kadar IV'üncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı şeklen yürürlükte ise de, fiilen ortadan kalkmış, uygulanan serbest pazar ekonomisine geçiş, liberalleşme ve dışa açılma politikaları bankacılık sektöründe de çok farklı ve hareketli bir dönemin başlamasına yol açmıştır.⁶⁸

1980 sonrasında bankacılık alanındaki gelişmelerin özellikleri ana başlıklar halinde şöyle özetlenebilir

(i) Faizlerin serbestleştirilmesi, mevduata pozitif (enflasyon oranının üstünde) faiz ödenmesi.

1 Temmuz 1980 tarihinde gerek kredi, gerek mevduat faizleri büyük ölçüde serbest bırakılmış ve bu serbesti Türkiye'de "Temmuz Bankacılığı'nın başlangıcı olarak nitelendirilmiştir.

(ii)Yabancı bankaların kurulmasına ve Türkiye'de şube açmalarına elverişli ortam yaratılması

(iii)Yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmesi.

Daha önceki dönemde daha çok ihtisas bankalarına öncelik veren, az sayıda güçlü banka politikası bırakılmış, bir kısmı yabancı sermayeli banka olmak üzere yeni ticaret bankalarının kuruluşuna izin verilmiştir.

(iv)Türk bankacılığının dışa açılması

Yabancı bankalar Türkiye'de şube açarken ve/veya Türkiye'de yabancı bankalar kurulurken ulusal bankalar da yabancı ülkelerde şubeler, temsilcilikler açma, yurt dışında banka kurma ya da yurt dışında mevcut bankalara ortak olma yoluyla dışa açılma çabası içine girmişlerdir.

⁶⁸ Beyazıt YILDIRIM, **Türkiye Bankalar Birliği**, Bankalar Birliği Yayınları", Ankara, 1996, s.4.

(v)Bankaların kaynak kullandırma konusundaki sorunları

1980 öncesi ticaret bankalarının ana kaynağı TL mevduat iken 1980 sonrasında bankaların yeni kaynaklardan yararlandıkları görülmektedir. Özellikle 1984 yılından sonra döviz tevdiat hesapları hızlı bir artış göstermiştir. Yurt dışından sağlanan döviz kredileri, bankalararası para piyasasının (interbank piyasasının) gelişmesi, hazine bonusu ve devlet tahvillerine dayalı repo işlemlerinin yaygınlaşması, varlığa dayalı menkul kıymet çıkarılması bankalara mevduat da kaynak sağlamıştır.

(vi)Bankaların kaynak kullandırma konusundaki sorunları

1980 yılından sonra kaynak maliyetlerinin artması ve iç piyasadaki talep daralması mali yapıları daha çok banka kredisine dayalı çok sayıda firmayı, aldıkları krediyi geri ödeyemez duruma düşürüp, bunun sonucu banka kredilerinin önemli bir bölümü batık ve/veya donuk kredi halini almış, banka kaynaklarının önemli bir bölümü akılcılığını yitirmiştir. Bu durum bankacılığın yönetim ve denetim alanındaki hata ve eksiklikleri ile birleşince, bankacılık alanındaki bunalım derinleşmiş, 1983-1984 yıllarında dört ulusal bankanın T.C Ziraat Bankası'na devri, ayrıca iki bankanın bankacılık faaliyetlerinin durdurularak tasfiyelerine geçilmesi, 1988 yılında Anadolu Bankası'nın TC. Emlak Kredi Bankası ile birleştirilerek T.Emlak Bankası A.Ş nin oluşturulması, 1992 yılında T. Öğretmenler Bankası'nın T. Halk Bankası'na katılması, yaşam bunalımının somut örnekleridir.⁶⁹

Bu arada ticaret bankaları özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru yüksek faizle topladıkları mevduatları riski dağıtıp, sınırlandırarak plase etme yollarını aramış ve sonuçta bireysel kredi uygulamasına yönelmişlerdir. Tüketici kredileri uygulaması o günden bu yana her geçen yıl boyutları artarak ürün yelpazesi ve hitap edilen kitle yaygınlaşarak sürmektedir.

⁶⁹ Aynı, s.6.

(vii) Bankacılıkta otomasyon yatırımları ve elektronik bankacılığa geçiş

İletişim teknolojisinde gelişme, etkisini bankacılıkta da göstermiş, bankacılıkta bilgisayar kullanımı arttığı gibi, elektronik fon transferleri yaygınlaşmış, banka şubelerinin yerini otomatik veznelere (ATM'ler) almaya başlamışlardır. Bankalar gelişen teknolojiye yararlanarak, servis kalitesini artırarak yeni hizmet ve finansal ürünler geliştirmeye başlamışlardır. Kuşkusuz yabancı bankaların gelişi ile başlayan rekabet, Türkiye'nin dış ticaretindeki gelişmeler bu eğilimde etken olmuştur.

1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Bugünkü Durumu ve Özellikleri

1993 yılı sonu itibariyle ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı 71'dir. Bu sayıya TCMB' si de dahildir.

Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar işlevlerine göre sınıflandırıldığında 1 tanesinin emisyon bankası, 58 tanesinin ticari banka ve 12 tanesinin ise kalkınma ve yatırım bankası olduğu görülecektir.

Faaliyette bulunan banka sayısı 1992'den 1993'e sadece 1 tane artmıştır. 1994 yılı başında parasal sektörde başlayarak daha sonra reel sektöre de yansıyan parasal kriz, 1994 yılında 3 bankanın bankacılık yapma izlerinin kaldırılmasına neden olmuştur. Bu bankalar T. Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası (TYT Bank), Marmara Bankası ve T.İthalat ve İhracat Bankası (Impex Bank)dır. Böylece 1994 yılında Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı 68'e inmiştir.⁷⁰

Bankalar, işlevlerine göre gruplandırıldığında en fazla ağırlığa ticaret bankalarının sahip olduğu görülmektedir.

Bankalar sermayelerinin ulusal sermayeli olup olmamalarına göre gruplandırıldığında ise 1993 sonu itibariyle, Türk Bankacılık sektöründe yer alan bankalardan 48 tanesinin ulusal sermayeli olduğu görülmektedir.

⁷⁰ Öztin AKGÜÇ, *Türkiye'de Bankacılık*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s.45.

Günümüzde Türk Bankacılığı incelerken, kamu ve özel sektör bankacılığı karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda, Türk bankacılık sisteminin sermaye yapısı, kredilerin gelişimi, özsermaye yeterliliği, açık pozisyondaki gelişme, şube sayılarındaki gelişmeler ve bankaların karlılıklarındaki gelişmeleri v.b. inceleyeceğiz.

1.3.Kamu Sermayeli Bankaların Özel Sermayeli Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Türkiye’de Kamu sermayeli banka sayısı 10 iken, özel ulusal sermayeli banka sayısı 38’dir. Kamu sermayeli bankaların sayısı özel sermayeli bankaların yaklaşık % 24’ü kadarken (9/38), toplam mevduat içindeki payları oldukça yüksektir

1980-1992 Döneminde Ulusal Ticaret Bankalarının toplam mevduat içinde kamu sermayeli bankaların payı % 33.9’dan %49.1’e kadar yükselirken, özel sermayeli Ulusal Ticaret Bankalarının payı %62.7’den %48.6’ya gerilemiştir. 1992 yılı kamu sermayeli bankaların, mevduat hacmi açısından özel sermayeli bankaların önüne geçtiği yıl olmuştur.

93 yılındaki gelişmeler ise ters yönde olmuştur. Özel sermayeli bankalar toplam mevduat içindeki paylarını tekrar %50’nin üzerine %54.7’ye çıkarmışlardır. Bu bankaların payı 1994 yılında da küçük bir düşme ile %54.2 olarak gerçekleşmiştir.

Şube sayısı açısından bir değerlendirme yapıldığında kamu sermayeli bankaların şube sayısı toplam şube içinde önemli bir yere sahiptir.⁷¹

1980 yılında Türkiye genelinde kamusal sermayeli bankaların toplam banka şubeleri içindeki payı %40.3, özel sermayeli bankaların payı ise %53.5’tir. 1991 yılında ise kamusal sermayeli bankaların toplam banka şubeleri içindeki payı %46.6’ya yükselirken, özel sermayeli bankaların payı ise % 51.1 olmuştur. Bankalar, şube sayıları açısından değerlendirilirken göze çarpan diğer bir gelişme de Türkiye genelinde şube sayıları daha çok olan özel sermayeli bankaların, Güney Doğu Anadolu Bölgesinde kamu sermayeli bankaların %65.7 iken, özel bankaların ağırlığı %34.2’dir.

⁷¹ Öztin AKGÜÇ, “Bankalar ve Krediler”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt :3, Sayı:2, Ağustos 1995, s.23.

1991'e gelindiğinde kamu bankalarının ağırlığı %67.4'e yükselmiş, özel bankaların ağırlığı ise %32.6'ya gerilemiştir.

1.4. Banka Mevduatındaki Gelişiminin Değerlendirilmesi

1980 yılından itibaren uygulanmaya başlanan reel faiz politikasının mevduatlar üzerindeki etkisini görebilmek için 1980 öncesi mevduatlardaki gelişmenin de incelenmesi yararlı olacaktır.

1980 sonrasında, toplam mevduatın ve tüm türlerinin değişimi artış yönünde olmuştur. Mevduat sertifikaları 1985 yılına kadar tasarruf mevduatı içinde yer aldığı için artışın büyüklüğü hakkında birşey söylenememektedir. Ancak mevduat sertifikalarının yaygın kullanımı 1980 başlarında olmuştur. Bu araçlar daha sonra amacını yitirmiştir. Yine de mevduat sertifikaları 1994 yıllarda en hızlı arttan mevduat türü olmuştur. Ancak 1994 yılında bankalar mevduatında %35.8 oranında bir küçülme olduğu görülmektedir. Tasarruf mevduatı ise son yıllarda düşüş eğilimindedir. 1970-1993 yılları itibariyle bakıldığında tasarruf mevduatındaki gelişmelerin düzensiz olduğu görülmektedir. 1994 yılında bankalar kriz nedeniyle ve açık pozisyonlarını düzeltebilmek için tasarruf mevduatına yönelmişler ve sonuçta tasarruf mevduatında %164.6 oranında bir artış oluşturur. Aslında gelişmelerdeki bu düzensizlik tüm mevduat türlerinde göze çarpmaktadır.

Buraya kadar TL mevduatındaki gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır. Ancak, döviz tevdiat hesaplarındaki gelişmeler incelendikten sonra toplam mevduattaki gelişmelerin değerlendirilmesi olanaklı olacaktır.

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer alan döviz tevdiat hesabı, 1983 yılı sonunda Türk Parasının Kıymetinin Korunmasına ilişkin 32 Sayılı Karar ile, Türkiye'de yerleşik kişilere de döviz tevdiat hesabı açma olanağının tanınmasıyla hızlı artış göstermiştir.

1.5. Banka Kredilerindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi

Türk bankalarının finansal kesiminde en hakim kurum olmaları nedeniyle reel kesime katkılarının da aynı yönde beklenmektedir. Bu nedenle banka kredilerindeki gelişmelerin incelenmesi önem kazanmaktadır.

Banka kredilerindeki artış hızları değerlendirildiğinde 1980'lerden önce en yüksek hızı %45.9 olurken 1980'den sonra bu oran, 1982-1984 ve 1998 yılı dışında %60'ın üzerinde olmuştur. Hatta kredi artış hızı 1993 yılında %87.3 gibi çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır. 1994 yılında ise kredi büyüme oranında yaklaşık %5'lik bir düşüş olmuş ve bu oran %82.1 düzeyinde gerçekleşmiştir.

1994 yılında ekonominin içinde bulunduğu durgunluğun bir işareti olarak banka kredilerinin büyüme hızında bir miktar düşme olmuştur. Ayrıca 1994 yılında kamusal sermayeli bankaların kredileri, özel sermayeli bankalardan daha hızlı artış göstermiştir. 1994 yılında yaşanan kriz tahsili gecikmiş alacakları da olumsuz yönde etkilemiştir. 1993 yılı Kasım ayı itibariyle tahsili gecikmiş alacakların toplam konsolide bilanço içindeki payı binde 7 iken, bu oran Kasım 1994 tarihi itibariyle yüzde 1,2'ye yükselmiştir. (TCMB 1994 Yıllık Rapor, 1995, s. 71).⁷²

1.6. Türk Bankacılık Sistemi'nin Temel Özellikleri

Bankacılık her ülkede aynı sistem gelişmemiştir. Ülkemizde banka sisteminin de kendine özgü bazı özellikleri vardır.

1) Türk bankacılık sistemi finansal kesimin en önemli ögesidir.

Kalkınmış ülkelerde mevduat bankalarının finansal kesimindeki görece önemi %20-%35 arasında iken, ülkemizde bu oran %40-%60 arasında değişmektedir. Bu değerlendirmeye kalkınma ve yatırım bankaları ile Merkez Bankasını da dahil ettiğimizde bu oran %80'lerin üzerine çıkmaktadır. Ancak 1986 yılından itibaren İMKB'nin yeniden faaliyete geçmesine yol açmıştır. İMKB, finans kesiminde 1990 yıllarında %5'lik bir paya sahipken bu oran 1994/3'de %21'e yükselmiştir.

⁷² TCMB, 1994 Yıllık Rapor, 1995, s.71.

2)Türk bankacılık sektöründe özel yasalarla kurulmuş bankaların önemli bir yeri vardır.

1982 yılında özel yasalarla kurulmuş kamusal sermayeli bankaların sayısı 13 iken 1993 yılı sonu itibariyle bu bankaların sayısı 9'a inmiştir. Ancak yine de kamusal sermayeli bankalar hem mevduat içinde hem de toplam krediler içinde önemli bir ağırlığa sahiptir. 1993 yılında kamu sermayeli bankalar toplam mevduatın % 43.6'sına, toplam kredilerin %35.5'ine sahip olmuşlardır.

3)Türk banka sistemi homojen bir yapıya sahip değildir.

Bankalarımız arasında büyüklük bakımından önemli farklılıklar vardır. Banka sistemimizde çok şubeli büyük bankalar yanında, sayıca çok ancak ölçek itibariyle küçük bankalar da faaliyet göstermektedir.

Türk bankacılık sistemi, oligopolistik bir yapıya sahiptir. 1982 yılında 4 büyük banka (T.İş Bankası, Akbank ve Yapı Kredi Bankası) bankacılık sistemindeki toplam şubelerin %49'una, toplam mevduatın % 63.6'sına ve toplam kredilerin % 50.5'ine sahip bulunmaktadır.

1992 yılına gelindiğinde 5 büyük banka (sırasıyla T.C.Ziraat Bankası, T. Emlak Bankası, T. İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Halk Bankası) toplam mevduatın %56.6'sına, kredilerin %55.2'sine sahip olmuşlardır. Ancak 1993 yılında oranlarda biraz gelişme olmuş, bu bankaların mevduat içindeki payı %51.6'ya, krediler içindeki payı da %46.7'ye düşmüştür. Son yıllarda büyük bankaların toplam mevduat ve krediler içindeki payının giderek azaldığı, sistemin oligopolistik yapısının daha rekabetçi bir hal aldığı gözlenmektedir.⁷³

⁷³ Beyazıt YILDIRIM, **Türkiye Bankalar Birliği**, Bankalar Birliği Yayınları", Ankara, 1996, s.48

4)Türk banka sistemi şube bankacılığı tipinde çıkarma eğilimindedir.

Ülkemizde şube bankacılığı gelişmiştir. Türk banka sisteminin 1924 yılında 439 olan şube sayısı, 39 yılda (1963 yılında) 1.840'a yükselmiş 1963-1982 dönemini kapsayan 19 yılda ise 6.375'e ulaşmıştır. 1924'ten 1982 yılına kadar sürekli artan şube sayısı, daha sonraki yıllarda durağan hale gelmiştir. Hatta 1983, 1984, 1990, 1994 yılları şube sayılarının azaldığı yıllar olmuştur.

1982 yılında Türkiye'de şube başına mevduat aşırı şubeleşme nedeniyle 1.689.505 TL. Gibi çok geri bir düzeydedir. Şubeleşmenin durağan hale geldiği son yıllarda ise şube başına düşen mevduatta yükselmeler olmuştur. Bu değer 1991 yılında 25.33 milyar, 1992'de 47.21 milyar, 1993'te ise 83.56 milyar TL. olmuştur.

Her yıl yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle 1982 rakamları ile 1990'lı yılların rakamlarını karşılaştırmak olanaksızdır. Ancak, değerlendirmeye alınan son üç yılda şube başına düşen mevduat tutarında artış olduğu açıkça görülmektedir.

Bütün bu değerlendirmeden sonra, şube bankacılığı modelinin giderek terk edildiği sonucuna varılmaktadır.

5)Türk bankacılık sisteminin istihdama katkısı azalmaktadır.

1980'li yılların başına kadar önemli bir istihdam alanı olan bankalar bu özelliklerini yitirmektedir.

Türk Bankacılık sistemi özellikle 1980'lerden bu yana ortaya çıkan yeni bankacılık hizmetlerini ve işlevlerini karşılamak için otomasyona ve bilgisayar sistemlerine geçmişlerdir. Böylece diğer ülkelerin finans sektörlerinde olduğu gibi, Türk bankacılık sisteminde de çalışmaların sayısında genel bir azalma eğilimi gözlenirken, çalışanların niteliklerinde, eğitim düzeylerinde önemli artışlar olmaktadır.

1982 yılı itibariyle bankaların toplam istihdama katkısı 137.726 kişi iken 1991 yılında bu rakam 160.819'dur. 1992 yılında çalışan sayısı 154.519'a indirilmiş, bu indirim 1993 yılında da devam etmiş ve çalışan sayısı 151.445'e düşmüştür.

Personel başına aktif 1987 yılında 0.3 milyar TL iken 1993 yılının ilk altı ayında 4.7 milyara, personel başına mevduat ise 1987 yılında 0.2 milyar TL iken 1993 yılının ilk altı ayında 3.7 milyar TL'ye çıkmıştır.

6)Türk bankacılık sisteminde yeterince uzmanlaşmaya gidilmemiştir.

Kalkınma ve yatırım bankaları gelişmemiştir. Bütün bankaların 1993 yılı itibariyle sayısı, 3 tanesi kamu sermayeli, 8 tanesi özel sermayeli olmak üzere sadece 12'dir. Özel yasalarla ve belli konularda ihtisas bankacılığı yapmak üzere sadece 12'dir. Özel yasalarla ve belli konularda ihtisas bankacılığı da yapmaktadır. Özel yasa ile kurulan bu bankalardan bir kısmının ise özelleştirilmesi söz konusudur.

Öte yandan ticaret bankaları geleneksel görevleri yanında orta ve uzun süreli kredi verebilmekte, portföylerinde tahvil ve hisse senedi bulunabilmekte ve iş bankacılığının konusunu oluşturan iştirakçilik uygulamasına girebilmektedir.

Türkiye'de ticari bankalar evrensel banka niteliğindedir. Ticaret ve yatırım bankacılığını bünyelerinde birleştirerek müşterilerine her türlü hizmeti sunan bankalar "evrensel bankalar" olarak tanımlanmaktadır. Ticari bankaların bu özellikleri nedeniyle Türkiye'de yatırım ve kalkınma bankacılığının gelişmesi engellenmiştir.

Evrensel bankacılık, ABD, Kanada Almanya ve İngiltere dışında birçok Avrupa ülkesinde yasaklanmıştır. Bu ülkelerde Yatırım bankacılığı ile ticaret bankacılığı yasal olarak birbirinden ayrılmıştır.

Evrensel bankacılık, farklı alanlarda çok çeşitli ürünleri uzman bankalara kıyasla daha düşük maliyetle sunmaları, müşteriye çok çeşitli hizmetler verebilmeleri nedeniyle tercih edilmektedir.

7)Türk bankacılık sisteminde holding bankacılığı yaygındır.

Türk bankacılık sisteminin bir başka özelliği ise ticaret bankalarının yaklaşık tümünü belirli kişi, grup holding veya diğer bankaların denetimi altında bulunmasıdır.

Bankaların kredi sunumunun çok sınırlı, yeterli kredi fiyatından daha fazla önem kazandığı, ülkemizde tekeli sermayeye dönüşmenin veya bu niteliği korumanın yolu bir bankanın yönetimini ve denetimini ele geçirmek olmuştur. Bu konuda, geçtiğimiz günlerde özel bankalarımızdan birinin yöneticisi “çeşitli gruplar artık arkalarında bir mali müessese bulundurmanın önemini daha iyi kavramışlardır. Ekonomik rakamlar çok büyüyünce işletme sermayesi ihtiyacı gerek şahıs, gerekse grup sermayelerinin boyutlarını aştı ve bu nedenle banka sahibi olma arayışı başladı. Bu konuda ikinci bir etken döviz pozisyonu tutmanın gerektiği bazı avantajlardır” şeklinde açıklamada bulunmuştur.⁷⁴

Sermaye grupları arasındaki, bir banka sahibi olma yarışına ilk önce 7129 sayılı Bankalar Kanunu olarak sağlamıştır.

7129 Sayılı Bankalar Kanunu’nda değişiklik yapan ve 02.05.1985 Tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 3182 Sayılı Bakanlar Kanunu’nda da bankalara iştiraklerini kredilendirmede benzer ayrıcalıklar tanınmaya devam edilmiştir.

Bu durum, işlevleri ve sorumlulukları itibariyle, yarı kamu kurumu niteliğine sahip bankaların büyük bir kısmının ülkemizde belirli grupların özel finans kurumu haline dönüşmesine yol açmakta, ekonomik açıdan bağımsız bir yönetime sahip olmalarını engellemekte, kredi dağılımını çarpıklaştırmakta, ve holding bankacılığını engelleyici önlemlerin ivedilikle alınması konusunu gündeme getirmektedir.

⁷⁴ Aynı, s.55.

8)Özellikle son yıllarda bankalar büyük ölçüde açık döviz pozisyonu ile çalışma eğilimindedirler.

Son yıllarda TL'nin aşırı değerlenmesi, ekonomik ortamının da buna çok uygun olması ve bankalarımızın düşük maliyetli kaynak arayışları ve kârlılıklarını artırma çabaları bankalarımızın döviz kredisi kullanmaya teşvik etmiştir. Yani Türk bankaları açık pozisyonla çalışmaya başlamışlardır. Böylece bankalarımız kârlılıklarını artırıp özsermayelerini iyileştirmeye çalışmışlardır. Bunda 1990-1993 yılları arasında oldukça başarılı da olmuşlardır. Ancak 1994 yılının yaşanan kriz bankaları oldukça olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuzluğa karşın, 1995 yılı başından itibaren bankalarımızın açık pozisyonla çalışma eğilimlerinin devam ettiği gözlenmektedir.

9)Türk bankacılık sistemimizde büyük ölçüde özkaynaklar erezyonu yaşanmaktadır.

Yıllar itibariyle bakıldığında bankalarımızda özsermaye yeterliliği açısından bir erezyonun olduğu görülmektedir. 1994 yılında yaşanan kriz bunu daha da belirgin hale getirmiştir. Türk Bankacılık sisteminin geleceği ve sağlığı açısından özsermaye yeterliliği sorunun mutlaka çözülmesi gerekmektedir.

10)Türk Bankacılık sisteminde denetim ve gözetimden sorumlu organlar bu yetkileri bir şekilde kullanmamaktadır.

Türk banka sisteminin belirgin özelliklerinden bir diğeri de devletin ve T.C Merkez Bankası'nın sistem üzerinde önemli denetleme yetkileri olduğu halde, yetkilerin etkin kullanılmamasıdır.

T.C Merkez Bankası'nın öteki bankaları etkileme gücü ülkemizde oldukça fazladır. T.C Merkez Bankası daha önce de açıkladığı gibi 1211 Sayılı Yasa'sıyla öteki bankaların faaliyetlerini düzenleme ve yönlendirme amacı ile kullanılabileceği önemli yetkilerle donatılmıştır.

Öte yandan bankalarımız T.C Merkez Bankası kaynaklarından bir çok ülkelere kıyasla daha fazla yararlanmaktadırlar.

Ayrıca 1994 yılı başına kadar T.C Merkez Bankası Başkanı Türkiye Bankalar Birliği Yönetim Kurulu'nun Başkanlığı'nı da yapmıştır. 1994 yılında buna son verilmiştir.

Bütün bu olanaklara karşın, T.C Merkez Bankası tarafından son yıllarda banka sektöründe iyice açığa çıkan bunalımların önlenmesi yolunda yerinde ve zamanında bir müdahalenin yapıldığını söylemek oldukça güçtür.

11)Türk Banka Sistemi yeterince dış dünyaya açılmamıştır.

Her ne kadar 1980'li yıllarda dışa açılma konusunda belirli bir gelişme sağlandı gözlense de bugünkü görünümüyle Türk banka sisteminin yeterince uluslararası kredi piyasasından yararlanabildiğini, bu piyasaya hizmet sunabilecek durumda olduğunu ileri sürmek olanaksızdır.

12)Türk Bankacılık Sistemi'nin kayıtsal para yaratma gücü hala oldukça sınırlıdır.

Ülkemizde yasal düzenlemenin yetersizliği nedeniyle çek kullanımı yaygınlaşmamıştır. Oysa ki çekle ödemenin yaygınlaşması sistem dışına sızmaları önler, bankaların ve diğer finansal kurumların likiditelerini önemli ölçüde etkiler.

Öte yandan mevduat muazzam karşılık ve disponsibilite oranlarının yıllar itibariyle değerlendirildiğinde, oldukça yüksek oldukları göze çarpmaktadır.

Bu konuda en ilginç gelişme mevduat muazzam karşılık oranlarının 28.01.1994 ile 10.02.1994 tarihleri arasında TL. ve yabancı para mevduatı için sıfırlanmış olmasıdır. Ancak bu durum sadece 13 gün uygulanma şansı bulmuş, daha sonra tekrar belirli oranlar getirilmiştir.

13)Türk Bankacılık Sistemi'nde fon aktarma maliyeti çok yüksektir.

Türkiye'de bankacılık sisteminde fon aktarma maliyetini yükselten etkenlerin başında faiz marjının yüksekliği gelmektedir.

Mevduata ödenen faiz oranları ile kredi faiz oranları arasındaki marj olarak tanımlanan faiz marjı bankaların etkin çalışmasını engelleyecek kadar yüksektir. Bunun nedenleri arasında geri dönmeyen krediler, idari giderlerin yüksekliği, tahsili gecikmiş alacaklar, mevduat muazzam karşılıkları ve disponsibilite oranlarının yüksekliği ve enflasyon oranı gösterilmektedir. 1981-1985 ortalamalarına göre Türk bankacılık sisteminin faiz marjlarının OECD ortalamasının üzerinde olduğunu belirlenmiştir. (Aydoğan ve Çapoğlu, 1989,s. 28-30).

Tüm bu özellikleriyle Türk banka sisteminin sağlıklı bir yapıya sahip olduğunu ve finansal sisteminde kaynakların artırılması ve aktarılması konusunda yeterince başarılı ve etkili bulunduğunu söylemek olanaksızdır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bankacılık sistemindeki hastalıkların birçoğunun nedeni bu kesimin iyi yönetilmemesi ve etkili biçimde denetlenmemesi kadar, genel olarak ekonominin içinde bulunduğu koşullarda da aranmalıdır.

2. TÜRKİYE'DE KREDİNİN KAYNAĞI VE DEVLET SEKTÖRÜ İLE ÖZEL SEKTÖR ARASINDAKİ DAĞILIMI

Kredinin kaynağı, hükümetlerin bankalar ve kredi sistemi üzerinde tedbirler almasında, bankaların tam bir serbesti içinde çalışmalarında haklı olup olmadıklarını ortaya koyan en önemli kriterlerden biridir. Diğer taraftan, kredi kaynağının saptanması kredi düzeninin ve dağılımının eleştirisi için de gereklidir. Bu yüzden, önce genel kredi hacminin kaynağını araştırmakta hem yarar ve hem de gerek vardır.

2.1. Türkiye’de Kredilerin Kaynağı

Kredilerin kaynaklarının saptanması için kredi veren kurumların bilançolarının ve envanterlerin sağlam bir şekilde incelenmesi gereklidir. Bu incelemeyi kredi veren her kurum için ayrı yapmak mümkün olduğu gibi, kredi veren kurumları türlere ayırarak yapmak da mümkündür. Mali kurumları türlere ayırmakta yararlı olacaktır. Bu türlerimiz de şu şekilde olmaktadır:

i)Yalnız mali kurumlara, devlet kurumlarına ve mahalli idarelere kredi veren bankalar

- Merkez bankası
- İller Bankası
- Devlet Yatırım Bankası

ii)Bankalar sisteminde dahil olup çoğunlukla özel kişi ve kurumları kredileyen 43 banka

- Yasalarla kurulmuş bankalar (11 adet)
- Özel bankalar (5 adet)
- Yabancı bankalar (5 adet)

iii)Yalnız özel kişi ve kurumlara ait sınai işletmelere kredi veren sanayi bankaları

- Sınai yatırım ve Kredi Bankası
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

iv-Kooperatif şeklinde kurulmuş kredi kurumları

- Tarım Kredi Kooperatifleri
- Tarım Satış Kooperatifleri
- Esnaf Kefalet Kooperatifleri

-Şeker Pancarı Üreticileri Kooperatifleri

Bankalar sistemi deyimi aslında kredi veren bütün bankaları içine almalıydı. Nitekim Bankalar Kanunu önemli bir ayırım gütmemiştir. Fakat, bir kısım bankaların mevduat kabulüne yetkili olmaması, bir kısmının kişilerle ve özel kurumlarla bankacılık ilişkileri kuramaması; öte taraftan 43 bankanın işlemlerinin birbirine benzerliği, hepsinin resmi ve özel kurumlarla, kişilerle işlem yapabilmesi, bankalar sisteminden kaynaklanırken bu 43 bankanın kastedilmiş olması nedeniyle, bu 43 bankayı <<bankalar sistemi>> deyimiyle adlandırmak yararlı olacaktır.⁷⁵

2.2. Yalnız Mali Kurumlara, Devlet Kurumlarına ve Mahalli Kurumlara Kredi Açan Bankaların Kaynakları,

2.2.1. Merkez Bankası Kredilerinin Kaynakları

Merkez Bankası'nın 1970 başı, 1969 sonu durumunu gösterir bilânçosunun tetkikinden Merkez bankası kredilerinin kaynağını Devlet imkanlarından, Devlet gücünden ve kısmen de halkın tasarrufundan aldığı saptanmaktadır.

Merkez Bankası 31.12.1969 bilânçosunun aktifini şu şekilde özetlemek mümkündür.

Altın ve döviz mevcudu borçluları	2019700000
Krediler	18188100000
Tahviller	71700000
Bağlı Değerler (Demirbaşlar, garimenkuller)	80600000
Meskûkat	62000000
Pasifte karşılığı olan muhtelif hesaplar	2816200000
Krediler dolayısıyla mahsuba tabi	
Matlubat (marj)	767100000
Senetlerden	646900000
Tahvillerden	120200000
Aktif Toplamı	24.005.400.000

⁷⁵ Hayri R. SEVİMAY, **Bankalar Sistemi ve Kredi Düzeni**, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları, Eskişehir, 1971, s.12.

Merkez Bankası bilançosunun pasifini şu şekilde özetlemek ve pasifin kaynağını belirtmek incelememiz yönünden faydalı olur:

-Mülkiyeti Devlete ve hazineye ait pasif	11.988.000.000
-Tasarruf hakkı Devlete ait pasifler	723.100.000
-Mülkiyeti Merkez Bankası' na ait pasifler	449.000.000
-Mülkiyeti tasarruf sahibi halka ait paralar	3.675.800.000
II-Mülkiyeti Devlete – Merkez Bankasına,Tasarruf Sahiplerine ait Paralar	16.835.900.000
III-Devletin Gücünden Doğan Paralar	2.632.800.000
IV-Bankalar Mevduatı	1.327.500.000
V-Muhtelif Hesaplar	3.209.200.000
PASIFTOPLAMI	<u>24.005.400.000</u>

Görüldüğü üzere, Merkez Bankası pasifinin 19.468.700.000 lirası kaynağının %78'ini Devlet mülkiyetinden, kullanma hakkından ve gücünden, % 3'ünü Merkez Bankası'nın mülkiyet hakkından, % 19'unu halkın tasarrufundan almaktadır.

Merkez Bankası bilançosunun pasifinde görülen 1 milyar 327500000 liralık bankalar mevduatı tesadüfen son yılların en yüksek bakiyesidir. Bankalar mevduatı Mayıs 1970 sonunda 312600000, 20 Haziran 1970 tarihinde 397100000, 18 Temmuz 1970 tarihinde 315900000, 1 Ağustos 1970 tarihinde 342300000 liradır. Merkez bankası için bankalar mevduatı sık sık düşen, istikrar göstermeyen, güvenilir olmayan ve bankalar yönünden de ankes fazlalarını hem sağlam şekilde muhafaza etmek hem de değerlendirmek amacıyla kısa süreler için yatırılan paralardır. Bu yüzden, Merkez bankası için bankalar mevduatına önemli bir kaynak olarak bakmak olanağı yoktur.

Muhtelif hesaplar kaleminde görülen 3209200000 lira, büyük bir çoğunlukla aktifteki muhtelif hesaplara, mahsuba tâbi işlemlere karşılık teşkil etmekte ya da sağlamaktadır. Bu yüzden 3209200000 lira da kredi kaynağı niteliği görülmektedir.

18.188.100.000 liradan ibaret olup Türkiye mali kurumlar net kredi hacminin %30.6 sını sağlayan Merkez Bankası kredilerinin kaynağı Devletin ve Merkez Bankası'nın mülkiyet haklarından, Devletin gücünden ve kullanma hakkından, halkın bir kısım tasarruf mevduatından doğmaktadır.⁷⁶

2.2.2. Devlet Yatırım Bankası Kredilerinin Kaynakları

Devlet Yatırım Bankası Kredileri, genel net kredi hacminin % 17.4 oranında olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Bu teşekkülün kredilerinin kaynağının niteliği, Türkiye kredi düzeni ve bankalar sistemi üzerinde söylenebilecekleri etkileyecek ölçüdedir. Bu nedenle üzerinde önemle durulması gerekir.

Devlet Yatırım Bankası'nın 1969 ve 1970 yıllık raporları ile Bankalar Birliği tarafından yayımlanmış bulunan bilançosu incelersek.

Devlet Yatırım Bankası yaklaşık olarak 10.500.000.000 lira kesin kaynağa sahiptir. Devlet Yatırım Bankası'nın sağladığı kaynakların % 98.3 ünü krediye çevirerek, kaynakların kullanışı yönünden Türk bankacılığına örnek bir başarı kazandığını söylemek gerekir.

Devlet Yatırım Bankası 1969 ve 1970 yıllık raporlarında kaynaklarının 10.812.200.000 lira olduğunu ileri sürmüş ise de, buna banka tarafından çıkartılıp satılması sağlanamayan tahvillerin, geçici olarak bankada kalmış paraların da dahil oldukları yıllık raporlardan incelenmesinden anlaşılmaktadır. Oysaki satılmamış tahvil bedellerinin, bankaya önemli kullanma olanakları vermeyen, geçici olarak bankada kalmış paraların plâsman yönünden kaynak sayılmasına olanak yoktur. Bu bakımdan Devlet Yatırım Bankası kaynaklarını 10.500.000.000 lira olarak kabul etmekte zorunluluk vardır.

⁷⁶ Hayri R. Sevimay, Bankalar Sistemi ve Kredi Düzeni, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları, Eskişehir, 1971, s.18.

Devlet Yatırım Bankası'nın kaynaklarının doğuşunu aşağıdaki gibi nitelemek, gerçeğin bir başka türlü yansıtılmasından ibaret olmaktadır.

I- Devletten Çıkmış, Aslında Mülkiyeti De Devlete Ait Olan Paralar	2394888000
a) Banka Özkaynakları	1407816000
b) Hazine Kredileri	706500000
c) İktisadi Devlet Teşekküllerine verilen tahviller	47.700.000
d) Tevdiat	233172000
II- MÜLKİYETİ İŞÇİ VE MEMURA SORUMLULUĞU DEVLETE AİT PARALAR	5494600000
III- KULLANMA HAKKI DEVLETE AİT PARALAR	1031397000
IV- MÜLKİYETİ HALKA AİT PARALAR	1291527000
V- MÜLKİYETİ ÖZEL KİŞİ VE KURUMLARA AİT	287588000
TOPLAM KAYNAKLAR	<u>10500000000</u>

Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere, Devlet Yatırım Bankası'nın kaynaklarının % 32.6'sı mülkiyeti ve kullanma hakkı Devlete ait paralardan, % 52.3'ünü mülkiyeti memur ve işçilere ait olmakla birlikte sorumluluğu Devlete ait paralardan, % 12.3'ü daha önce belirtildiği gibi mülkiyeti alt ve orta tabaka ile nitelenen vatandaş zümrelerine ait paralardan doğmaktadır. Mülkiyeti ve sorumluluğu Devlete, memura, işçiye, orta ve alt tabakalardan vatandaşlara ait paralardan doğan kaynaklar 10.212.412.000 liraya ulaşmaktadır. Bu miktar Devlet Yatırım Bankası'nın tüm kredilerinin % 99'una denmektedir. Başka bir deyimle, Devlet Yatırım

Bankası'nın Devlet ekonomik sektörüne açtığı kredilerin % 99'u kaynağını büyük ölçüde mülkiyeti, kullanma hakkı ve sorumluluğu Devlete ait paralardan, kısmen de mülkiyeti alt ve orta tabakaya ait tasarruf mevduatından almaktadır.⁷⁷

2.2.3. Merkez Bankası, İller Bankası, Yatırım Bankası Ve Bunların Kaynakları Hakkında Toplu Açıklama

Devlet Yatırım Bankası, Devlet Ekonomik Sektörü dediğimiz, sermayenin tamamı ya da en az % 51'i Devlete ait iktisadi kurumlara ve bunların kurdukları müessese ve iştiraklere kredi veren bir mali kuruluştur. Devlet Ekonomik Sektörü'nden hangilerine ne tutarda kredi verdiği ileride görülecektir.

İller Bankası, Mahalli İdariler diye adlandırdığımız Belediye ve Özel İdareler ile bunların kurduğu ekonomik işletmelere kredi verir.

Merkez Bankası ise, hazine'ye, İktisadi Devlet Teşekküllerine, katma bütçeli idarelere, resmi ve özel bankalara kredi veren mali bir kurumdur.

Krediler yönünden, üç bankanın ortak yanı kişilere değil kurumlara kredi vermeleridir. Krediledikleri kurumlar bakımından ayrıldıkları nokta da: İller Bankası ile Devlet Yatırım Bankası'nın verdikleri kredilerin Mahalli İdareler'de ve Devlet Ekonomik Sektörü'nde kalmasına karşılık , Merkez Bankası'nın resmi ve özel bankalara verdiği kredilerin toplam tutarı 29 milyar 215.002.000 liradır ve bunun 6.5 milyar lirası resmi ve özel bankalar kanalıyla özel kişi ve kurumlara, 22.715.002.000 lirası da Mahalli İdareler ile Devlet Ekonomik Sektörü 7.ye verilmiş bulunmaktadır.

Kaynaklar yönünden Merkez Bankası, Devlet Yatırım Bankası ve İller Bankası'nın ortak yönleri ise, her üçünün de kaynaklarının büyük ölçüde Devletin mülkiyet ve kullanma hakkından, gücünden, sorumluluğundan ve küçük ölçüde de halkın tasarrufundan doğmuş olmasıdır.

⁷⁷ Hayri R. Sevimay, Bankalar Sistemi ve Kredi Düzeni, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları, Eskişehir, 1971, s.20.

3. KREDİLERİN SEKTÖR ARASI DAĞILIMI

a)Türkiye’de kredilerin sektör arasında nasıl dağıldığı bilinmektedir. Kurumların bu konuda verdikleri rakamlar birbirini tutmamaktadır.

Türkiye’de, hemen her yıl sonunda pek çok kurum, yıl içindeki çabalarını, uğraşlarını ve bunların sonucunu gösteren, birinci kalite kâğıtlardan, raporlar düzenlerler. Çoğunlukla bu raporlarda, Türkiye’nin mercimek üretiminden mercimek fiyatından tutunuz, Yunanistan’dan Japonya’ya kadar yabancı ülkelerin ekonomik durumlarına, GATT’nın yıl içinde hangi konulara önem verdiğine, Uluslararası Para Fonu’nun ve diğer milletlerarası kurumların yıl içindeki önemli ya da önemsiz toplantılarına değinilir. Dünya ekonomisinin geniş eleştirilere yer verilen bu raporlarda Türkiye’nin para ve kredi durumu, kredilerinin dağılımı üzerinde de durulur. Ancak, bu raporlardan birinde belirtilen konu diğerlerindeki hiç uymaz.⁷⁸

b)Türkiye’de kredinin sektör arası dağılımının bilinmesi hem plânlama, hem imkânların ekonomik gayeye ve sosyal prensiplere uygun kullanılmasını sağlama bakımından zorunludur.

Türkiye’de genel net kredi hacmi safi ulusal gelirin %60’ına ulaşmış ve para hacminin beş misli misini aşmıştır. Böylelikle kredi, Türk ekonomik hayatında paradan önemli bir gerçek olmuştur. Hükümetlerin ekonomik programlarını uygulayabilmeleri, geçerli tedbirleri düşünüp alabilmeleri, değerlendirmeleri yapabilmeleri için kredilerin gerçek dağılımlarını da bilmeleri gereklidir.

Türkiye genel kredi hacminin bilinmediğini, oysa bilinmesinde büyük yarar ve gerek bulunduğunu belirtmişim. Bu kredi dağılımı için de geçerlidir. Bir örnek verecek olursak. Türkiye’de ticaret ekonomiyi olumsuz yönde etkileyecek şekilde gelişmiştir. O kadar gelişmiştir ki, 25 aileye bir adet alım satım yeri düşmektedir. Bu sonuçta, ticaret sektörüne bankaların geniş ölçüde kredi vermesinin etkisi pek büyük olmuştur. Kredi etkenini kısararak, ticaret sahasının normal hale gelmesini ya da olumsuz etkenlik derecesinin artmasını önlemeyi hükümetin düşündüğünü kabul edelim. Acaba amacına ulaşması için Hükümetin ticaret sektöründe ne ölçüde kredi

⁷⁸ Aynı, s.45.

bırakması, ne ölçüde kredi çekmesi gerekecektir? Önce bu ölçüleri saptamak için ticaret alanında verilmekte olan kredi tutarlarının bilinmesi zorunludur. Uygulama sırasında verilen kredi tutarlarının bilinmesi gerekir ki, değerlendirmeler yapılabilsin. Ölçü gözetmeden, ticaret alanında ekonomiyi olumsuz yönden etkileyecek buhran yaratmaktan tahakkukuna maruz kalabiliriz.

İsabetli plân ve programlar yapabilmek, uygulamada amaca ulaşabilmek, uygulamayı belirli zaman aralıklarında kontrol edip değerlendirebilmek için, para konusuna da hâkim olmamız; krediyi harcamayla, sektörlere dağıtımıyla, asıl ve yan etkileriyle tam olarak bilmemiz gerekir. Emisyon tutarını ve dağılımını bilmeden de nasıl tedbir almayı düşünemez isek, kredi tutarını ve dağılımını bilmeden de tedbir almayı düşünmemeliyiz. Kredi ile birlikte para, ekonominin idaresi yönünden dizgine benzerler. Bunların her ikisini de ne ölçüde gerektiğimizi, ne ölçüde serbest bıraktığımızı her zaman bilir olmalıyız.

Türkiye’de bu çalışmalar yapılmamıştır. Hangi sektöre ne ölçüde kredi veriliyor hesaplanmamıştır. Bankalar bu bilgileri her zaman verebilecek kıvama getirilmemişlerdir. Bankalarımızın hesap plânları bu bilgileri vermeye yeterli değildirler.

Türkiye’de ancak ihtisas bankaları kendi konularında verdikleri kredi tutarını bilirler. Örneğin: Ziraat Bankası verdiği zirai kredilerin tutarını, Emlâk Kredi Bankası verdiği konut kredilerinin tutarını bilir. Diğerleri bilinmez.

4. DEĞERLENDİRMELERİ ÖZELLİK GÖSTEREN KREDİLER

Tarım kredileri, uluslararası ticaretin finansmanına yönelik krediler, tüketici kredileri ve bayındırlık hizmetleri alanında müteahhitlik yapan firmalara verilen krediler üzerinde durmak yararlı olacaktır.

4.1. Tarım Kredileri

Ekonomik faaliyet arasında tarımın ağırlık taşıdığı dönemlerde, tarım kredileri, ticaret bankaları olarak nitelendirdiğimiz bankaların kredi portföyünde önemli yer tutarken, günümüzde ticaret bankalarının tarım kesimine doğrudan veermiş olduğu kredilerin payı büyük ölçüde azalmıştır. Ticaret bankalarının tarım kesimine açmış oldukları kredilerin payının azalma eğilimi göstermesi, diğer ekonomik sektörlerin hızla gelişmesi sonucu tarım kredilerinin özellikleri ve diğer kredilere göre daha riskli olmalarıyla açıklanabilir. Kuşkusuz, 1930 dünya ekonomik bunalımı sırasında tarım kesimini kredilendiren bankaların yaşamış oldukları acı deneyimler de ticaret bankalarını bu kesimin finansmanında isteksiz olmaya itmiştir. Günümüzde hemen tüm dünyada tarım kredileri, genellikle devlet tarafından desteklenen ve bu tür kredilerin özelliklerini bilen yerel bankalar ve/veya bu alanda uzmanlaşmış kredi kurumları, kooperatif bankalar tarafından verilmektedir. Ticaret bankaları, tarım kesimini, daha çok, çiftçilere vâdeli tarım araç ve gereçleri satan aracılara kredilendirme yoluyla, kooperatif bankaları dolaylı bir şekilde finanse etmektedirler.⁷⁹

4.1.1. Tarım Kredilerinde Riski Artıran Etmenler

Tarım kredilerinde riski artıran, geri ödeme oranını düşüren etmenler şöyle zayıf krediler olarak nitelendirirler.

Tarım kredilerinde riski artıran, geri ödeme oranını düşüren etmenler şöyle özetlenebilir.

(i) Tarım ürünlerinde elverişsiz maliyet-fiyat ilişkisi.

Birçok tarım ürünlerinde elverişsiz maliyet-ilişkisi, tarım gelirlerinde büyük dalgalanmalara yol açmakta dolayısıyla kredilerin geri ödenmesinde olumsuz etki yapmaktadır. Tarım ürünlerinde elverişsiz maliyet-fiyat ilişkisi, büyük ölçüde, tarım ürünlerine karşı talebin esnek olmamasından doğmamaktadır. Tarım ürünleri üretiminin arttığı dönemlerde, bu ürünlere karşı talep aynı hızda artmadığından. Tarım ürünleri fiyatları düşmektedir. Ürün fiyatlarının düşmesi, kredilerin geri ödenmesinde büyük sorunlar yaratmaktadır.

⁷⁹ Öztin AKGÜÇ, **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, Avcıol Basım yayın, İstanbul, 1992 , s.222.

Çiftçilerin, fiyat düşüşüne karşı tepkileri de diğer sektörlerde faaliyette bulunan işletmelerden farklı olmaktadır. Tarım dışı alanlarda faaliyet gösteren işletmeler, fiyat düşüşü karşısında üretimlerini derhal veya bir zaman aralığı ile kısıbıldıkları halde tarım işletmeleri, tarımda üretim süreci genellikle uzun olduğundan bu esneklikten yoksundurlar. Ayrıca çiftçiler fiyat düşüşü karşısında, aynı gelir düzeyini koruyabilmek için daha fazla üretmek çabası içerisine girmekte, bu çaba, fiyatların daha da düşmesine yol açarak bir kısır döngüsü yaratmaktadır. Özetlersek, tarım ürünlerinin genellikle arz ve talebin esnek olmayışının yarattığı gelir dalgalanmaları, tarım kredilerinde riski artıran başlıca etmen olmakta, fiyatların düşme eğilimi gösterdiği dönemlerde üreticilerin mali olanakları, yükümlülüklerini yerine getirmek için yeterli bulunmamaktadır.

Ancak günümüzde devletlerin, tarımda fiyat ve gelir istikrarı sağlamaya yönelik destekleme politikası izlemeleri, tarımda gelir dalgalanmalarının şiddetini ve dolayısıyla tarımsal kredilerin riskini azaltan bir etmen olmaktadır.⁸⁰

ii) Tarımsal üretimin büyük ölçüde hava koşullarına bağlı olması

Tarım ürünleri fiyatlarında kararsızlık, hava koşulları gibi kontrolü çiftçilerin elinde olmayan etmenlerin etkisiyle de artmaktadır. Tarımda mekanizasyona gidilmesine, gübre , ilaç gibi girdiler kullanılmasına, sulama olanaklarının artmasına, modern teknolojilerin uygulanmasına karşın, üretim gene de hava koşullarına bağlı bulundurmakta, bolluk ve kıtlık yıllarının birini izlemesi, gelir dalgalanmalarına yol açmaktadır.

iii) Doğal yıkılımlar

Kuraklık, hastalık, su baskını gibi doğal yıkılımlar etkilerini tarımsal üretim üzerinde daha şiddetli olarak göstermekte, kredilerin geri ödenmesini güç hata olanaksız hale getirmektedir.

⁸⁰ Aynı, s.223.

Tarımsal alanda elverişsiz maliyet-faaliyet ilişkisi, üretimin büyük ölçüde hava koşullarına bağlı oluşu, doğal yıkımlardan etkilenme, tarımsal gelirlerde büyük kararsızlığa yol açmakta, dolayısıyla kredilerdeki belirsizliği artırmaktadır. Bu durum bankaları, kredilendikleri çiftçilerin gelirlerini tahmin edebilme olanağından yoksun bırakmaktadır.

iv) Tarımda küçük aile işletmelerinin yaygın olması

Tarımda küçük aile işletmelerinin yaygın oluşu, verilen kredilerin, tarımsal faaliyetlerin finansmanında mı yoksa ailenin tüketim gereksinmelerinin karşılanmasında mı kullandığını ayırırda büyük güçlükler yaratmaktadır. Benzer sorun, küçük işletmelerin kredilendirilmesinde de gözlenmektedir. Küçük, tek sahipli veya aile işletmelerinde, işletmenin faaliyetinin finansmanı ile kişisel gereksinmelerin karşılanması birbirinden kolaylıkla ayrılamamaktadır. Tarımda, özellikle gelirin düşük olduğu yıllarda, kredilerin tarım girdilerinin sağlanması yerine ailenin yaşam giderlerinin karşılanmasında kullanılması riski yüksektir. Tarım işletmelerinin yeterli bir kayıt düzeni olmadığından, kredilerin kullanımının izlenmesi de finansman kurumları açısından son derece zordur.⁸¹

Kredilerinin gerçek güvencesi, krediyi alan işletmenin üretim kapasitesini ve gelirini yükseltmesidir. Alınan kredilerin, kişisel ihtiyaçların veya ailenin yaşam giderlerinin karşılanmasında kullanılması hallerinde işletmenin üretim kapasitesi, gelir yaratma olanakları genişlemeyeceğinden kredinin geri ödenmesi tehlikeye girmektedir.

v) Kredi taleplerinin değerlendirilmesi için gerekli bilgilerin eksik oluşu,

Sağlıklı kredilendirmenin ön koşullarından biri, sağlıklı bir kredi analizidir. Sağlıklı kredi analizi yapabilmek için de borçlunun ödeme gücüne ve isteğine etki yapan tüm etmenlerin bilinmesi gerekir. Ancak bu temel ilkenin, tarım kredilerine uygulanması olanağı zayıftır. Çiftçiler, hemen tüm ülkelerde, düzgün muhasebe kayıtları tutmamalarıyla, defter tutmaktan kaçınmamalarıyla ün yapmışlardır. Yaşam koşulları, gelir düzeyleri, aile gereksinmeleri için üretiminde bulunmaları, değer

⁸¹ Aynı, s.222.

yargıları, çiftçileri böyle bir tutum içerisine itmiştir. Ayrıca vergi kanunlarının işletmeleri düzgün defter kayıtları tutmalarında etkili olmuştur. Vergi kanunlarının işletmeleri düzgün defter kayıtları tutmağa, belirli dönemler sonunda mali tablolar düzenlemeye zorlayıcı bir yönü vardır. Ancak vergi kanunları ile çiftçilere tanınan ödüller, vergi kanunlarının bu zorlayıcı etkisinin tarım kesimde duyulmasını engellemiştir. Bugün ancak Pazar için üretiminde bulunan büyük işletmeler, olması gereken şekilde muhasebe kayıtları tutmaktadır.

Bankalar yasaları da, çiftçilerin kredilendirilmesinde, hesap durumları alınmasında bazı kolaylıklar getirmişlerdir. Düzgün muhasebe kayıtları tutmayan, belirli dönemler sonunda sağlıklı mali tablolar düzenlenmeyen çiftçilerin kredi taleplerinin, gerektiği şekilde incelenmesi, değerlendirilmesi olanağı zayıftır. Ayrıca tarım işletmeleri çok sayıda ve dağınık olanaklarından finansman kurumlarının, diğer kanallar aracılığıyla, bu işletmeler hakkında sağlıklı bir kredilendirme kararının ön koşulu olan kredi incelenmesini gereği gibi yapma olanakları da çok sınırlıdır.⁸²

vi) Tarım kesiminde üreticilerin kredi sözleşmesi şartlarını yerine getirmeye gerekli özeni göstermemeleri.

Çiftçilerin, mali olanakları kredinin geri ödenmesi için elverişli olsa dahi, savsama (ihmal) göstermeleri, kredi koşullarının yerine getirilmesine önem vermemeleri, tarım kredilerinde geri dönüş oranını düşürmektedir.

vii) Politik ve toplumsal nedenler.

Politik ve toplumsal nedenlerle, geri ödenmeyen krediler için derhal kovuşturmaya geçilememesi, yasalarla sık-sık kredilerin ertelenmesi, uzun vadeli taksitlere bağlanması da kredilerin geri ödenmesine olumsuz etki yapmaktadır.

viii) Tarım kesimi finanse eden kredi kurumlarının örgütlerinin ve yönetimlerinin yetersiz oluşu.

Tarım kesimi finanse eden kredi kurumlarının, bu tarz kredilerin özelliklerini yeterince bilmemeleri, bazen tekdüze ve katı kalıplara bağlı kalmaları, kredi

⁸² Aynı, s.224

taleplerinin incelenmesinde diğer kredilere uyguladıkları kuralcı (klâsik) ölçüleri uygulamaya kalkışmaları, bazen politik kayıtlarla hareket etmeleri ve tüm çiftçilere ulaşabilecek şekilde örgütlenmemiş olmaları, tarım kredilerinde geri ödeme oranını azaltan etmenlerden biri olmaktadır.

Başlıca sayılan bu nedenlerle, tarım kredileri riski yüksek, değerlendirmeleri özellik gösteren kredilerin başında yer almaktadır.

4.1.2. Tarım Sektöründe Kredi Gereksinmesini Artıran Etmenler

Tarım sektöründe kredi gereksinmesini artıran başlıca etmenler şöyle özetlenebilir.

i) Gelir ve giderler arasında zaman uyumunun olmaması

Tarım kesiminde giderlerin yapıldığı dönemle gelirin elde edildiği dönem arasında oldukça uzun zaman aralığı vardır. Bu zaman uyumsuzluğu, tarımda kredi gereksinmesini artırmaktadır. Özellikle tek ürün yetiştiren çiftçilerde gelirler belirli aylarda toplandığından, bu zaman uyumsuzluğu ve bundan doğan kredi gereksinmesi daha iyi gözlenmektedir. Değişik ürünler elde eden çiftçilerde gelirler de yıl içerisinde görece olarak dengeli şekilde yayılacağından, gelir ve giderler arasındaki zaman uyumsuzluğu nedeniyle duyulan dış finansman (kredi) gereksinmesi azalmaktadır.

(ii) Tarımın makinalaşması ve modern girdilerin kullanılması.

Tarımın makinalaşması, modernleşmesi, gübre, mücadele ilaçları gibi girdilerin kullanılması tarımda kredi gereksinimini artırmaktadır.

(iii) Kapalı ev ekonomisinden Pazar için üretime geçiş

Tarım işletmelerini, kendi ihtiyaçları için üretiminden, diğer bir deyişle kapalı ev ekonomisinden Pazar için üretimde bulunma aşamasına geçişleriyle de kredi gereksinimleri artırmaktadır. Bu aşamada tarım işletmesi, kendi-kendine yeterli

olmaktan çıkmakta, ürettiğinin çok daha az bir bölümünü tüketmekte, dışarıdan mal ve hizmet alımlarını finanse etmek için daha fazla krediye gereksinme duymaktadır.⁸³

4.1.3. Tarım Kredilerinin Amaçlara Göre Ayırımı

Tarım kredileri, çeşitli yönlerden ayırma tabi tutulabilir. Örneğin kredinin güvencesine, kredinin amaçlarına, kredinin sağlandığı kaynaklara (kamu ve özel) göre tarım kredileri tasnif edilebilir. Fakat analiz açısından en anlamlı ayırım, amaçlara göre olduğundan, tarım kredilerinin amaçlara göre ayırımı üzerinde durmak yararlı olacaktır. Çiftçilerin kredi gereksinmelerine cevap vermelerine göre, tarım kredilerinde dörtlü bir ayırım mümkündür. (i) Çiftçilerin cari üretim giderlerini karşılamaya yönelik işletme kredisi (çevirme kredisi), (ii) Kısa süreli sürüm ve satış kredileri, (iii) Çiftçilerin orta vadeli yatırımlarını finanse etmeye yönelik krediler, (iv) Arazi edindirme kredileri...

(i)Çiftçilerin yıllık üretim giderlerini karşılamaya yönelik krediler (Çevirme kredisi)

Çevirme kredileri, çiftçinin yıllık üretim giderlerini karşılamaya yönelik; diğer bir deyişle üretim için gerekli giderlerin (tohum, gübre, mücadele ilacı, akaryakıt, işgücü) sağlanabilmesi için verilen kredilerdir. Çiftçinin bu tür kredilere gereksinmesi, ürünün yetiştirme döneminde duyulmaktadır. Çiftçilere verilen çevirme kredileri, mevsimlik finansman gereksinmelerinin giderilmesi için ticari ve sınai işletmelere verilen kısa vâdeli kredilere benzetilebilir ve onlarla kıyaslanabilir. Çiftçilerin bu tür kredilere gereksinmesinin her yıl belirli mevsimlerde yenileceği açıktır. Belirli dönemlerde yoğunlaşan üretim giderlerinin, mevsimlik kredi talebi doğurması ve bunun her yıl yinelenmesi doğaldır.

Çevirme kredileri normal olarak, ilgili yalın ürün satış hasılatı ile geri ödenmelidir. Bu nedenle çevirme kredileri, nitelikleri ve karşıladıkları finansman gereksinmesi gereği, kısa vadeli kredilerdir ve bu kredilerde süre en fazla bir yıldır. Çevirme kredilerinin, belirli bir vâdenin sonunda tümünün geri ödenmesi gerekir.

⁸³ Aynı, s.225

(ii) Kısa süreli sürüm ve satış kredileri.

Tarımsal ürünleri işleyerek hazırlamak ve bunların iç ve dış pazarlardaki sürüm ve satışını kolaylaştırmak için üreticilere veya üreticilerin oluşturdukları satış kooperatiflerine, ürün veya senet karşılandığında veya diğer şekillerde verilen kredilerdir. Söz konusu kredilerin vadesi genellikle güvence olarak gösterilen ürünün dayanma süresine göre saptanmakla beraber, hiçbir şekilde, izleyen yılda ürünün tekrar elde edileceği mevsime kadar uzanmamaktadır.

(iii) Çiftçilerin orta vadeli kredi gereksinmelerini karşılamaya yönelik krediler.

Bu kategori krediler, çiftçilerin üretici, ömrü veya yararı bir yıldan daha uzun olan yatırımlarını (arazi edinme hariç) finanse etmek için verebilmektedir. Özellikle söz konusu krediler canlı demirbaş, tarım ve gereçleri, traktör, diğer taşıt araçları alımı ve/veya arazinin verimli hâle getirilmesi, binaların ekonomik değerini artırıcı büyük bakım ve onarımlar için kullanılmaktadır. Tarımın makinalaştırma olması, çiftçilerin orta süreli bu tür kredi taleplerini artırmaktadır.

Çiftçilere verilen orta süreli krediler, genellikle teminatlıdır. Süre uzadıkça riskin artması, kredi kurumlarını güvence almaya itmektir. Taşınabilir mallar üzerinde rehin hakkı tesisi; kredinin tamamı geri ödeninceye kadar, kredi ile alınan araç ve gereçlerin kredi kurumunca satın alınarak belirli bir süre için çiftçilere kiralanması, söz konusu kredilerin güvencesini oluşturmaktadır. Alınan kredilerin, arazinin iyileştirilmesi, binaların ekonomik ömrünü uzatıcı, değerini artırıcı, yatırım harcamalarının finansmanında kullanılması halinde taşınmaz mal ipoteği güvence olarak alınmaktadır.

Orta vâdeli tarımsal krediler, genellikle periyodik taksitler halinde geri ödenmektedir. Bu geri ödenme şekli, özellikle gelirleri fazla damgalanma göstermeyen tarım işletmeleri için daha elverişli bulunmaktadır. Ancak tarım sektöründe gelirler istikrarlı olmadığından, eşit taksitlerle geri ödeme, bu sektörün özelliğine uygun düşmemektedir. Tarım kesiminin özellikleri gözönünde tutularak, taksitler değişen tutarlarda saptanmakta ve geri ödeme konusunda bazı esneklikler tanınmaktadır.⁸⁴

⁸⁴ Aynı, s.226.

Ülkemizde verilmekte olan donatma ve verimlendirme kredileri, çiftçilerin orta vadeleri kredi gereksinmelerini karşılamaya yönelik kredi türlerinin tipik örneklerini oluşturmaktadır. Donatma kredisi, tarımsal işletmenin cansız ve canlı demirbaşını oluşturan araçlarla çiftçiye donatma amacını gütmektedir.

Söz konusu kredilerde vade, bu kredilerle elde edilen iktisadi değerlerin hizmet sürelerine göre ve bu hizmet sürelerinin yarısını geçmemek üzere en fazla beş yıldır. Donatma kredileri periyodik taksitlerle geri ödenmektedir.

Tarımsal üretimi verimlendirme ve iyileştirme kredileri, toprağın ıslah edilmesine, sulanmasına, kullanım süresi uzun makina ve gereçlerin satın alınmasına olanak vermek için açılmakta olup, vadeleri 20 yıla kadar uzayabilmektedir.

(iv) Uzun vâdeli arazi edindirme kredileri.

Çiftçilerin tarımsal işletmeye sahip kılmak veya mevcut işletmeyi genişletmek amacıyla verilen bu krediler uzun vadeli olup ; ülkemizde vâde 20 yıla, ABD de 40 yıla kadar uzayabilmektedir. Çiftçi tarafından elde edilen taşınmaz mal üzerinde tesis edilen rehin, genellikle kredinin güvencesini oluşturmaktadır. Arazi edindirme kredileri de, tüm uzun süreli kredilerde olduğu gibi, periyodik taksitler halinde geri ödenmektedir.

4.1.4. Tarımsal Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesinde Dikkate Alınacak Etmenler

Tarım kredilerinde de finansman kurumları, kredi talepleri arasında bi- seçim, bir sıralama yapmak ve kredi isteminde bulunan çiftçilerin kredi değerliliğini saptamak durumundadır. Günümüzde bankaların, tarım kesimini kredilendirirken, eskiye kıyasla daha bilimsel davrandıkları, daha ileri teknik ve yöntemler uyguladıkları söylenebilir. Tarım kredilerinin özelliği nedeniyle, kredi değerliliğinin saptanmasında ölçütler (kriterler), dikkate alınacak etmenler, bankaların diğer kredilerde uyguladıkları alışlagelmiş ölçütlerden farklıdır.⁸⁵

⁸⁵ Aynı, s.227.

Kredi değerlerinin saptanmasında dikkate alınacak etmenler şöyle özetlenebilir.

(i) Kredi talep eden çiftçinin kişisel nitelikleri, moralitesi.

Kredi sisteminde bulunan çiftçinin, dürüstlüğü, borç ödemedeki titizliği, içten davranışları, çalışkanlığı, tutumluluğu, yeni teknolojileri uygulamaya açık oluşu, çiftçiliği yönetme yeteneği, deneyimli oluşu, toplumdaki saygınlığı gibi kişisel nitelikleri, kredi değerlerinin saptanmasında ön planda dikkate alınmalıdır.

(ii) Gizilgüç (potansiyel) gelir yaratma kapasitesi.

Kredi, esas itibariyle gelecekte yaratılacak gelirlerle geri ödeneceğinden kredi isteklisi çiftçinin gelecekteki gelir yaratma gücü, kredi kararlarında büyük önem taşır.

Bankalar, deneyimleriyle, tarım kredilerinde ipotek gibi alınacak maddi güvencelerin, kredinin geri alınması açısından etkili olmadığını saptamışlardır. Bir kredi kurumunun, kredi geri ödemediği gerekçesiyle, ipotek edilen tarlayı veya rehnedilen taşınır malları satarak krediyi geri alması, politik ve toplumsal nedenlerle kolay hatta mümkün olmamaktadır. Özellikle çiftçinin kontrolü dışında ekonomik koşulların sonucu kredi geri ödenmemişse, maddi güvencelerin paraya çevrilmesi bütünüyle olanaksız hale gelmektedir. Söz konusu koşullar altında, çiftçinin araç ve gereçleri büyük ölçüde satış kabiliyetlerini de yitirmektedir.

(iii) Toprağın verimliliği

Kredi isteklisi çiftçinin toprağının verimliliği, yukarıda belirtilen gelir yaratma kapasitesi ile yakından ilgilidir. Bu nedenle toprağın verimliliği, tarım kredilerini değerlendirirken üzerinde önemli durulması gereken etmenlerden biridir. Diğer koşullar aynı kalmak üzere, verimliliği fazla olan toprakların, daha yüksek gelir yaratması doğaldır. Verimsiz topraklar, verimli topraklar kadar hatta daha fazla işçilik, sermaye gibi üretim faktörlerine gereksinme gösterdiği halde, daha az ürün vermektedir. Toprağın verimli olmasının yanı sıra kredi isteklisi çiftçinin, toprağın düzeltilmesine (ıslahına) yönelik bir programı, ürün döngüsü (rotasyonu) ve kullanılmağa elverişli teknik ve yöntemler konusunda da bilgili olmalıdır.

(iv) Geçmişe ait mali bilgiler ve geleceğe ait tahminler.

Kredi talepleri değerlendirirken, geçmişe ait mali bilgiler kadar geleceğe ait faaliyet plan ve tahminlerine de gereksinme duyulur. Ekilecek arazinin genişliği, üretim yöntemleri, yetiştirilecek ürünler, işgücü gereksinimi gibi konularda, kredi isteklisinden bilgi ve tahminler alınmalıdır. Çiftçiler de, tıpkı diğer işletme sahipleri gibi, başarabileceklerinin çok üstünde girişimde bulunmamalıdır.

(v) Kredi isteklisinin araç ve gereçleri

Kredi isteklisinin araç ve gereçlerinin yeterli oluşu, bir yandan finansman gereksinmesini azalttığı gibi; diğer yandan gelir yaratma kapasitesi üzerinde de olumlu katkısı olur. Bu nedenle kredi isteklerini değerlendirirken analistler, çiftçinin araç ve gereç parkını da göz önünde tutmalıdırlar.

(vi) Kredi isteklisinin öz varlığı

Öz varlık, kuşkusuz, alacaklılara karşı bir emniyet yastığı görür. Ayrıca kredi isteklisinin öz varlığının yeterli oluşu, o kişinin yönetim yetenekleri ve tutumluluğu konusunda da ip ucu verebilir.

4.1.5. Tarım Kredilerinin Riski Azaltması İçin Alınabilecek Önlemler

Tarım kredisinde, kredinin geri dönmeme riskini azaltmak, geri ödeme oranını yükseltmek için, yukarıda açıklandığı şekilde, kredi isteklisinde bazı nitelikler aranacağı gibi, buna ek olarak şu önemlerde alınabilir.

(i) Bankada tarım alanında uzmanlaşmış analistler çalıştırılmalı.

Diğer ülkelerde tarım kesimini kredilendiren bankalar, kredilendirme tekniklerini geliştirmek için, üretim teknolojisini, tarımın sorunlarını, çevre koşullarını bilen uzmanlardan yararlanmaktadırlar. Bu uzmanlar, aynı zamanda, kredi isteklisi çiftçilere, sorunların çözümü konusunda danışman olarak da hizmet vermektedirler.

(ii) Kredinin tahsis amaç ve yerlerine uygun olarak kullanılması, başka kullanım alanlarına sızmasının önlenmesi.

Kredinin geri ödenebilmesi için, krediyi alanın üretim kapasitesini ve gelirini artırması gerekir. Bunun da ön koşulu, kredinin, tahsis amaçlarına uygun şekilde kullanılmasıdır. Krediyi alan, gelir yaratma kapasitesi arttığı takdirde ancak kredinin anapara ve faiz şeklindeki yükünü taşıma olanağı elde eder.

Kredinin amaca uygun olarak kullanılmasının sağlanmasında, tarım kredilerinin tamamının veya bir bölümünün aynı olarak verilmesi, etkin bir önlem olarak önerilmekte ve uygulamada başarılı sonuçlar alındığı gibi sürülmektedir. Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankasının (Dünya Bankasının) bir araştırmasında, gelişmekte olan ülkelerdeki bazı deneyimlerin, kredilerin, özellikle küçük çiftçiler tarafından üretimi artırmak amacıyla kullanılmasında, aynı olarak sağlanmasının etken bir araç olduğunu ortaya koyduğu belirtilmektedir.

(iii) Kredi kurumu tarafından etkili bir kredi kontrolü uygulanması

Kredi kontrolü, tüm kredilerde riski azaltan bir etmen olmakla beraber, özellikle tarım kredilerinde kontrol, büyük önem taşımaktadır. Kredi kontrolü, kredilerin verilmiş amaçlarına uygun olarak kullanılmasını sağladığı gibi, finansman kurumlarına, çiftçilere gerekli uygulamalarda bulunmak, önlemler önermek olanağını da vermektedir.

(iv) Ürünün satışı ile kredinin geri ödenmesi arasında bir bağ kurulması,

Ürünün satışı ile kredinin geri ödenmesi arasında organik bir bağ kurulduğu takdirde, ürünün satış bedeli kredinin güvencesini oluşturuyor. Daha açık bir deyişle kredi kurumu ile tarımsal ürünleri satın alan kuruluş veya kuruluşlar arasında yakın bir işbirliği kurulmakta, ürünün satış bedelinin belirli bir yüzdesi (veya belirli bir tutarı) kredi kurumuna, bakiye ise üreticiye ödenmektedir.

(v) Kredinin geri ödenmesinde ortaklaşa (kollektif) bir sorumluluk yaratılması

Tarım kredilerinde kişisel yükümlülükle birlikte grup sorumluluğu yaratılması, kredilerin geri ödeme oranını yükselten, deyim yerinde ise kredi suçluluğunu azaltan

bir etki doğurmaktadır. Merkezi bir finansman kurumunun sağlayacağı kredilerin, tarım kredi kooperatifleri aracılığı ile saptanan esaslara uygun olarak, kooperatif üyelerine ulaşması, kişisel yükümlülükle birlikte ortaklaşa (kollektif) sorumlulukta doğuracağından, kredilerin geri ödenmesi olasılığı artırma gibi olumlu bir sonuç da sağlamaktadır.

(vi) Diğer koşullara göre kredinin geri ödenmesine (vadenin uzatılması, taksit ertelenmesi gibi) esneklik getirilmesi.

Olumsuz ekonomik koşulların varlığı ve doğal yıkımlar, kuraklık, hastalık, sel gibi hallerde, kredinin geri ödenme planları yeniden düzenlenmelidir. Tarım kredilerinde, tekdüze, katı kalıplara bağlı kalmaktan ziyade, gerek kredilerin verilmesine gerek kredi geri alınışında sağlanacak esneklik, kredi ile güdülen amaçların daha etkin biçimde gerçekleştirilmesine olanak verdiği gibi, kredi kullanan çiftçilerin zor durumda kalmadan borçlarını geri ödemelerini de kolaylaştırır.

(vii) Tarım sigortasının yaygınlaştırarak, üreticinin, tüm olası risklere karşı sigorta ettirilmesi.

Tarım sigortasının yaygınlaştırılması kredi kurumlarının üstlendikleri kredi riskini azaltan bir etmen olmaktadır.

(viii) Kredinin tamamı geri ödeninceye kadar, kredi ile satın alınan maddi duran varlıkların mülkiyetinin kredi kurumuna ait olması

(ix) Üreticinin gerekli gördüğü maddi duran varlıkların kredi kurumunca satın alınarak üreticiye kiralanması.

Hiç kuşkusuz, tarım kredilerinde riski azaltmak için alınabilecek önlemler sınırlı değildir; koşullara, gereksinmelere ve kredi kurumlarının yeni yöntemler geliştirmelerindeki yaratıcılıklarına göre, bu yukarıdaki listeye ilave yapılabilir

4.2. Uluslararası Ticaretin Finansmanına Yönelik Krediler

Bankalarca uluslararası (dış) ticaretin finansmanı üç ayrı gruba ayrılabilir.

1. Bankalar risk üstlenerek fon sağlarlar
2. Bankalar kredi riski üstlenmekle beraber fon çıkışı olmadan (gayri nakdi kredilerle) dış ticareti finansa ederler.

(Kabul (akseptans) kredisi, aval, prefinansmanlara verilen garantiler, akreditif taahhütleri, teyid vb)

3. Bankaların kredi riski üstlenmeden fon sağlamaları.

(Örneğin, red clause akretifle finansman, karşılıklı (black-to-black) akreditifle finansman)

Sınır ötesi ticaretin finansmanı, iç ticarete göre, ek riskler getirir. Bunlar ülke riski ve kur riskidir. Uluslararası ticaretin finansmanında da kuşkusuz, ticari risk (borçlunun borcunu zamanında ve belirlenen tutarda ödememe veya ödeyememe olasılığı), faiz riski (kredinin sabit veya değişen faiz düzeni ile, kredinin fonlanmasında kullanılan kaynağın faiz düzeni arasında uyumsuzluk) söz korusudur. Ülke riski, politik risk ve transfer riski olarak iki alt gruba ayrılabilir.

Politik risk, dış alım yapan ülkenin siyasal düzeninin değişmesi, savaş, kargaşa hali, siyasal ilişkilerin kesilmesi, ambargo uygulanması gibi olasılıklardır.

Transfer riski, dış alımcının borcunu kendi ulusal parası cinsinden ödemesine karşın, yerel paranın istenen türden dövize çevrilerek, transferin zamanında yapılmaması olasılığıdır.⁸⁶

Dış ticaret finansmanında riski değerlendirebilmek ve azaltabilmek için dikkate alınacak etmenler şöyle özetlenebilir.

⁸⁶ Aynı, s.229.

(i) Ülke Riski

Ülke riski değerlendirilirken, ülkenin ekonomik, politik özellikleri ve finansal veya ekonomik göstergeleri dikkate alınır.

Ülkenin özellikleri

- Doğal varlıklar veya zenginlikler

(i) Hammadde ve enerji kaynakları

(ii) Tarım

(iii) Coğrafi konumu

(iv) İşgücü

- Ekonomik ve endüstriyel yapı

- Yerleşik adetler, ticari uygulamalar, yasal sistemler ve düzenlemeler

- Politik istikrar

Finansal veya Ekonomik Göstergeler

Ülke riski değerlendirirken aşağıda belirtilen finansal veya ekonomik göstergeler dikkate alınabilir.

- Dış Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesinde açık veya fazlalık ve bunun nedenleri. Ödemeler dengesinde fazlalık veya açık canlı ekonomik faaliyetten doğabileceği gibi, ekonomik hayattaki durgunluktan, düşük düzeyde ekonomik faaliyetten de kaynaklanabilir.

- Uluslararası altın ve döviz rezervleri ve bunların yeterliliği
- Ekonominin büyüme hızı
- Enflasyon hızı
- Dış borç yapısı ve yükü

Dış borç, (i) vade, (ii) borç kaynakları (borç verenler), (iii) borcu kullananlar (borçlular-kamu ve özel sektör) (iv) kredinin türü, (v) döviz cinsi, yönlerinden ayırma tabii tutularak incelenebilir.

Dış borç yükü, genellikle yıllık dış anapara ve faiz ödemelerinin (borç servisinin), dış satım gelirlerine oranı ile ölçülmektedir. Dış borç servisinin dış satım gelirlerine oranı %30'un altında olması yeterli olarak kabul edilmektedir. Borç servisinin dışsatım gelirin e oranı %75' i geçtiği durumlar ise ağır bir borç yükünü göstermektedir.⁸⁷

(ii) Borçlunun (dışalıcı ve dışsatımcının) ödeme gücü

(iii) Ticaret konusu malın fiyatı ve kalitesi

Dış ticarete sermaye transferi çoğu kez ticaret konusu malın fiyatının düşük veya yüksek gösterilmesi yolu ile yapılmalıdır. Bu nedenle malın fiyatının uluslararası piyasa fiyatlarına uygunluğunun araştırılması önem taşır.

Kalite farkları, yollanan malın istenen kalitede olmaması, dış ticarete önemli uyumsuzluklara ve fiyat indirimlere neden olmaktadır.

(iv) Ödeme şekli

Dış ticarete peşin ödeme dışında başlıca üç ödeme şekli (i) Akreditif, (ii) Vesaik Mukabili (iii) Mal mukabilidir. Kabul kredisi (Acceptance Credit) ise, peşin ödeme dışında bu ödeme şekilleriyle de bağdaşır. Bunlara bir de konsinye satış, mal bedelinin mal satıldıkça dışalıcı tarafından ödenmesi de eklenebilir.

(v) Teslim ve satış şekli

Teslim ve satış şekillerine göre alıcı ve satıcının yükümlülükleri çok farklı olmaktadır.

(vi) Taşıyıcının Güvenilirliği

Dış ticaretin finansmanında, bir yönü ile de malı temsil eden kıymetli evrak olan konsimento büyük önem taşıdığından, konsimentoyu düzenleyen taşıyıcının güvenilirliği risk açısından önem taşır.

⁸⁷ Aynı, s.231.

(vii) Ödemenin yapılacağı döviz cinsi

Dış ticaretin finansmanında kur riski, kurun değişmesi, yerel veya ulusal paranın değer yitirmesi olasılıkları dikkate alınmalı, ödeme aracı olarak istikrarlı paraların yeğlenmeli, vadeli (forward) işlemlerde geleceğin belirsizliği, risk azaltılmalıdır.

4.3. Tüketici Kredileri

4.3.1. Genel Açıklama

Tüketici kredisi, tüketicilerin kişisel gereksinimlerini karşılamak amacıyla satın aldıkları mal ve hizmetlerin finansmanı veya bu amaçla girmiş oldukları borçların yeniden finansmanı şeklinde tanımlanabilir.

Tüketici kredileri, kişilere, satın aldıkları mal ve hizmetlerin bedelini, gelecekteki gelirleri ile ödemek olanağını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, tüketici kredileri, kişisel harcamaların yükünü daha geniş bir zaman boyutuna yaymakta, ertelemektedir. Tüketici kredisi ile kişi, mal ve hizmeti satın alarak gereksinimini derhal karşıladığı halde, bedelini daha ileri bir tarihte ödeyebilme olanağı elde etmektedir.

Ticaret bankaları tüketicilere doğrudan ve dolaylı bir şekilde finanse edebilirler. Bankalar, tüketicilere kredili satış yapan firmaları kredilendirme yoluyla dolaylı bir şekilde tüketicilere finanse edebildikleri gibi, tüketicileri doğrudan da kredilendirebilirler. Ancak bankaların tüketicileri doğrudan kredilendirmeleri dünyada da oldukça yeni bir gelişmedir.

Nitekim ABD de dahi özellikle 1930 lardan sonra konut ipoteği karşılığı uzun süreli tüketici kredileri, ticaret bankalarının kredi portföyleri içerisinde gittikçe artan bir önem taşımaya başlamıştır. Kuşkusuz kredi alanların kişisel gelirlerinin yükselmesi ve alınan kredilerin taksitler halinde geriye ödenmesi de bu gelişmede rol oynamıştır.

Ülkemizde bankaların tüketicileri doğrudan kredilendirmeleri, 1980 li yılların sonlarında başlamıştır. bankaların kredi portföylerini çeşitlendirme istekleri, ticari

kredilerde karşılaştıkları sorunlar, tüketici kredilerini kendileri açısından daha verimli olması gibi nedenler, bankaları doğrudan tüketici kredisi vermeye yöneltmiştir.⁸⁸

4.3.2. Tüketici Kredi Sistemleri

Bankalar, şu yollarla doğrudan tüketici kredisi sağlayabilirler.

1. Tüketicilere Nakit Kredi Açılması

Bu sistemde borçlu, (I) aldığı krediyi, tespit edilecek belirli bir tarihte toptan geri ödeyebilir veya (II) krediyi bir ödeme planı gereği taksitlere geri döner. Yaygın olan uygulama kredinin taksitlerle, belirli bir süre içinde geri ödenmesidir. Taksitler, genellikle anapara ve faiz de içerecek şekilde aylık eşit tutarlarda saptanmaktadır.

2. Dönen çek kredi sistemleri

Çek kredi sistemi, önceden belirlenmiş belli bir kredi sınırına kadar banka üzerine çek çekilmesi yoluyla kullanılan bir kredi türüdür. Bu sistemde banka, kredi müşterisine bir kredi limiti, sınırı tahsis etmekte ve müşterisine krediyi derhal veya bir zaman süresi içerisinde çek çekmek yoluyla kullanma olanağını tanımaktadır. Kredinin vadesi 12 ay, 24 ay olabilmektedir. Çeklerin bankaya gelmesiyle kredi kullanılmaya başlanılmakta ve müşteri bankaya her ay belirli bir anapara taksiti ödemekte, faiz kullandığı kredi tutarına göre hesaplanmaktadır. Eğer banka 12 ay vadeli 6 milyon TL bir kredi limiti tanıdıysa, kredi müşterisi krediyi kullanmaya başladığı ayı izleyen aydan itibaren, kredinin tamamını kullanmasa bile, maksimum kredi tutarının aylık süreye bölünmesi yolu ile bulunan taksidi, örneğimizde $6 \text{ milyon TL} / 12 = 500 \text{ bin TL}$ yi bankaya anapara taksidi olarak ödemekte, ayrıca kullandığı kredi tutarları üzerinden de faiz ödemesi tutmaktadır. Bazı bankalar taksitleri, maksimum kredi sınırı üzerinden değil, müşterinin fiilen kullandığı kredi tutarı üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin, müşterinin kredi sınırları 6 milyon TL . olmasına karşın fiilen 3 milyon TL kredi kullanmışsa, banka 3 milyon TL nin $1/12$ ' si olan 250 bin TL nin aylık taksit olarak ödenmesi istenmektedir. Bankalar müşterilerini anapara taksitleri ödendikçe başlangıçta tahsis edilen kredi tutarı kadar yeniden kredi kullanma olanağını

⁸⁸ Aynı , s.232.

tanıyabilmektedirler. Böylece kredi, belirli bir sınıra kadar ödenen bir biçimde (revolving olarak) kullanılabilmektedir.

3.Kredi Kartı Sistemi (Charge-Account Plans)

Bu sistemde banka, perakende satış yapan mağazalarla, hizmet işletmeleri ile anlaşma yapmakta ve seçmiş olduğu müşterilerini kredi kartı vermektedir. Bu kişiler kredi kartının ibrazı karşılığında kredi kartı sistemine giren mağaza veya iş yerlerinden, belirli sınırlara kadar alım yapabilmekte, kredi kartlarını bir ödeme aracı olarak kullanabilmektedirler. Sisteme dahil mağaza ve iş yerleri, kredi kartı ibrazı karşılığında yaptıkları satışlara ilişkin faturanın bir örneğini ilgili bankaya göndermekte ve faturanın tutarını önceden belirlenmiş bir iskonto oranı indirildikten sonra bankadan tahsil etmektedir. Daha sonra banka, her kredi kartı sahibine genellikle 30 günlük dönemlerde veya her ayın sonunda kredi kartı ile yaptığı harcamaları gösterir bir hesap bildirim cetveli göndermekte, hesabın belli bir süre içinde(15 veya 20 gün) ödenmesini istemektedir. Kredi kartı sahibi, bu süre içinde ödeme yaparsa, her hangi bir faiz ödemesi söz konusu olamamaktadır. Kredi kartı sahibi, bu süre içinde ödeme yapmayıp, hesap bildirim cetvelinde gösterilen tutarı kredi şekline dönüştürülebilir. Kredinin koşulları, süresi, faizi geri ödeme şekli banka ile kredi kartına sahip banka müşterisi arasında saptanmaktadır. Bankalar, kredi kartı sahiplerinin belirli bir tutara kadar bankadan nakit kredi kullanım , daha açık bir deyişle para çekmek hakkını da tanıyabilirler. Böyle bir olanak tanındığı takdirde, faiz kredi kullanımı ile birlikte işlemeye başlamaktadır.

4.3.3. Kredi Kartı Sisteminin Sağlayacağı Yararlar

Kredi kartı sisteminin, taraflara, dahil mağaza ve işyerlerine, tüketicilere ve barkalara sağlayacağı, yararlar şöyle özetlenebilir.

1.Sisteme Giren Mağazalara Sağlanan Yararlar

Kredi kartlarının, kredi kartını bir ödeme aracı olarak kabul eden mağazalara, işyerlerine sağladığı başlıca yararlar: Mağazalar (I) ticari alacaklarını kısa sürede paraya çevirebilmektedirler. (ii) kredi kartı bir ödeme kolaylığı getirdiği için satışlarını artırabilmektedirler. (iii) Müşterilerinin kredi değerlerini saptama, onların izleme gibi

zorunluluktan kurtulmakta, bunlar için ayrı bir servis oluşturma gereğini duymamakta, personel tasarrufu sağlamaktadır. (iv) Firma için, kredili satışlardan doğan alacakların şüpheli veya değersiz alacak şekline dönüşmesi riski ortadan kalkmaktadır. (v) Alacakları izleme ve problemlili alacaklar gibi sorunlardan kurtulan firmalar, pazarlama faaliyetine daha fazla ağırlık verebilmektedirler.

Kredi kartı sistemine giren mağazalar, işyerleri ve bu yararlarına karşılık, bankalara kredi kartı ile yaptıkları satışlar için bir bedel (fatura tutarı üzerinden belirli bir oranda iskonto) ödemektedirler.

2. Tüketicilere Sağlanan Yararlar:

Tüketiciler, kredi kartları ile (i) ödeme kolaylığı elde etmekte, (ii) almış oldukları mal ve hizmetlerin bedellerini belli bir süre sonra faizsiz olarak ödeme olanağına sahip olmakta, (iii) bankalarca tanındığı takdirde, belli bir sınıra kadar bankadan para çekebilmekte, nakit kredi kullanabilmekte, (iv) ödeme olanakları elvermiyorsa kredi kartı ile yaptıkları alımları krediye dönüştürerek, ödemeyi daha geniş bir zaman süresine yayabilmektedirler.

3. Kredi Kartlarının Bankalara Sağlayacağı Yararlar:

Bankalar, (i) bu sisteme giren mağazaların kredi kartı ile yaptıkları satışlardan doğan alacakları belli bir oranda iskonto ederek, bir gelir sağlamakta (ii) gerek kredi, gerek mevduat müşterilerinin sayısını artırabilmekte (iii) kredi kartları ile yapılan alımlar, daha sonra kredi şekline dönüştüğünde fonlarını bu şekilde değerlendirmek olanağını bulmaktadırlar.

4.3.4. Bankaların Tüketici Kredisi Açarken Dikkate Alacakları Etmenler

Tüketici kredisi kullanmak için, kredi kartı almak isteyen bir müşteri, bir başvuru formu doldurarak bankaya müracaat edebileceği gibi, müşteri ile karşılıklı görüşme yoluyla da banka tüketici kredisi tahsis edebilir. Bu başvuru formunda genellikle kişisel bilgiler, oturlan konuta ait bilgiler, işe (mesleğe) ilişkin bilgiler, mal varlığına ilişkin bilgiler, gelire ilişkin bilgiler yer alır. Başvuru formu müşteri tarafından

dolduracağı gibi, müşteri ile bir banka yetkilisi tarafından karşılıklı görüşme yoluyla de doldurulabilir. Bankalar, diğer kredilerde olduğu gibi tüketici kredilerinde de kredi riskini en düşük düzeye indirmek durumundadırlar. Batı ülkelerinde bankaların deneyimleri, bazı faktörlerin tüketici kredilerinin geri ödenmesini, risk derecesini etkilediğini ortaya koymuştur.

-Kişisel Faktörler

Belli bir yaşın üstünde olanlarda (45-50 yaş gibi) kredi riskinin gençlere kıyasla daha düşük olduğu gözlenmiştir. Evli olan borçluların kredi sicillerini, bekarlara kıyasla daha iyi olabilmektedir. Kadınların erkeklere göre daha iyi borç ödeyicisi olduğu söylenebilir. Bağımlı sayısının fazla olduğu büyük ailelerde genellikle kredi riski, ortalamanın üstünde olmaktadır.

-Konuta Ait Bilgiler

Yerleşim yerleri istikrarlı olan, uzun süredir aynı yerde oturanların, konut sahibi olanların, sık sık oturma yeri değiştirenlere göre daha az kredi riski taşıdıkları görülmektedir.

-Mesleki Bilgiler

Bazı meslek sahipleri, öğretmenlerin, devlet memurlarının, bankalarda çalışanların, serbest meslek sahiplerinin kredileri geri ödeme oranları ortalamanın üstünde bulunmaktadır. İşte kalma süresi, işteki istikrar da kredi riskini etkilemektedir. İşi istikrarlı olanlar, işte kalma süresi uzun olanların, sık sık iş değiştirenlere karşı kredi sicilleri daha iyi olmaktadır.

-Mali Bilgiler, Mali Faktörler

Kişinin geliri, mal varlığı, ödeme gücü üstünde etkili olmaktadır. kişinin geliri, verilecek kredinin sınırının çizilmesinde dikkate alınır bir ölçü olmaktadır.

Genel olarak, orta yaşın üstünde, evli, kendi konutunda oturan, sık sık iş ve yerleşim yeri değiştirmeyen, mal varlığı olan kişiler bankalar açısından daha güvenli kredi müşterileri olarak kabul edilebilir.⁸⁹

Tüketici kredisi veren, kredi kartı uygulamasına geçen bankalar arasında iskontoları, müşterilere tanınacak kredi sınırları konusunda eşgüdüm, tek düzelik sağlaması, kredi kartı kullanımında sorun yaratan mağazalar ve müşterilere ilişkin bilgilerin kısa sürede ilgili bankalara bildirilmesi bu konuda bankalar arasında bir iletişim ağının kurulması bilgi akışının sağlanması önem taşımaktadır.

4.Konut Kredileri

Bankaların konut edindirme, konut destek veya benzer isimler altında verdikleri kredileri, tüketici kredilerinin özel bir şeklini oluşturmaktadır.

i-Konut Kredilerinde Riski Artıran Etmenler

Konut kredileri, uzun süreli olduklarından, risk açısından diğer kredilerden farklılık gösterirler. Söz konusu kredilerde, hem para değerinin düşmesi hem de kredinin geri ödenmemesi riski yüksektir. Kredinin vadesi uzun olduğundan, bu süre içerisinde borçlunun durumunda önemli değişimler olabileceği gibi (Örneğin ölebilir, başka yöreye veya ülkeye yerleşebilir, iş değiştirebilir, gelir yaratma gücünü yitirebilir, gelirleri azalabilir) gibi, kredinin maddi güvencesini oluşturan taşınmazın elden çıkarılarak paraya çevrilmesi de her zaman için kolay ve mümkün olmayabilir. Emlak piyasası, diğer piyasalara kıyasla iyi organize olmaması yanı sıra, istikrarlıda değildir. Böyle bir piyasada değer kaybına uğramadan kredinin güvencesine paraya dönüştürülmesi süratle gerçekleştiremez. Kaldı ki ipoteğin paraya çevrilmesi uzun formateleri gerektirmekte, iyi niyetten yoksun bir borçlu, süreyi daha da uzatabilmekte ve bu durum banka kredilerinin donmasına yol açmaktadır.

Konut kredisi talebi, yeni inşaatla da ilgili olduğunda, konjonktür durumuna bağlı olarak dalgalanma göstermekte, ipotek karşılığı kredi veren bankaların kaynakları bazen talebe göre fazla, çoğu kez yetersiz kalmaktadır.

⁸⁹ Aynı ,s.235

İpotek karşılığı kredilerde özetlemeye çalışılan riskler, bu alanda özel bilgi, uzmanlık ve teknikleri gerektirmektedir. Bu nedenle, ipotek karşılığı konut kredilerinin ayrı bir uzmanlık dalı olduğu ve bu konuya giren bankaların bu işi geçici değil devamlı olarak yapmaları önerilmektedir.

5. İpotek Karşılığı Kredilerde Analiz ve Riski Azaltan Önlemler

İpotek karşılığı konut kredilerinde, borçlunun kredi değerliliği öncelikle ve önemle durulacak noktadır. Kredi geri ödenmesinde, borçlunun borç ödeme gücü ve arzusu büyük önem taşır. Bu yönden, konut edindirme kredileriyle diğer amaçla verilen krediler arasında, somut bir fark yoktur. Bununla beraber, kredinin vadesinin uzun oluşu, borçlunun kişisel niteliklerin daha derinliğine analizini gerektirir.

İpotek karşılığı konut kredisi veren finansman kurumları, kredi isteklisine ilişkin olarak şu noktalar üzerinde durulabilir ve incelemelerini derinleştirilebilir.

(i) Kredi isteklisinin geliri, mesleği ve geçmişteki iş değişiklikleri.

İpotek karşılığı krediler orta veya uzun süreli olduklarından kredi isteklisinin gelirinin istikrarlı oluşu büyük önem taşır. Kuşkusuz gelirin istikrarlı olmasının yanı sıra, gelirin büyüklüğü de dikkate alınacak bir etmendir. Kredi isteklisinin mevcut yükümlülükleri ve gelecekte doğabilecek sorumlulukları da bankalarca incelenmelidir. (Aile geçirme sorunluluğu, konut kredisi dışında diğer borçları, taksit ödemeleri, şarta bağlı yükümlülükleri gibi)

ABD de yapılan bir araştırma, bazı mesleklerde çalışanlara verilen konut kredilerinde riskin az olduğunu; buna karşılık bazı mesleklerde çalışanların kredi kayıtlarını iyi olmadığını ortaya koymuştur. Kredinin geri ödenmesinde mesleki faktörler, kuşkusuz kişisel geliri istikrarlı oluşu ile de ilgilidir. Daha istikrarlı gelir sağlanan alanlarda çalışanların, kredi kayıtlarını olmaması doğaldır. Aynı işte çalışma süresi uzadıkça borca bağlılık genellikle artmaktadır. Çalışma süresi kısa olanların kredi riskleri yüksek iken, aynı iş yerine bağlı olarak uzun yıllar çalışmış olanların

kredi kayıtları çok iyidir. ABD de bankalar, çok sık iş değiştiren, oturmama yeri göstermeyen, aynı iş alanında çalışma süresi kısa kişilere kredi vermekten kaçınılmaktadırlar.

(ii) Kredi isteklisinin geliri ile konut yatırım arasındaki ilişki.

Kişinin konut edinirken aşırı derecede borçlanması, onu ileride mali açıdan çok zor durumlarda bırakabilir. Bir kişi borçlanarak konut edinme için ne tutarda yatırım yapmalıdır? Bu konuda çok kesin ölçüler vermeye olanak yoktur. ABD de bankalar deneyimleri sonucu, konut değerinin kişinin yıllık gelirinin 2.5 veya 3 katını aşmaması kuralını genel olarak saptamışlardır. İlk yaklaşım ve başlangıç noktası olarak, bu kural bir değer taşımakla beraber her kredi talebine de gözü kapalı uygulanmalıdır. Ailenin yıllık geliri konutun değeri arasında nispet aranırken, ailenin genişliği gelirin istikrarı, ailenin diğer yükümlülükleri, tutumlu olup olmaması gibi etmenlerde göz önünde bulundurulmalıdır.

Kuşkusuz, uzun süreli de olsa tüketici kredilerinde dikkate alınması gereken diğer bir mali etmen, yıllık kredi taksit tutarının, kişinin veya ailenin yıllık gelirlerine oranıdır. Gene ABD de bankalar, deneyimleriyle, taksit tutarının, yıllık gelirin %20 sini aşması halinde, riskin ortalamanın üstüne çıktığını saptamışlardır.⁹⁰

(iii) Kredi isteklisinin yaşı.

Kredi talebinin yaşı konut kredisi analizlerinde dikkate alınması gerekli önemli bir etmendir. Kredinin vadesi orta uzun olduğu için, emekli yaşına gelmiş, 65 yaşını aşmış kişilere bu tür kredilerin verilmesi risk taşır. Gerçi bu kuralı da çok katı olarak uygulamak gerekir. İleri yaşına karşı gelir düzeyi yüksek kişiler krediyi rahatlıkla geri ödeyebilirler. İleri yaşın borç ödeme açısından çocuk yetiştirme, eğlence, giyim giderlerinin daha az olması nedeniyle üstünlükleri de vardır. Böyle olmakla beraber, istikrarlı geliri ve mali kapasitesi olan genç kişilerin yaşları kıyasla, konut kredileri yönünden, daha az riskli oldukları genellikle kabul edilmektedir.

⁹⁰ Edgar MORSMAN, *Effective Loan Management*, Robert Morris Associates, Newyork, 1992, s.115.

(iv) Kredi isteklisinin ev veya kat almaktaki niyeti

Kredi isteklisinin yeni konut almaktaki amacı, gösteriş yapmak, birikimlerini değerlendirmek, sipekülasyon yapmak veya devamlı olarak oturulacak bir yer edinmek olabilir. Bu amaçlar arasında bankalarca yeğlenecek olan, kredi isteklisinin uzun süre oturmak niyeti ile belli bir yerde belli bir konut için talepte bulunmuş olmasıdır. Bu niyetle konut edinen kişi veya ailenin, kredi taksitlerini ödemeye daha fazla titizlik göstermesi, konutu için gerekli bakım, onarım giderlerini zamanında yapması, konutu iyi şekilde koruyarak değerinin düşmemesi için çaba harcaması doğaldır. Kredinin maddi güvencesini oluşturan taşınmazın iyi şekilde muhafazası, değerinin korunması, bankalar açısından riski azaltır. Uyuşmazlık halinde, güvence daha kolaylıkla paraya çevrilerek banka alacağını tahsil edebilir.

Konut kredisi veren finansman kurumları, genellikle, böylece kredi ile konutun ekspertis değeri arasında belirli bir oran belirli bir marj aramaktadırlar. Burada tekrar şu soru ön plâna geçmektedir. İpotek mukabili kredilerin gerçek güvencesi, karşılık gösterilen taşınmaz malın değeri mi yoksa borçlunun ekonomik gücü müdür? İpotek keridlerinde, çoğu kez, karışıklık gösterilen taşınmaz malın değerine önem verilmekte, borçlunun kişisel nitelikleri, borç ödeme gücü ve arzusu gözden kaçmaktadır. İpoteğin paraya çevrilmesi formaliteler nedeniyle uzun zaman almakta, iyi niyetten yoksun borçlu bu süreyi daha da uzatabilmekte ve bu süre içinde banka kaynakları dolmaktadır. Ayrıca ipoteğin paraya çevrilmesi pahalı ve bankanın itibarını sarsıcı bir yoldur. Bankalar, ipoteğin paraya çevrilmesi yoluna ne kadar az başvurulursa o ölçüde başarılı olarak kabul etmek gerekir. Böyle olmakla beraber ipotek karşılığı konut kredisi veren bankaların hemen tümü, kredi tutarı ile taşınmaz malı değeri arasında bir oran aramaktadır. Bu oran ABD de %75 'e kadar yükselmektedir.

İpotekli kredilerde riski azaltan diğer bir etmen, kredinin periyodik taksitler halinde geri ödenmesidir. Konut kredileri, genellikle, faiz ve anapara ödemelerini içeren sabit taksitlerle geri ödenmektedir. İlk taksitler içinde faizler yüksek, anapara ödemeleri daha düşük iken; taksit ödemeleri ilerledikçe, taksitler içinde faizler azalmakta anapara ödemeleri artmaktadır. Yüksek tutarda olmayan sık (örneği aylık) taksit ödemeleri, borçlular için kolaylık sağlamakta, borçlular, kredinin vadesi içinde

adeta kira ödeyerek konut edinmektedirler. Uzun zaman aralıklarıyla büyük tutarlar öngören taksit planları, borçluları zor durumlarda bırakmakta, borçlular taksitin vadesi geldiğinde gerekli fonları sağlamakta güçlüklerde karşılaşmaktadırlar.⁹¹

Konut kredilerinde de, riski azaltmaya yönelik diğer bir önlem kredi sözleşmelerine koruyucu bazı özel hükümler koymaktır. Bu hükümler arasında, (i) Konuta ilişkin her türlü vergilerin (şerefiyeler dahil) borçlu tarafından ödeneceği, (ii) Bankanın ön onayını almadan taşınmazda önemli değişimler yapılmayacağı, (iii) Konutun her türlü rizikoya karşı sigorta ettirileceği, (iv) Konutun iyi şekilde korunacağı, normal bakım ve onarımlarının düzenli bir şekilde yapılacağı, (v) Taşınmazın ahlak ve yasa dışı amaçlarla kullanılmayacağı, (vi) Taksitlerden birinin ödenmesi halinde tüm kredinin muaccel, ödenmesi zorunlu hale geleceği, yer alabilir. Ayrıca finansman kurumunun vermiş olduğu kredilerin yakından izleyerek, borçlunun kredi sözleşmesine uygun şekilde hareket edip etmediğine saptaması, gerekli uyarıları zamanında yapması kredinin geri dönüşü açısından yararlıdır.

4.4. İnşaat Mütahidi Firmalara Verilen Krediler

-Kredi Riskini Artıran Nedenler

Bayındırlık işleri (demiryolu ve limanlar inşaatı işleri, su işleri, yol ve köprü işleri, yapı ve imar işleri gibi) müteahhitlerine verilen krediler, işin niteliği, geleceğin belirsizliği, bu faaliyet dalında öngörülemeyen maliyet artışları olasılığının yüksekliği nedeni ile riskli kredilerdir.

İnşaat taahhüt sektörünün kredilendirilmesinde riski artıran nedenler, daha ayrıntılı olarak şöyle ortaya konulabilir.

- (i) Yüklenicinin kontrolü altında olmayan beklenmeyen durumlarda karşılaşma olasılığının yüksek oluşu, Yüklenicinin yeterli deneyime sahip olmaması, aşırı iş yüklenmesi, az sayıda riski büyük işlere aynı anda girişmesi,
- (ii) İnşaat süresinin uzunluğu.
- (iii) İşlerin çok önemli bir bölümünün ihale, eksiltme yolu ile üstlenilmesi

⁹¹ Aynı, s.119.

- (iv) Sektörde aşırı rekabet nedeniyle kar marjının düşüklüğü
- (v) İş üstlenirken fiyatın belirlenmesine karşı, maliyetin tahmin oluşu
- (vi) Yüklenici firmalarda muhasebe kayıtlarının ve iş denetiminin genellikle yetersiz oluşu
- (vii) Yüklenici firmaların mali tablolarının kredi değerlendirmesi yönünden çok sınırlı ipuçları sağlaması

Vergi kanununa göre yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri yapan müteahhitlerin kati kazanç ve zararlarının işin bitiminde saptanması, işin henüz tamamlanmadığı yıllarda alınan hak edişlerin pasifte, yapılan giderlerin aktifte gösterilmesi, bu alanda bilanço ve gelir tablosu analizini de zorlaştırmakta, yıllık kar veya zarar hesaplanırken bazı varsayımlara dayanmayı zorunlu kılmaktadır. İşlerin tamamlanmadığı yıllara ait bilançolarda, müteahhidin kar veya zararı ile öz sermayesini gerçekçi şekilde görmek olanağı olmamaktadır.

- (viii) Şarta bağlı borçların, özellikle işlerin zamanında ve sözleşmede belirlenen kalitede tamamlanmaması halinde ödenecek cezai şartların yüksekliği.

-Müteahhit Firmalarda Kredi Gereksinimi Doğuran Nedenler

Bir müteahhit firmanın nakit kredi gereksinimi ayrıksı (istisnai) olmalıdır; çünkü yüklenici firmalar finansman gereksinimlerini genellikle

- (i) İşveren tarafından verilen avanslarda,
- (ii) İşverenden kısa aralıkla alınan hak edişler
- (iii) Satıcı kredileriyle
- (iv) Taşeronların sağladıkları olanaklarla karşılamaktadır.

Böyle olmakla beraber yüklenici firmalarda aşağıdaki nedenlerle zaman zaman kredi gereksinimi duymaktadırlar.

- (i) Firmanın kapasitesi üzerinde iş üstlenmesi
- (ii) Para girişleri ile ödemeler arasında zaman uyumu sağlanamaması

- (iii) İşverenin hak ediş (istihkak) ödemelerinde aksamalar, gecikmeler.
- (iv) Alınan hazırlık (ihrazat) avansının yetersiz oluşu
- (v) Makine parkının yetersizliği
- (vi) Ortak girişimler (jointventure) veya iş ortaklarının oluşturulması
- (vii) Firmanın kaynaklarının diğer faaliyet alanlarına kaydırılması
- (viii) İnşaat işlerinde gecikmelerin getirdiği maliyet artışları
- (ix) Mevcut bir borcun ödenmesi veya bir yükümlülüğün yerine getirilmesi zorunluluğu
- (x) Zarar finansmanı

Kredi isteğinin değerlendirilmesinden önce, yüklenici firmanın kredi gereksiniminin nereden kaynaklandığının belirlenmesi gerekir.

Yüklenici firmaların nakdi kredi gereksinimlerinin ayrıksı olması gereğine karşı teminat mektubu gereksinimleri olanağıdır. Geçici teminat mektubu, kati teminat mektubu, avans teminat mektubu, istihkaklardan yapılan kesintileri almaya yönelik teminat mektupları gibi... Yüklenici firma lehine verilen teminat mektupları, bankalar açısından gayri nakdi, o anda bankadan fon çıkışı gerektirmeyen bir kredi olmasına karşın, bankayı bir yükümlülük, olası bir riskin altına soktuğundan krediler gibi değerlendirilmektedir.⁹²

-Müteahhit Firmalarla Kredi Analizinde Kullanılabilecek Araçlar

Bankaların, müteahhit firmalara ilişkin kredi analizi yaparken kullanabilecekleri araçlar ve sahip olmaları gerekli bilgileri şunlardır

- Firmaların mali tabloları

Firmanın ortak girişimleri, iş ortaklıkları da varsa, bu girişimin ve ortaklıkların da mali tabloları

Kredi analistleri, müteahhit firmaların mali tablolarını incelerken bunların sağladığı ipuçlarının sınırlı olduğunu göz önünde tutmalıdırlar.

⁹² Margreth HOFFMAN ve Gerald C. FISHER, Credit Department Management, Robert Morris Associates, Newyork, 1993, s.239.

- Devam eden işlere ilişkin bilgiler (taahhüt durum raporları)
- Firmanın para akım tahminleri veya nakit bütçeleri
- Alacakların, alacaklardan yapılan kesintilerin ve istihkakların (hak edişlerin) tahsil edileceği tarihleri gösterir liste.
- Satıcılara ve taşeronlara yapılacak ödemelerin tarih ve tutarını gösterir çizelge
- Firmanın makine parkının ve diğer duran varlıkların dökümünü gösterir liste
- Makinaların bir bölümü finansal kiralama (leasing) sözleşmesi ile sağlanmışsa, kiralanan makinaların listesi ve finansal kiralama sözleşmesinin kuruluşları.
- Firmanın son beş veya yedi yılda tamamlandığı başlıca işleri gösterir tablo.

-Kredi Analizinde Dikkate Alınacak Etmenler

Yüklenici firmaların kredi değerliliği saptanırken, her kredi açma sürecinde olduğu gibi, moralite, iş yapma kapasitesi, deneyim, mali güç, gösterilen güvenceler önem taşır. Bu sayılanlara ek olarak şu etmenler dikkate alınabilir.

- Firmanın yakın geçmişte yüklenmiş olduğu işlerde gösterdiği başarı (performans).

- Firmanın henüz tamamlanmamış olduğu işlerin değerlendirilmesi.
- Taahhüt sözleşmelerin türü, özellikleri
- Müteahhit firmanın makina parkının üstlenilen işlere göre yeterliliği.
- Firmanın teklif verme yönetimi ve iş almada izlediği strateji
- İş verenlerin mali güçleri.
- İş verenlerin yapacağı ödemeler ve ödeme koşulları.
- Firmanın işletme sermayesinin öz kaynaklarının, yüklenilen ve devam eden işler için yeterli olup olmadığı

- Firmanın uyguladığı muhasebe usulü, kar/zarar saptama yöntemi (karın işin bitiminde saptanması, işin ilerleme tamamlama yüzdesine göre kar tespiti gibi).

- Firmanın şarta bağlı borçları ve varsa firmanın hukuki uyumsuzlukları.

Yapmış olduğu işlerde başarılı sonuçlar almış, makine parkı, öz kaynağı, işletme sermayesi, teknik kapasitesi, yüklenmiş olduğu işlere göre yeterli müteahhit firmalarında, diğer koşullar aynı kalmak üzere risk daha azdır. Geçmiş taahhüt işlerini zararlar kapatmış, alacağı avanslarla makina parkını tamamlama veya mevcut taahhüt işlerinin finansman gereksinmesini karşılamayı planlayan bir müteahhit firmayı kredilendirmek risklidir. Müteahhit firmalarda alacakların finansmanı, bankalar için daha geçerli bir neden olarak görülmektedir.

Müteahhit firmalarda, bu firmaların özellikle kamu kuruluşlarından olan alacaklarının bankaya temlikli veya taahhüt sözleşmelerinde yer alan hakların bankaya devri, banka kredileri için güvence oluşturmaktadır. Müteahhit firmalar, batı ülkelerinde uzun vadeli taahhüt işlerinde, sözleşmelerden doğan haklarını da güvence olarak göstererek kredi alabilmektedirler.

5.DURAĞANLIK TESTİ SONUÇLARI

5.1.Veri ve Yöntem

Çalışmamızda daha önce sözü edilen kredi kanallarının araştırılmasından para arzını temsil etmek üzere M₂Y, kredi hacmini temsil etmek üzere ticari bankaların açtıkları krediler toplamı (KREDİ) , gelir düzeyini temsil etmek üzere GSYİH, faiz oranını temsil etmek üzere 6ay vadeli ortalama mevduat faiz oranı (FAİZ), fiyatları temsil etmek üzere tüketici fiyat indeksi (DİE -TUFİ), bankacılık sisteminin toplam mevduat hacmi (MEVDUAT), değişkenleri kullanılmıştır. Ele alınan veriler 1987-2000 dönemine ait üç aylık bazdaki verilerdir. Kullanılan verilerin tümü T.C.M.B. EVDS' den digital ortamda alınmıştır.

İktisatta zaman serileri genellikle durağan değildir. Dolayısıyla herhangi bir test uygulamadan önce zaman serilerinin durağan hale getirilmesi gerekir.Durağanlık test için kullanılacak testlerden bir tanesi Genişletilmiş (Augmented) Dickey – Fuller testidir. Bu test kısaca ADF testi olarak bilinir ve uygulamada en yoğun olarak kullanılan durağanlık testi özelliğine sahiptir.

Araştırmamızda kullanılan değişkenler için gerçekleştirilen ADF testi sonuçları aşağıdaki durağanlık testi sonuçları tablosundan görülebilir.

5.2.Test Sonuçları

Sözü edilen kredi kanallarının Türkiye’de 1987 – 2000 döneminde çalışıp çalışmadığını görebilmek için Granger tipi nedensellik testleri kullanılmıştır. Bu yöntemin özelliği çift yönlü nedensellik bağının var olup olmadığını araştırmaya olanak tanmasıdır. Eğer çift yönlü nedensellik var ise araştırmamızın nedensellik bağını kuran teorik çatısının gözden geçirilmesi gerekir. Ancak nedensellik ilişkisinin çift yönlü olması teorik çatının yetersizliğini değil, alternatiflerinin de söz konusu olabileceğine işaret eder. İlk geçiş mekanizması için gerçekleştirilen Granger tipi nedensellik testlerinin sonuçları aşağıdaki Banka Borç Kanalları tablosundan izlenebilir. Elde edilen sonuçlara göre banka borç kanalı, mevduatlardan GSYİH’ ya doğru tek yönlü olarak çalışmaktadır.

İkinci geçiş mekanizması olarak bilanço kanalı için gerçekleştirilen Granger tipi nedensellik testlerinin sonuçları aşağıdaki Bilanço Kanalı tablosunda izlenebilir.

Gerçekleştirilen testler M2Y değişkenlerinin ele alınan dönemde beklenen enflasyon ile nedensellik bağı göstermediğini ortaya koymaktadır. Dolayısı ile daha sonraki nedensellik bağlantılarının test edilmesi gereksizdir. Ele alınan dönemde Nakit Para Akışı kanalının Türkiye’de çalışmadığı ortaya çıkmaktadır.

Ele alınan geçiş mekanizmalarından üçüncüsü nakit akışı mekanizmasıdır. Gerçekleştirilen Granger nedensellik testleri para arzı – faiz ilişkisi ile başlayan geçiş mekanizmasının krediler – GSYİH ile tek yönlü olarak nedensellik bağı bulunduğunu ortaya koymaktadır.

DURAĞANLIK TESTİ SONUÇLARI

<u>DEĞİŞKEN</u>	<u>GENİŞLETİLMİŞ DICKEY-FULLER TESTİ</u>
Faiz	-1,17
Δ Faiz	-4,39*
GSYİH	-2,43
Δ GSYİH	-3,22*
Kredi	3,09
Δ^2 Kredi	-3,76*
M ₂ Y	-2,17
Δ M ₂ Y	-3,03*
Mevduat	-1,78
Δ Mevduat	-3,24*
TUFE(DİE)	-1,19
Δ^2 TUFE (DİE)	-4,25*

(*) işareti %5 anlamlılık düzeyinde boş hipotezin reddini gerektirmektedir.

**BANKA BORÇ KANALLARI İÇİN
NEDENSELLİK TESTİ SONUÇLARI**

<u>Değişkenler Arası İlişki</u>	<u>F-Testi</u>	<u>Anlamlılık Düzeyi</u>	<u>Nedensellik Yorum</u>
M ₂ Y => Mevduat	2,37	0,10	Var
Mevduat =>M ₂ Y	0,13	0,87	Yok
Mevduat =>Kredi	2,01	0,14	Var
Krediler =>Mevduat	0,91	0,40	Yok
Krediler =>GSYİH	7,49	0,01	Var
GSYİH =>Krediler	5,16	0,01	Var

**BİLANÇO KANALI İÇİN
NEDENSELLİK TESTİ SONUÇLARI**

<u>Değişkenler Arası İlişki</u>	<u>F-Testi</u>	<u>Anlamlılık Düzeyi</u>	<u>Nedensellik Yorum</u>
M ₂ Y =>P ^e	1,52	0,22	Yok
P ^e => M ₂ Y	0,42	0,65	Yok

**NAKİT AKIŞI İÇİN
NEDENSELLİK TESTİ SONUÇLARI**

<u>Değişkenler Arası İlişki</u>	<u>F-Testi</u>	<u>Anlamlılık Düzeyi</u>	<u>Nedensellik Yorum</u>
M ₂ Y =>Faiz	4,73	0,01	Var
Faiz =>M ₂ Y	1,24	0,29	Yok
Faiz => Kredi	3,79	0,02	Var
Kredi => Faiz	0,03	0,96	Yok
Kredi => GSYİH	7,49	0,01	Var
GSYİH => Kredi	5,16	0,01	Var

SONUÇ

Bu çalışmada paranın ekonomiye geçiş mekanizmasının kredi kanallarına ilişkin teorik çatısının kurulması ve mekanizmanın işleyişi araştırılmıştır. Para politikası, bir ekonomideki para miktarını değiştirmek yoluyla ekonominin başlıca büyüklükleri olan gayri milli hasılayı, istihdam hacmini ve fiyatlar genel düzeyini istenen yönde etkilemek şeklinde tanımlanabilir. Bu çalışmada para politikası basit olarak para miktarındaki değişimleri kapsayacak biçimde ele alıp ekonomiye etkileri analiz edilmiştir. Para politikasının niteliği ve ekonomiye etkilerinin araştırılması, para arzı için benimsenen tanım ile yakından ilişkilidir. Para arzının tanımı, bu şekilde dar olarak yapıldığında daha geniş para arzı tanımına dayanan bazı kuramsal yaklaşımlar inceleme dışı bırakılmışlardır. Bu çalışmalar para arzı kavramı, banka parasının yaratılmasına esas olan, asli para adı da verilen Merkez Bankası ve Hazinesinin tedavüle çıkardığı para olarak tanımlanmıştır. Bu tercihimizin temel nedeni ise paranın ekonomiye geçiş mekanizmasının işleyişini daha açık bir şekilde inceleme olanağı sağlamıştır. Parasal analizlerde parasal değişkenlerin etkileri iki yönde ele alınmaktadır. Çünkü parasal analizlerde ya ekonomik faaliyet düzeyindeki değişmelerle parasal değişkenler arasındaki sistematik ilişkiler belirlenir ya da parasal değişkenlerin işleyiş mekanizması ve bunların etki yollarıyla ilgilenilir. Parasal analizin ikinci yönü olan paranın ekonomiye geçiş mekanizması, ekonominin parasal kesimi ile reel kesimi arasındaki ilişkileri ortaya koyar. Yeni para politikası etkilerinin parasal olmayan iktisadi değişkenlere aktarılmasını ifade eder. Çünkü paranın ekonomiye geçiş mekanizması, birbirini karşılıklı uyarlayan ekonomik etkenlerin oluşturduğu bir sistem olarak ele alınmaktadır.

Çalışmada paranın ekonomiye geçiş mekanizmasında başlıca iki yaklaşımı ve bu yaklaşıma alternatif yaklaşımları ele alınmıştır. İlk olarak Keynesyen yaklaşım incelenmiş burada mekanizmanın nasıl işlediğini gösteren faktör klasik sistemdeki fiyatın aksine faizdir. Para arzındaki değişmelerin fiyat ve faiz üzerindeki etkileri ve bunların da toplam talep üzerindeki etkisi para

politikasının, paranın ekonomiye geçiş mekanizması aracılığı ile reel sektör üzerindeki etkisini belirlediğini göstermektedir.

Keynesgil yaklaşımda, para miktarındaki değişmeler toplam harcamalar doğrudan doğruya etkilemek yerine, faiz oranları üzerinde sürekli ve doğrudan bir etkiye sahip olarak toplam harcamaları değiştirmektedir. Bu nedenle bu yaklaşımda faiz oranlarındaki değişmeler, parasal işlemlerde son derece önemlidir.

Monetarist yaklaşımda ise, para miktarındaki değişikliklerin ekonomik faaliyetleri etkileme süreci hakkındaki Keynesyen görüşü kabul etmediğini söylemek mümkündür. Monetarist yaklaşım iktisat politikalarının ekonomiyi etkileyiş biçimini ve doğuracağı sonuçları sistemli bir biçimde değerlendirebilecek bir çerçeve oluşturabilmek için para miktarındaki gelişmeleri anahtar kabul etmiştir. Monetarist iktisatçılar, özellikle ekonomik faaliyet üzerinde yarattığı etkileri nedeniyle para politikasının çok güçlü olduğunu belirtmişlerdir.

Alternatif görüşlerde ise, Keynesci pozisyona bir tepki olarak ekonomik araştırmalarında para miktarı değişkenlerinin etkisi iki yolla incelenmiştir. Birinci yol paranın ekonomideki önemini test etmek üzere daha karmaşık olmuş parasal indirgemiş form modellerini kullanmaktır. İkincisi ise; yapısal model yaklaşımını izlemek ve toplam talebi etkileyen para politikasına bağlı mekanizmaların işleyişini ortaya koymaktır. Para ve ekonomik faaliyeti tartışan yeni bir görüş de reel konjonktür teorisini savunanlardır. Bu teoriye göre teknolojiye bağlı şoklar parasal şoklardan daha etkili bir güç oluşturmaktadır. Bu teorisinin destekleyicileri konjonktüre etki eden parasal görüşü kabul etmezler. Çünkü onlar para ve üretim bağlantısının ters bir sebep-sonuç ilişkisini yansıttığına inanmaktadırlar.

James Tobin'in "Tobin'in q Teorisi" adı altında geliştirdiği teoride parasal politikanın ekonomiyi hisse senetlerinin değeri doğrultusunda nasıl etkilediği anlatılmaktadır. Tobin q 'yu ana sermayenin yenilenmesi yüzünden bölünen şirketlerin piyasadaki değeri diye tanımlar. q yükselirse şirketlerin sermayelerine bağlı olarak piyasadaki değerleri de yükselir, yeni fabrika ve

malzeme sermayesi şirketlerin piyasadaki değerlerine göre ucuzlar. Şirketler satın aldıkları araç gereçlerin değerlerine bağlı olarak ellerindeki stokları piyasaya sürebilir ve yüksek fiyat talep edebilir. Böyle bir durumda da yatırım harcamaları yükseliş gösterecektir. Çünkü firmalar az miktardaki stokla çok miktarda yeni yatırım malları alabileceklerinin farkına varmaktadırlar.

Yeni geçiş mekanizması için yapılan araştırmalarda araştırmacılar, tüketici bilançolarının harcama sırasında tüketici kararlarını nasıl etkilediğini de araştırmışlardır. Tüketimle ilgili kendi hayat görüşünden yararlanarak bu araştırmayı yapan ilk kişi Franco Modigliani' dir. Tüketim, tüketicilerin kısa ömürlü mal ve hizmetleri tüketmesidir. Tüketim ve tüketici giderleri birbirinden farklıdır. Çünkü tüketim tüketicilerin dayanıklı mallar için yaptığı harcamaları kapsamaz. Modigliani' nin teorisine göre tüketiciler zaman içinde tüketim konusunda daha bilinçli hale gelirler. Bu yüzden de tüketim harcamalarını belirleyen şey sadece bugünün geliri değil aynı zamanda tüketicinin ömür boyu kullanacağı kaynaklardır şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümde ise ticari bankaların işlevleri, fonksiyonları ve kredi kanallarına nasıl etki ettiği ele alınmıştır. Bankaların aracılık, kaynaklara aracılık sağlamak, fonları hareketlendirmek, kaynak kullanımını iyileştirmek, küçük ve kısa vadeli fonları büyük ölçekli ve uzun süreli fonlara dönüştürmek, kaydi para(banka parası) yaratma, para politikasının etkinliğini artırmak, gelir ve servet dağılımının etkilemek ve uluslar arası ticareti geliştirmek gibi temel işlevleri ele alınmış ve bankaların kredi kanallarına nasıl etki ettikleri incelenmiştir. Burada bankaların kredilerde vade unsurunu, güven unsurunu, verim, teminat gibi unsurları nasıl göz önüne aldıkları açıklandıktan sonra ticari bankaların kredi türleri ile kısa vadeli krediler, orta ve uzun vadeli nakdi krediler ile gayri nakdi kredilerin özellikleri incelenmiştir. Bankaların kredi yönetimi ile kredi kanallarını nasıl yönettikleri ve bunun ekonomi üzerindeki etkileri ele alınarak Türk bankacılık sisteminin bu anlamdaki etkinliği sorgulanmıştır.

Çalışmamın üçüncü bölümünde ise, ilk olarak kredi kanallarının sektörel gelişimini ele alınmıştır. Bankaların bu bağlamda kaynak kullanımının temel özellikleri tespit edilmiştir. Buna rağmen 1980 yılından sonra kaynak maliyetlerinin artması ve iç piyasadaki talep daralması mali yapıları daha çok banka kredisine dayalı çok sayıda firmayı, aldıkları krediyi geri ödeyemez duruma düşürüp, bunun sonucu banka kredilerinin önemli bir bölümü batık ve/veya donuk kredi haline getirilmiştir. Dolayısıyla, sözü edilen dönemde banka kaynaklarının önemli bir bölümü akıcılığını yitirmiştir. Bu durum bankacılığın yönetim ve denetim alanındaki hata ve eksiklikleri ile birleşince de, bankacılık alanındaki bunalımın derinleştiğini sorgulamak mümkündür.

Öte yandan bu bölümde Merkez Bankasının EVDS' den alınan 1987 – 2000 dönemine ait üçer aylık verilerle nedensellik testlerini yapılarak Türkiye' de kredi kanallarının çalışıp çalışmadığı sınıanmıştır. İktisatta zaman serileri genellikle durağan değildir. Dolayısıyla herhangi bir test uygulamadan önce zaman serilerinin durağan hale getirilmesi gereklidir. Bundan dolayı zaman serilerini durağan hale getirerek, yapılacak analiz uygun hale getirilmesi gerekmiştir. Durağanlık test için kullanılabilir alternatif testlerden bir tanesi Genişletilmiş (Augmented) Dickey – Fuller testidir. Durağan hale getirilen zaman serileri kullanarak Banka borç kanalları, bilanço kanalları ve nakit para akış kanalları Granger tipi nedensellik testi ile çift yönlü olarak araştırılmıştır. Çalışmada da görüleceği üzere banka borç kanallarında para arzı (M₂Y) ile Mevduat , mevduat – krediler, krediler – GSYİH ve GSYİH – krediler arasındaki değişkenlerde nedensellik ilişkisinin var olduğu. Bilanço kanallarındaki değişkenler arasında nedensellik görülmediğini. Nakit akışı kanallarında ise, krediler-GSYİH ile GSYİH-krediler arasında nedenselliğin var olduğunu söylemek mümkündür.

obs	GSYIH	M2Y	MEVDUAT	KREDI	TUFE	FAIZ
1987:1	13.40000	13.10000	11.40000	8.400000	89.00000	0.350000
1987:2	16.20000	14.20000	12.20000	9.300000	92.00000	0.350000
1987:3	25.00000	16.00000	13.50000	10.30000	97.00000	0.350000
1987:4	19.90000	18.10000	15.40000	11.80000	112.0000	0.350000
1988:1	14.70000	19.90000	17.30000	13.80000	145.0000	0.450000
1988:2	16.80000	21.30000	18.30000	14.90000	166.0000	0.450000
1988:3	25.70000	24.20000	20.30000	16.00000	177.0000	0.420000
1988:4	18.90000	29.40000	25.40000	16.90000	205.0000	0.661000
1989:1	14.30000	35.90000	31.70000	19.60000	235.0000	0.569000
1989:2	16.50000	40.80000	35.70000	21.40000	266.0000	0.505000
1989:3	25.90000	46.10000	39.20000	23.00000	293.0000	0.516000
1989:4	19.60000	54.50000	46.90000	26.80000	338.0000	0.490000
1990:1	15.90000	61.80000	53.80000	32.00000	378.0000	0.467000
1990:2	18.70000	68.40000	58.60000	37.20000	435.0000	0.469000
1990:3	27.50000	76.40000	64.20000	41.70000	458.0000	0.471000
1990:4	21.30000	84.80000	72.20000	48.00000	543.0000	0.507000
1991:1	15.80000	94.10000	77.70000	55.50000	615.0000	0.593000
1991:2	18.60000	107.3000	90.20000	61.60000	709.0000	0.612000
1991:3	28.60000	126.3000	106.9000	65.30000	775.0000	0.651000
1991:4	21.20000	151.7000	130.3000	74.00000	914.0000	0.696000
1992:1	17.10000	180.8000	157.9000	90.30000	1098.000	0.680000
1992:2	19.70000	212.5000	185.6000	105.4000	1205.000	0.697000
1992:3	30.10000	246.0000	218.4000	115.4000	1290.000	0.681000
1992:4	22.30000	278.4000	247.7000	132.8000	1536.000	0.689000
1993:1	18.00000	322.8000	287.4000	166.1000	1746.000	0.637000
1993:2	21.90000	369.4000	327.7000	194.1000	1973.000	0.640000
1993:3	32.30000	416.8000	367.3000	223.3000	2205.000	0.640000
1993:4	24.20000	484.7000	430.2000	257.9000	2605.000	0.640000
1994:1	18.90000	588.3000	531.0000	285.5000	3007.000	0.871000
1994:2	19.60000	800.7000	725.0000	310.1000	4223.000	1.217000
1994:3	29.80000	953.7000	853.7000	396.8000	4622.000	0.673000
1994:4	22.90000	1094.600	987.3000	453.3000	5746.000	0.773000
1995:1	18.60000	1304.000	1185.000	598.2000	6891.000	0.787000
1995:2	22.20000	1561.100	1404.100	711.9000	7889.000	0.731000
1995:3	32.50000	1809.100	1622.700	853.7000	8743.000	0.691000
1995:4	24.40000	2091.000	1894.200	1059.400	10523.00	0.839000
1996:1	20.20000	2538.400	2325.300	1412.600	12305.00	0.827000
1996:2	24.00000	3069.200	2821.100	1687.700	14294.00	0.791000
1996:3	34.20000	3732.900	3421.200	1978.100	15707.00	0.796000
1996:4	26.10000	4576.400	4242.900	2509.400	18707.00	0.797000
1997:1	21.60000	5621.300	5245.300	3209.600	21571.00	0.765000
1997:2	26.10000	6523.200	6048.000	4029.500	25453.00	0.774000
1997:3	36.60000	7751.600	7164.100	4924.000	29324.00	0.822000
1997:4	28.10000	9344.600	8720.300	5967.900	36566.00	0.832000
1998:1	23.60000	11310.50	10588.00	7537.400	42997.00	0.827000
1998:2	26.90000	13309.30	12447.40	8870.200	48383.00	0.776000
1998:3	37.60000	15815.30	14775.90	10281.70	53390.00	0.817000
1998:4	27.80000	18332.80	17218.00	9980.300	62696.00	0.828000
1999:1	21.50000	21412.30	20138.40	10970.40	70048.00	0.811000
1999:2	26.40000	24829.90	23484.50	12289.40	78498.00	0.853000
1999:3	35.30000	29872.90	28281.70	13544.40	87712.00	0.764000
1999:4	26.80000	36098.20	34348.00	15171.90	103170.0	0.595000
2000:1	22.70000	41613.20	39496.00	16762.30	117164.0	0.400000
2000:2	28.00000	45187.10	42918.70	18883.10	125987.0	0.410000
2000:3	29.90000	49936.40	47225.70	22124.00	133502.0	0.505000
2000:4	31.70000	53713.20	50819.60	25052.80	144587.0	0.514000

KAYNAKÇA

- AKGÜÇ Öztin : **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, Avcıol Basım yayın, İstanbul, 1992 .
- AKGÜÇ Öztin : **Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- AKGÜÇ Öztin : “Bankalar ve Krediler”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt :3, Sayı:2, Ağustos 1995.
- ATAÇ Beyhan : “Kuramda ve Türkiye’de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler”, E.İ.T.İ.A. yayınları Yayın No : 231/ 153, Eskişehir,1979.
- AY Osman : **Bankacılık Uygulamasında Plasman Yönetimi**, Interbank Yayınları, İstanbul, 1996.
- BARKNANKE Ben : **Macroeconomics**, Federal Reserve Bank Press., New York , 1993.
- BAŞBUĞ Faik Y. : **Bankalar Kanunu** ,Temel yayınları, İstanbul, 1985.
- BERK Niyazi : **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, Esbank Yayınları,İstanbul, 1992.
- BRYANT Ralph C. : **Controlling Money**, The Brookings Institutions, Washington,, 1983.
- DİKEL Mübin : **Bankalarımızda Plasman Politikası**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1971.
- DİRİMTEKİN Halil : **Genel İktisat Teorisi II** , Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1989.
- HUBBART Glen : **Credit Channels** , Oxford University Press, London, 1994.
- HOFFMAN Margreth ve FISHER Gerald C. : **Credit Department Management**, Robert Morris Associates, Newyork,1993.

- KÖLEMEZLİ Murtaza : **Banka Kredileri**, Edip Yayınevi, İstanbul, 1992.
- MİSHKİN Frederic S. : **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Reading Mass, Addison-Wesley, 1998.
- MODİGLİANI Franco : **Monetary Policy and Consumption**, Macmillan Press., London,1971.
- MORSMAN Edgar : **Effective Loan Management**, Robert Morris Associates, Newyork, 1992.
- ORHAN Osman Z. : **Keynesyen ve Monetarist Politikalar**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1985.
- ÖCAL Tezer ve ÇOLAK Faruk Ö. : **Para Banka**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988.
- PARASIZ İlker : **Para Politikası**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995.
- PARASIZ İlker : **Para ve Banka**, Bursa Akademi Kitabevi Yayın No : 5, Bursa, 1983.
- PARASIZ İlker : **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997.
- PAYA Merih : **Para Teorisi ve Para Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994
- PIERCE D.G. ve SHAW D.M. : **Monetary Economics**, Butterworths, London, 1979.
- RAMEY Valerie : "Money Policy", **Ekonomik Perspektif Dergisi**. Cilt No:3, Sayı No: 12 , 1995.
- SARIKAMIŞ Cevat : "Ticaret Bankalarından Kredi Kararlarının Verilmesi" **Banka Dergisi**, Cilt No: 6, Sayı No:7, 1994.
- SEVAL Belkıs : **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, Muhasebe Enstitüsü ve Araştırma Vakfı Yayın No: 11, İstanbul, 1990.

- SEVAL Selim : Kredileri Tahsis ve İzleme İlkeleri – Seminer, Tebliğ Notları İstanbul 1988.
- SEVİMAY Hayri R. : **Bankalar Sistemi ve Kredi Düzeni**, Eskişehir sanayi Odası Yayınları, Eskişehir, 1971.
- SOLAK Rıza : **Bankaların Gelişimi**, Ak Yayınları, İstanbul, 1994 .
- TAYLOR John : **Economics**, Houghton Mifflin Co., Boston, 1995.
- TAYLOR John : **Staggered Wage Settings in Macro Model**, Houghton Mifflin Co., Boston , 1979.
- : T.C.Merkez Bankası , Mevduat Türleri ve Vade Dilimleri Hakkında Tebliğ , 24 Nisan 1994, 21914 Sayılı Resmi Gazete .
- : T.C.Merkez Bankası-Mevduat Sertifikaları Hakkında Tebliğ, 9.2.1988 Tarih ve 19720 Sayılı Resmi Gazete ,2 Nolu Tebliğ.
- : Türk Eximbank İhracat Döviz Kredisi Uygulanan Esasları, 17.05.1995 Tarihli Genelge
- : T. İş Bankası yayınları No.3 Bankamızda Kredi Tekniği ve Yönetimi.
- : T. İş Bankası Yayını, No.3, Bankamızda Kredi Tekniği ve Yönetimi.
- : Türk Eximbank-Exilbank Kaynaklı İhracat Kredileri, 17.05.1995 Tarihli Genelge.
- : T.C Merkez Bankası Kaynaklı Krediler Genelgesi.
- : TCMB, 1994 Yıllık Rapor, 1995.
- YILDIRIM Beyazıt : **Türkiye Bankalar Birliği**, Bankalar Birliği Yayınları”, Ankara, 1996.